

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DÜNYASI COĞRAFYASI ANABİLİM DALI

**BULGARİSTAN FİLİBE (PLOVDİV) VE YAKIN
ÇEVRESİNİN COĞRAFİ ETÜDÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

REYHAN RAFET MUSTAFA

İSTANBUL 2010

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DÜNYASI COĞRAFYASI ANABİLİM DALI

**BULGARİSTAN FİLİBE (PLOVDİV) VE YAKIN
ÇEVRESİNİN COĞRAFİ ETÜDÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

REYHAN RAFET MUSTAFA

TEZ DANIŞMANI:

YRD. DOÇ. DR. HAMZA AKENGİN

İSTANBUL 2010

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans öğrencisi Reyhan Rafet Mustafa'nın "Bulgaristan Filibe (Plovdiv) ve Yakın Çevresinin Coğrafi Etüdü" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Dünyası Coğrafyası Anabilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği / oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Tez Danışmanı : Yrd.Doç.Dr. Hamza Akengin
Üniversitesi Marmara

İmza

H. Akengin

Üye : Prof.Dr. Nurten Günel
Üniversitesi Marmara

N. Günel

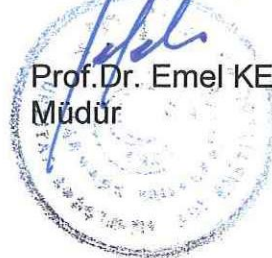
Üye : Yrd.Doç.Dr. Latif Beyreli
Üniversitesi Marmara

L. Beyreli

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun 04/10 / 2010 tarih ve 2010/20-6 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Emel Kefeli
Prof.Dr. Emel KEFELİ
Müdür

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖNSÖZ.....	V
ÖZET.....	VII
ABSTRACT.....	VIII
FOTOĞRAF LİSTESİ.....	IX
TABLO LİSTESİ.....	XIV
ŞEKİL LİSTESİ.....	XVI
HARİTA LİSTESİ.....	XVII

GİRİŞ.....	1
-------------------	----------

1. BÖLÜM: FİZİKİ COĞRAFYA	4
--	----------

1.1. JEOLJİK YAPI.....	6
------------------------	---

1.1.1. Tektonik Özellikler.....	6
---------------------------------	---

1.2. YERYÜZÜ ŞEKİLLERİ.....	8
-----------------------------	---

1.2.1. Rodop Dağı.....	9
------------------------	---

1.2.2. Sredna Gora.....	12
-------------------------	----

1.2.3. Stara Planina.....	12
---------------------------	----

1.2.4. Trakya Ovası.....	15
--------------------------	----

1.2.5. Pazarcik-Filibe Ovası.....	18
-----------------------------------	----

1.3. İKLİM	18
------------------	----

1.3.1. Yıllık Sıcaklık.....	18
-----------------------------	----

1.3.2. Yağış.....	20
-------------------	----

1.4. HİDROGRAFİK ÖZELLİKLER.....	22
----------------------------------	----

1.4.1. Meriç (Maritsa) Nehri.....	23
-----------------------------------	----

1.4.2. Vıça Nehri.....	25
------------------------	----

1.4.3. Çepelarska Nehri.....	26
------------------------------	----

1.4.4. Pirvenenska Nehri.....	26
-------------------------------	----

1.4.5. Stryama Nehri.....	27
---------------------------	----

1.4.6. Barajlar.....	27
----------------------	----

1.4.7. Yer Altı Suları.....	27
-----------------------------	----

1.4.8. Termal Kaynaklar.....	28
------------------------------	----

1.5. TOPRAK ŞARTLARI.....	28
1.5.1. Kahverengi Orman Toprakları.....	29
1.5.2. Alüvyal Topraklar.....	29
1.5.3. Dağ Çayır ve Dağ Orman Toprakları.....	30
1.6. BİTKİ ÖRTÜSÜ	29
1.6.1. Filibe Şehrinde Koruma Altında Bulunan Alanlar	31
2. BÖLÜM: BEŞERİ COĞRAFYA	34
2.1. KENTİN TARİHİ GELİŞİMİ.....	35
2.1.1. İlk Yerleşimler.....	35
2.1.2. Roma Hâkimiyetinde Filibe.....	36
2.1.3. Gotların Hükümdarlığında Filibe.....	37
2.1.4. Bulgaristan Krallığı ve Bizans Dönemi.....	37
2.1.5. Rafizi Dönemi.....	38
2.1.6. Haçlı Askerleri.....	39
2.1.7. Osmanlı Şehri Filibe.....	39
2.1.8. Türk-Rus Bağımsızlık Savaşı Dönemindeki Filibe.....	46
2.1.9. Doğu Rumeli'nin Başkent Olması (Filibe).....	46
2.1.10. Birleşme.....	47
2.2. YERLEŞME ÖZELLİKLERİ.....	47
2.2.1. Filibe Şehri Tarihsel Gelişimi.....	47
2.2.2. Filibe Şehri İdari Bölünüşü.....	52
2.2.3. Filibe İline Bağlı İlçeler.....	58
2.3. KÖY YERLEŞMESİ.....	61
2.3.1. Köy Yerleşmelerinde Su ve Su Kaynakları.....	61
2.3.2. Köy Yerleşmelerinde Ev.....	63
2.3.3. Ev İnşaatında Ana Etmenler.....	67
2.4. EVLERİN PLANLANMASI.....	69
2.4.1. Dik-Düşey Planlama.....	69
2.4.2. Çizim.....	70
2.4.3. İnşa.....	71
2.4.4. Evlerin Dış Kapısı ve Duvar.....	74
2.4.5. Dış Kapı.....	75

2.4.6. Evlerin İç Yapısı.....	77
2.4.7. Köy Yerleşmelerinde İktisadi Binalar.....	79
2.5. NÜFUS.....	80
2.5.1. Nüfus Gelişimi.....	80
2.5.2. Filibe’de Türk Nüfusu.....	84
2.5.3. Nüfusun Doğum Oranı.....	89
2.5.4. Nüfusun Ölüm Oranı.....	91
2.5.5. Nüfusun Cinsiyet ve Yaş Yapısı.....	91
2.5.6. Nüfusun Göç Hareketleri.....	97
2.5.7. Nüfusun Eğitim Durumu.....	98
2.5.7.1. Üniversiteler.....	101
2.5.8. Nüfusun İş Kollarına Göre Dağılımı.....	102
2.5.9. Nüfusun Dini Yapısı.....	105
2.5.10. Etnik Yapı.....	106
2.5.11. Nüfusun Evlilik Durumu.....	109
2.5.12. Konuşulan Dil.....	110
2.5.13. Nüfusun Temsil Durumu (Siyasi Partiler).....	110
2.6. KÜLTÜREL ÖZELLİKLER.....	111
3. BÖLÜM: EKONOMİK FAALİYETLER	115
3.1. TARIM VE HAYVANCILIK.....	116
3.1.1. Tarım.....	116
3.1.2. Taneli- Buğday Bitkileri.....	116
3.1.3. Sebze Üretimi.....	118
3.1.4. Meyve Üretimi.....	120
3.1.5. Sanayi Bitkileri.....	122
3.1.6. Hayvancılık.....	123
3.2. SANAYİ FAALİYETLER.....	125
3.2.1. Makine Sanayisi.....	127
3.2.2. Enerji Üretim Tesisleri.....	127
3.2.3. Kimya Sanayisi.....	128
3.2.4. Petrokimya Sanayisi.....	128
3.2.5. Mobilya Sanayisi.....	129

3.2.6. Orman Ürünleri Sanayisi.....	129
3.2.7. İnşaat Sanayisi.....	129
3.2.8. Dokuma Tekstil Sanayisi.....	130
3.2.9. Gıda Sanayisi.....	130
3.2.10. Hayvan Ürünleri.....	132
3.2.11. Konserve Sanayisi.....	132
3.2.12. Tütün Sanayisi.....	133
3.3. YER ALTI KAYNAKLARI.....	133
3.4. TİCARET.....	134
3.4.1. Filibe şehrinde İthalat.....	137
3.4.2. Filibe şehrinde İhracat.....	138
3.4.3. Uluslararası Filibe Fuarı.....	140
3.5. ULAŞIM.....	141
3.5.1. Karayolu.....	141
3.5.2. Demiryolu.....	148
3.5.3. Havayolu.....	150
3.6. TURİZM.....	150
3.6.1 Stariyat Grad Plovdiv ‘Eski Şehir Filibe’.....	152
3.6.2. Cuma Camisi.....	159
3.6.3. İmaret Cami.....	160
3.6.4. Saat Kulesi.....	161
3.6.5. Bağ Bozumu Turizmi.....	161
3.6.6. Kış Turizmi.....	162
3.7. ÇEVRE SORUNLARI.....	162
SONUÇ.....	165
ÖNERİLER.....	167
KAYNAKÇA.....	170
ÖZGEÇMİŞ.....	175

ÖNSÖZ

Günümüz teknoloji çağında, bilgiye kolay erişebilirlik insanoğlunun yeni yerleri keşfetme arzusunu heyecanlandırırken, bilimsel bilgiyi üretme ve paylaşma konusunda duyulan heyecan yeni yerleri keşfetmek için atılan adımlar ile eşdeğer değildir. Coğrafya ve coğrafi bilgiler sayesinde oluşturulan yeni eserler, kaynaklar keşfetme arzusunu güdülerken, coğrafi etüd çalışmaları bilimsel bilgiyi üretme, eksik bilgiyi tamamlama, yanlış olanı düzenleme konusunda ayrıcalıklı ve önemli bir yere sahiptir.

Prof. Dr. Nurten Günal'ın bilimsel katkıları ve danışman Yrd. Doç. Dr. Hamza Akengin'in rehberliğinde, Balkan coğrafyasından tez konusu olarak derin, köklü ve zengin bir tarihe sahip olan, kültürel açıdan zengin tarihi yerleşim alanı olan Bulgaristan Filibe (Plovdiv) kenti tespit edilmiştir.

“Bulgaristan Filibe (Plovdiv) ve yakın çevresinin coğrafi etüdü” adlı çalışma coğrafi araştırma metotlarına uygun olarak yapılmıştır. Filibe'nin Balkan coğrafyasındaki konumu, toprakları üzerinde tarihin her döneminde çeşitli imparatorluklara ev sahipliği yapması, etkileyici bir coğrafyaya sahip olması ve bu coğrafyanın bilimsel verilerle tanıtılması amaçlanmıştır. Kentin kuruluş, gelişme ve büyümesinde fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafi faktörlerin etkileri coğrafi araştırma metotları ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Var olan sorunlar ve çözüm önerileri üzerinde durulmuştur.

Bulgaristan ve Bulgaristan'daki Türklerin tarihi ile ilgili yazılmış çok sayıda kaynak bulunmaktadır. Ancak coğrafya alanında yazılmış kaynakların sayısı ise sınırlıdır. Balkanların fiziki, beşeri ekonomik özelliklerini yansıtan, şehir etüdü çalışmalarının sayısı azdır.

Filibe'nin günümüzde kullanılan ismi Plovdiv'dir. Ancak tarihin ilk döneminden itibaren Evmolpias, Filipopol, Pulpudeva, Trimontsium, Plıvdiv, Filibe ve günümüzde kullanılan ismiyle Plovdiv gibi isimlerle anılmıştır. Türkiye'de bilinen adı Filibe,

Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlığın kullandığı isim ise Hlbe veya Filibe'dir. Bu alışma genelinde kullanılacak olan isim Filibe olacaktır.

Alan alışmaları sırasında yre halkından büyük destek görülmüştür. Bulgaristan'daki Türkler için anavatan olarak kabul edilen Türkiye'den geliyor olmamız ve o coğrafyada bilimsel araştırma yapmamız yre halkında mutluluğa, derin heyecana ve zaman zaman eski anıların hatırlanmasıyla üzüntüye neden olmuştur.

Bilimsel veri toplama konusunda herhangi bir güçlük veya zorlama ile karşılaşılmamıştır. Araştırmacının Balkanların kültürünü, yaşam tarzını ve dilini biliyor olması bu çalışmanın daha verimli, bilimsel yönü ağır basan bir esere dönüşmesine neden olmuştur. Bilimsel veriler Şehir içerisinde bulunan devlet dairelerinden, üniversitelerin kütüphanelerinden, tarihi ve güncel eserlerden toplanmıştır. Bilgilerin bir kısmı Sofya, Kırcali gibi illerdeki kütüphanelerden elde edilmiştir.

Bu çalışmada veriler, grafik tablo güncel fotoğraflarla arazi çalışmalarıyla desteklenmiştir. Çalışmanın bir kısmı Bulgaristan'daki Türk varlığı ile Filibe'deki Türklerin beşeri, ekonomik, kültürel özelliklerini yansıtan bilgilere ayrılmıştır. Bulgaristan'da Türk ve Türklere ait eserlerin kültürel değerlerinin yok olmaya yüz tuttuğu Şehirlerden biri Filibe'dir. Bu yüzden bu çalışmanın yapılması Bulgaristan'daki Türklerin varlığı ve durumunu da göz önüne serdiği için bir kat daha önem arz etmiştir.

Başta araştırmada emeiği geçen, katkıda bulunan her bireye teşekkürü bir borç bilirim. İvan Vazov ve Payisi Hilendarski Kütüphanesi çalışanlarına kimya-biyoloji ğretmeni Rafet CAN'a, İngilizce ğretmeni Arzu YENİERİLİ'ye, Maritsa Gözlem evi çalışanlarına, Filibe'nin sıcakkanlı yardımsever insanlarına ve tez yazım sürecinde bana manevi destek veren Pelin DEBRELİ'ye, Őefika CAN'a, Fatme Halim ŐAKİR'e Glbiyaz CAN'a, Filibe'de çalışmalar sırasında yararlandığım resmi devlet daireleri çalışanlarına, değerli fikir ve bilgilerinin yanı sıra gerekli ve önemli eleştirilerde bulunan Yrd. Doç. Dr. Hamza AKENGİN'e teşekkür ediyorum.

ÖZET

Bulgaristan Cumhuriyeti'nin siyasi başkenti Sofya, kültürel başkenti ise Filibe'dir. Filibe aynı zamanda Bulgaristan'ın ikinci büyük şehridir. Bulgaristan'ın tarihi konusu ile ilgili yapılmış çok sayıda bilimsel araştırma bulunmaktadır. Coğrafya söz konusu olduğunda ise yapılan araştırmaların sayısı azalmaktadır. Bu çalışmada Filibe ve yakın çevresinin fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya özellikleri ele alınmış bu özellikler açıklanırken bilimsel veri ve kaynaklarla desteklenmiştir.

Filibe şehri Bulgaristan Cumhuriyeti'nin güneyinde yer alır. Yukarı-Trakya ovasının verimli toprakları üzerinde kurulmuş, şehrin çevresinde Bulgaristan'ın ve Balkan yarımadasının en önemli dağları olan Rodop Dağları, Sredna Gora ve Stara Planina yer alır. Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye arasında sınır oluşturan Meriç nehri (Maritza) Bulgaristan topraklarından doğar ve Filibe şehrinde geçerek, şehrin tarihsel süreç içerisinde gelişmesine olumlu yönde katkıda bulunur.

Filibe binlerce yıldan bu yana çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmıştır. Bu uygarlıklardan kalan eserler Filibe'yi Balkanların en eski ve kültürel mozaik açısından zengin bir şehir konuma getirmiştir.

Hammadde kaynakları açısından zengin olması, verimli topraklar üzerinde yer alması, iş gücüne katılım oranının yüksek olması şehirde sanayi ve ticaretin gelişmesine neden olmuştur.

Stariyat Grad " Eski Filibe " arkeolojik yapı üzerinde yer alan tarihi eserler "UNESCO " tarafından koruma altına alınarak geçmiş ve gelecek arasında köprü oluşturmaktadır.

Çalışmada yer alan verilerin ve bilgilerin büyük bir kısmı Eylül/2009- Haziran/2010 tarihleri arasında arazi çalışmaları sırasında elde edilmiştir.

ABSTRACT

The diplomatic capital of Bulgarian Republic is Sophia, the cultural capital of Bulgarian Republic is Plovdiv. Besides this, Plovdiv is the second largest city of Bulgaria. There are a lot of scientific researches about the history of Bulgaria. But when we talk about geography, the number of researches decreases. The main subject of this study is a study called “Geography of Plovdiv and its neighborhoods” and it has been the first scientific study about a research of a city in Bulgaria. In this study; physical, human, and economic geography features of Plovdiv city were covered, while this features were being explained, it was supported with scientific data and resources.

The city of Plovdiv takes place on the south part of Bulgarian Republic. It was set on the fertile soils of Up-Thracia plain. Around the city, Rodop Mountains, Sredna Gora and Stara Planina, the most important mountains of Bulgaria and Balkans, take place. Maritsa River which is the border of Greece and Turkey, is born on the Bulgarian lands and get through the city of Plovdiv so that it supported the city in a positive way in its historical duration.

Plovdiv hosted many civilizations since thousands of years. The ruins of these civilizations placed the city as a rich position about the oldest and cultural mosaic.

Being rich about the raw materials, located on the fertile lands are the main reasons of the development of industry and trade in the city.

In Stariyat Grad “Old Plovdiv” , the historical monuments on the archaeological structures were protected by “UNESCO”. So, it became the bridge between the past and the future.

Most of the data and the information on the study has been attained during the field survey between September/2009 and June/2010.

FOTOĞRAF LİSTESİ

Foto 1.1.	Yukarı Trakya ovasında yer alan Filibe şehrinden bir görüntü.....	6
Foto 1.2.	Filibe şehri içerisinde Rodop Dağlarından bir görüntü.....	10
Foto 1.3.	Filibe şehrinde Stara Planina'dan bir görüntü.....	13
Foto 1.4.	Yukarı Trakya ovasından görüntü.....	15
Foto 1.5.	Filibe şehri içerisinde bulunan Bunarcik, Sahattepe Nebettepe'den bir görüntü.....	17
Foto 1.6.	Bunarcik Tepesinden bir görüntü.....	17
Foto 1.7.	Nebettepe'de bulunan siyenit taşlarından bir görüntü.....	17
Foto 1.8.	Şehir merkezinde bulunan meteoroloji istasyonu.....	19
Foto 1.9.	Nebettepe üzerinde bulunan meteoroloji istasyonu.....	20
Foto 1.10.	Meriç nehrinin Filibe şehri içerisinden görüntüsü.....	23
Foto 1.11.	Meriç nehri çevresinde bulunan kavak ağaçlarından bir görüntü.....	25
Foto 1.12.	Ruski bulvarı üzerinde bulunan ıhlamur ağacı.....	30
Foto 1.13.	Cuma Camisi çevresinde bulunan meşe ağaçlarından görüntü.....	31
Foto 1.14.	Bunarcik (solda) ve Danov tepesinden (sağda) bir görüntü.....	32
Foto 1.15.	Tsentralen parkından bir görüntü.....	32
Foto 2.1.	Nebettepe'den bir görüntü.....	36
Foto 2.2.	Şehir merkezinde bulunan Cuma Camisinden bir görüntü.....	40
Foto 2.3.	İmaret Camisinden bir görüntü.....	41
Foto 2.4.	Şahabeddin Paşa türbesinden bir görüntü.....	41
Foto 2.5.	Osmanlı Devleti zamanında Türklerin yoğun olarak yaşadığı ve ticaretlerini yaptıkları Uzun Çarşıdan görüntü.....	42
Foto 2.6.	Osmanlı Devleti zamanında Türklerin yoğun olarak yaşadığı ve ticaretlerini yaptıkları Uzun Çarşının modern görüntüsü.....	43
Foto 2.7.	Günümüzde restoran olarak kullanılan Mevlevihane'den bir görüntü....	44
Foto 2.8.	Osmanlı Devleti zamanında han olarak kullanılan yapıdan görüntü....	44
Foto 2.9.	Yujen (Güney) yerleşim merkezinden bir görüntü.....	54
Foto 2.10.	Tsentralen (Merkezi) yerleşim alanından bir görüntü.....	54

Foto 2.11.	Trakiya yerleşim alanından bir görüntü.....	55
Foto 2.12.	Kriçim ilçesi Stoyanovo köyünden bir çeşme görüntüsü.....	61
Foto 2.13.	Kriçim Stoyanovo köyünde büyükbaş hayvanların su ihtiyacının karşılanması için dağlarda inşa edilen çeşmeden bir görüntü.....	62
Foto 2.14.	Filibe şehri merkezinde Vasıl Aprilov bulvarı üzerindeki çeşmeden görüntü.....	62
Foto 2.15.	Pırvomay Brayagovo köyünden bir görüntü.....	65
Foto 2.16.	Asenovgrad ilçesi Kosovo köyünde yüksek dağlara yakın kurulan evlerden bir görüntü.....	65
Foto 2.17.	Asenovgrad ilçesi Baçkovo köyünde teras özelliğine sahip evlerden bir görüntü.....	66
Foto 2.18.	Brezovo ilçesi Goba köyünde kaldırımsız ana caddeden bir görüntü.....	66
Foto 2.19.	Rodopi ilçesi Yagodovo köyünde çamurla kaplı ana meydandan bir görüntü.....	67
Foto 2.20.	Yaz mevsiminde ateş ocağının kurulmuş olduğu bahçe içerisinden bir görüntü (Dobralık köyü).....	68
Foto 2.21.	Dobralık köyünde evde bulunan ateş ocağından bir görüntü.....	68
Foto 2.22.	Şaçaktan bir görüntü (Brezevo-Svejen köyü).....	68
Foto 2.23.	Eskiden ahır, günümüzde ise eve bağlı oda şeklinde kullanılan bir yapıdan görüntü (Sıdineniye-Malak Çardak köyü).....	69
Foto 2.24.	Rodopi ilçesi Baçkovo köyünde dere kenarında kurulmuş bir evden görüntü.....	70
Foto 2.25.	Rodopi ilçesi Lilkovo köyünde dik yamaçlara kurulmuş evlerden bir görüntü.....	71
Foto 2.26.	Brezevo-Svejen köyünde tahta kalaslar ile kurulmuş çift katlı evden bir görüntü.....	71
Foto 2.27.	Rodopi ilçesine Boykovo köyünde duvarları taştan yapılmış köy evi.....	72
Foto 2.28.	Liki Balkan Mahalle köyüne (Liki) duvarın içerisinde saman, taş ve çamur bulunan evden bir görüntü.....	72
Foto 2.29.	Sıdineniye ilçesi Malak Çardak köyünde dış cephesi tuğladan yapılmış bir evden görüntü.....	73
Foto 2.30.	İki farklı çatı modelinden görüntüler. Solda dikdörtgen sağda ise prizma şeklinde tasarlanmıştır.....	73

Foto 2.31.	Kaloyanovo-Begovo köyünde evin iç cephesindeki odanın tek penceresinden bir görüntü.....	74
Foto 2.32.	Üzeri demir ile örülmüş ve ana malzemesi taş olan duvardan bir görüntü (Maritza-Voysıl).....	75
Foto 2.33.	Üzeri tuğla ile örülü ve ana malzemesi çimento olan duvardan bir görüntü (Asenovgrad-Muldava).....	75
Foto 2.34.	Ana malzemesi tahta olan çitten yapılmış bir kapı (Rodopi-Yagodovo).	75
Foto 2.35.	Maritsa-Voysil köyünde demirden yapılmış dış kapıdan bir görüntü.....	76
Foto 2.36.	Starosel-Hisarya köyünde kapı kapandıktan sonra kapıyı tutan demir çividen bir görüntü.....	77
Foto 2.37.	Asenovgrad-Patriah Evtimo köyünde modern bir evden görüntü.....	78
Foto 2.38.	Sadovo-Popovitsa köyünde cephesi ana yola dönük bir evden görüntü..	79
Foto 2.39.	Hisarya-Nova Jelazare köyünde evin yanında bulunan ahır.....	80
Foto 2.40.	Tatarevo- Pırvomay köyünden hayvanların gübresinin atıldığı yerden bir görüntü.....	81
Foto 2.41.	Asenovgrad Tri Mogili köyünde kümes hayvanlarının barınması için oluşturulan yapı.....	81
Foto 2.42.	Tsar Simeon parkından bir görüntü.....	87
Foto 2.43.	Gradskata (Dondukov) parkından bir görüntü.....	87
Foto 2.44.	Filibe şehrinde Türk mezarlığından bir görüntü.....	88
Foto 2.45.	Filibe şehrinde Türk mezarlığında bulunan bir mezardan görüntü.....	88
Foto 2.46.	Roguş mahallesinde bulunan Türk mezarlığındaki mezar taşlarından bir görüntü.....	89
Foto 2.47.	Filibe'de kurulan ilk eğitim-öğretim binası olan Jiltoto Uçilişte'den (Okuldan) bir görüntü.....	98
Foto 2.48.	İvan Vazov devlet kütüphanesinden bir görüntü.....	99
Foto 2.49.	Plovdiv Paisi Hilendarski Üniversitesi Biyoloji Fakültesinden bir görüntü.....	101
Foto 2.50.	İvan Vazov bulvarı üzerinde bulunan gazete satış bürosu.....	112
Foto 2.51.	Plovdivska Obştenstvena Televiziya binasından bir görüntü.....	112
Foto 2.52.	Sukmançe olarak isimlendirilen yöresel kıyafetten iki farklı görüntü...	113
Foto 2.53.	Sukmançe olarak isimlendirilen kıyafetten görüntüler (Yelek, Yünden yapılmış gömlek).....	113
Foto 3.1.	Patates bitkisinden iki farklı görüntü.....	119

Foto 3.2.	Erik ağıcından bir görüntü.....	121
Foto 3.3.	Kiraz ağıcından bir görüntü.....	121
Foto 3.4.	Asmada üzüm ağıcından bir görüntü.....	122
Foto 3.5.	Filibe’de halk pazarından bir görüntü.....	131
Foto 3.6.	Filibe şehrinde Ponedelnik pazarından bir görüntü.....	131
Foto 3.7.	Filibe şehrinde bulunan BİLLA süpermarket zincirinden bir görüntü.....	132
Foto 3.8.	Sokotab sanayi tesisinden bir görüntü.....	133
Foto 3.9.	Filibe şehrinde Ziraat Bankasının şubesinden bir görüntü.....	136
Foto 3.10.	Filibe şehrinde Türkler tarafından işletilen bir market.....	137
Foto 3.11.	Filibe şehrinde markette satılan Türk ürünü.....	137
Foto 3.12.	Uluslararası Filibe fuarının yapıldığı alandan bir görüntü.....	140
Foto 3.13.	Ruski Bulvarında yayalar için tasarlanmış yaya yolları.....	142
Foto 3.14.	V. Aprilov Bulvarından bir görüntü.....	143
Foto 3.15.	Meriç nehri üzerinde kurulan Peşehodniyat köprüsünden bir görüntü..	144
Foto 3.16.	Meriç nehri üzerinde kurulan Panayirniyat köprüsünden bir görüntü...	144
Foto 3.17.	Yuğ otobüs terminalinden bir görüntü.....	145
Foto 3.18.	Rodopi otobüs terminalinde Filibe’nin köylerine giden otobüs duraklarını belirten tabeladan bir görüntü.....	146
Foto 3.19.	Şehir içi ulaşımda kullanılan trolleybüs araçlarından bir görüntü.....	146
Foto 3.20.	Şehirde ölen vatandaşların anısını yaşatmak için ölenler adına şehir sokak, duvar ve ağaçların gövdesine asılan resimler.....	147
Foto 3.21.	Filibe’de demiryolu ulaşımında kullanılan tren’den bir görüntü.....	149
Foto 3.22.	Filibe şehrinde Dedeman Hotel’den bir görüntü.....	152
Foto 3.23.	Eski Filibe sokaklarından bir görüntü.....	153
Foto 3.24.	Filibe şehrinde Aziz Petka Kilisesinden bir görüntü.....	153
Foto 3.25.	Antik tiyatrodan bir görüntü.....	154
Foto 3.26.	Hisar kapıdan bir görüntü.....	154
Foto 3.27.	Eski Filibe’de restorasyonu yapılmış bir evden görüntü.....	155
Foto 3.28.	Filibe şehrinde etnografya müzesinden bir görüntü.....	156
Foto 3.29.	Tarih müzesinden bir görüntü.....	156
Foto 3.30.	Cuma Camisinin içinden bir görüntü.....	159
Foto 3.31.	Cuma Camisinin dışında bulunan ve kutsal kitap ile çeşitli bilgileri içeren kitapların satıldığı alan.....	159

Foto 3.32.	İmaret Camisinin tavanından bir görüntü.....	160
Foto 3.33.	İmaret Camisinden bir görüntü.....	160
Foto 3.34.	Filibe şehrinde yer alan Avrupa'nın en eski saat kulesinden iki farklı görüntü.....	161
Foto 3.35.	Panporovo kayak merkezinden bir görüntü.....	162
Foto 3.36.	Meriç nehrini kaplayan kirli tabakadan bir görüntü.....	164

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.1.	Maritsa meteoroloji müdürlüğüne ait sıcaklık değerleri.....	18
Tablo 1.2.	Filibe’de yıllık yağış miktarının aylara göre dağılışı (mm).....	20
Tablo 1.3.	Filibe’de yıllık yağış miktarının mevsimlere göre dağılışı (mm).....	21
Tablo 2.1.	Osmanlı döneminde şehirde inşa edilen yapılar.....	45
Tablo 2.2.	Yerleşim alanına göre nüfus dağılımı (2001).....	57
Tablo 2.3.	Filibe’de Türk nüfusun yoğun yerler.....	59
Tablo 2.4.	Filibe şehri etnik dağılımı (1850-1883).....	82
Tablo 2.5.	Filibe şehri etnik dağılımı (1884-2001).....	83
Tablo 2.6.	Filibe şehrinde Türk nüfusu (1881-200).....	85
Tablo 2.7.	Filibe şehri doğum verileri (1986-2002).....	90
Tablo 2.8.	Nüfusun doğal artış hızı (1986-2002).....	90
Tablo 2.9	Filibe’de ölümlerin dağılımı (1986-2002).....	91
Tablo 2.10.	Filibe şehri cinsiyet dağılımı (2002).....	92
Tablo 2.11.	Filibe şehri ve ilçelerinin kent-köy nüfus dağılımı (2002).....	93
Tablo 2.12.	Filibe şehri yaş yapısı (2002).....	94
Tablo 2.13.	Filibe şehrinde yıllara göç hareketleri (1986-2002).....	97
Tablo 2.14.	Filibe’de nüfusun eğitim durumu (1992,2001).....	100
Tablo 2.15.	Filibe’de toplam işsiz oranı.....	103
Tablo 2.16.	Filibe şehri iş ve işçi bulma kurumu verilerine göre işsizlerin cinsiyet dağılımı.....	104
Tablo 2.17.	Filibe’de çalışanların yıllık ortalama maaş tablosu.....	104
Tablo 2.18.	Filibe şehri idari bölünüş alanlarına göre dini yapısı (2001).....	105
Tablo 2.19.	Filibe şehri idari bölünüş alanlarına göre etnik yapısı (2001).....	106
Tablo 2.20.	Filibe şehrinde evlilik-boşanma tablosu.....	109
Tablo 2.21.	Filibe şehrinde konuşulan dil (2001).....	110
Tablo 3.1.	Filibe şehrinde üretilen taneli-buğday bitkilerinin toplam ekim alanı ve elde edilen ürün miktarı.....	117
Tablo 3.2.	Filibe şehrinde sebze üretimi için ayrılan toplam ekili alan ve elde edilen ürün miktarı (2006).....	119

Tablo 3.3.	Filibe şehrinde meyve üretimi için ayrılan toplam ekili alan ve elde edilen ürün miktarı.....	120
Tablo 3.4.	Filibe şehrinde yetiştirilen hayvan sayısı (1997-2001).....	124
Tablo 3.5.	Filibe şehrinde özel sektör ve devlet gelirlerini dağılımı.....	125
Tablo 3.6.	İnşaat Sektörünün 1999-2003 yılları arasında satış sonrasında elde ettiği gelir.....	129
Tablo 3.7.	Filibe’de yer alan ve ticaret yapılan mağazaların dağılımı ve toplam sayısı (2002).....	135
Tablo 3.8.	Filibe şehri ithalat-ihracat gelirleri.....	138
Tablo 3.9.	Filibe şehrinde ihraç edilen ürünler (2003).....	139
Tablo 3.10.	Ulusal karayolu ağı -Filibe ve yakın çevresi (2004).....	143
Tablo 3.11.	Filibe şehrinde gecelik konaklayan turist sayısı.....	150
Tablo 3.12.	Filibe’de konaklayan yabancı turist sayısı.....	151

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1.	Filibe’de yıllık sıcaklık değerlerinin aylara göre dağılışı	20
Şekil 1.2.	Filibe’de yıllık yağış miktarının aylara göre dağılışı	21
Şekil 1.3.	Filibe’de yıllık yağış miktarının mevsimlere göre dağılışı.....	22
Şekil 2.1.	Yerleşim alanına göre nüfus dağılımı	57
Şekil 2.2.	Balkanlarda yaygın olarak inşa edilen köy ev planı	64
Şekil 2.3.	Filibe şehrindeki Türk nüfusu (1881-2001)	85
Şekil 2.4.	Filibe’de nüfusun yıllara göre cinsiyet dağılımı	92
Şekil 2.5.	Filibe şehri nüfus piramidi.....	95
Şekil 2.6.	Nüfusun iş kollarına göre dağılımı.....	103
Şekil 2.7.	Filibe şehri idari bölünüş alanlarına göre dini yapısı.....	106
Şekil 2.8.	Filibe şehri etnik dağılımı.....	107
Şekil 3.1.	Filibe şehrinde özel sektör ve devlet gelirlerinin dağılımı.....	126
Şekil 3.2.	Filibe şehri ithalat-ihracat gelirleri.....	138
Şekil 3.3.	Filibe şehrinde gecelik konaklayan kişi sayısı.....	151
Şekil 3.4.	Filibe şehrinde konaklayan yabancı turist sayısı.....	151

HARİTA LİSTESİ

Harita 1.	Bulgaristan'ın sınır komşuları.....	1
Harita 2.	Araştırma sahasının lokasyon haritası.....	3
Harita 3.	Filibe ve komşularını gösteren harita.....	5
Harita 4.	Meriç fay zonunu gösteren harita.....	7
Harita 5.	Filibe ve yakın çevresinin jeoloji haritası.....	11
Harita 6.	Filibe ve yakın çevresinin topografya haritası.....	14
Harita 7.	Filibe şehrinde horst graben hareketleri.....	16
Harita 8.	Meriç nehri ve kollarını gösteren harita.....	24
Harita 9.	Filibe şehri ilk şehir planı örneği (1892).....	51
Harita 10.	Filibe şehir planı (1968).....	52
Harita 11.	Filibe şehri idari yerleşim alanları.....	53
Harita 12.	Günümüz Filibe şehir planı.....	56
Harita 13.	Filibe ve ilçelerini gösteren harita.....	58
Harita 14.	Filibe ve çevresinde Türk nüfusun yoğun olduğu ilçe ve köyler.....	60
Harita 15.	Filibe ilçelerinin nüfus dağılışı haritası.....	96
Harita 16.	Filibe şehrinde Türk nüfusun yoğun olarak yaşadığı İztoçen yerleşim alanı.....	108
Harita 17.	Filibe'nin Bulgaristan'ın sınır komşularına olan uzaklığı.....	148
Harita 18.	Eski Filibe yerleşim alanı üzerinde bulunan yapılar.....	158

GİRİŞ

Bulgaristan Güneydoğu Avrupa’da, Balkan yarımadasının kuzeydoğusunda yer alır.

Devlet sınırları belirlenirken tarih ve coğrafya daima birlikte ele alınır. Sınırların değişmesi politik, ekonomik, sosyal, kültürel ve idari anlam taşımaktadır. Bulgaristan’ın toplam sınır uzunluğu 2.245 km.dir. Bunun 1.181 km’si kara sınırı, 686 km’si nehir sınırı ve 378 km’si deniz sınırıdır¹. Kuzey sınırı Romanya Cumhuriyeti ile, güney sınırı Yunanistan, batı sınırı Makedonya Cumhuriyeti ve Sırbistan ile, güneydoğu sınırı Türkiye Cumhuriyeti ile, doğu sınırı Karadeniz ile dir (Harita 1).

Harita 1. Bulgaristan’ın sınır komşuları

Kaynak: “Bulgaria Guide” adlı haritadan değiştirilerek alınmıştır.

¹ Petr Slaveykov, Daniela Zlatunova, Geografiya Na Bılgariya, Sofya, İzdatelstvo Paradigma, 2007, s.21

Bulgaristan Cumhuriyetinde Türk ve Türklerin varlığı Osmanlı ve Osmanlı Devleti öncesine kadar dayanmaktadır. Karadeniz'in kuzeyinden başlayan göç sonucunda Güneydoğu Avrupa'da, Balkanların kuzeyinde Bulgaristan ve Bulgar krallığı kurulmuştur. Balkanlarda Osmanlı Devleti zamanında Türk varlığı başta Bulgaristan olmak üzere tüm coğrafyada kendini hissettirmiştir. Osmanlı'nın hoşgörüyeye dayanan politikası kültürel, sosyal ve mimari alanda etkisini göstermiştir. Bulgaristan'da Filibe, Kırçali, Ruse gibi şehirlerde Osmanlı izlerini bugün dahi görmek mümkündür.

Araştırma sahası olan Filibe ve yakın çevresi 42° 9' kuzey paraleli, 24° 45' doğu meridyenleri arasında yer alır (Harita 2). Filibe şehri çeşitli dönemlerde değişik milletler tarafından fethedildiği için farklı isimler ile anılmıştır. Bugün Bulgarlar tarafından kullanılan ismi Plovdiv iken, Türkiye Cumhuriyeti ve Bulgaristan'da yaşayan Türkler şehre Osmanlıdan miras olarak gördükleri Filibe ismini kullanmaktadırlar. Şehir Pıldin, Trimontsium, Pulpudeva, Filipopov gibi isimlerle anılmıştır².

Filibe'de ilk yerleşmeler M.Ö. 6000 yılında Trak kabileleri tarafından yapılmıştır. M.Ö. 342 yılında II. Filip şehri ele geçirmiştir. Roma'dan sonra Haçlı askerleri 1096 yılında şehri askeri üs olarak kullanmışlardır. 1371-1885 yılları arasında Osmanlı Devleti şehre egemen olmuştur. 514 sene Osmanlı idaresinde kalan Filibe'de günümüze kalan en önemli eserler Cuma Camisi, İmaret Camisi ve Stariyat Grad ‘Eski şehir Filibe’ olarak isimlendirilen arkeolojik sit üzerinde yer alan tarihi evlerdir.

Şehir bugün Balkanlarda ve Avrupa'nın güneyinde bir kültür mirası taşıyıcı görevini üstlenmiştir.

² Krasimir Linkov, Aleksandır Pişev, Balkanskiya Gradsı Fenomen (Solun İ Plovdiv: Preliçaşti Si Gradove), Thessaloniki, İzdatelstvo Trud, 2000, s.18

Harita 2. Araştırma sahasının lokasyon haritası

Kaynak: A.Popov, D.Kinçev, P.Slaveykov, L.Kinçeva, "Geografiya Na Bılgariya" adlı çalışmadan değiştirilerek alınmıştır.

1. BÖLÜM

FİZİKİ COĞRAFYA

Filibe Trakya-Istranca bölgesinde Yukarı-Trakya Ovası ile Filibe-Pazarcık ovası içerisinde, Meriç nehrinin iki yakasında kurulmuş bir şehirdir. Şehir 42° 9' kuzey paraleli, 24° 45' doğu meridyenleri arasında yer alır. Deniz seviyesinden 160 m yüksektir³. Filibe ve yakın çevresinin yüz ölçümü 5.972.891 hektar 'dır. Bu rakam Bulgaristan yüz ölçümünün (110.910 km²) % 5,4'ine eşittir. Filibe şehrinin yüzölçümü 10.198 km² dir⁴. Çevresinde Bulgaristan'ın en yüksek dağlarının uzantıları olan Stara Planina (Koca Balkan Dağları), Sredna Gora (Orta Dağlar) ve Rodoplar yer almaktadır (Harita 6). Batısında Pazarcık, kuzeybatısında Sofya, kuzeyinde Loveç, doğusunda Stara Zagora, güneyinde Smolyan, güneydoğusunda Haskovo ve Kırcaali illeri yer alır (Harita 3).

Harita 3. Filibe ve komşularını gösteren harita

Kaynak: "Bulgaria Guide" adlı haritadan değiştirilerek alınmıştır.

³ Georgi Balabanov, Nadya Gerova, Tova E Bilgariya Natsionalen İnformatsionen Proekt, Sofya, İzdatelstvo Evro Bul 999, 2005, s.392

⁴ Stefan Tsarov, Natsionalen Statiçeski İnstitut Oblast Plovdiv Statiçeski Sbornik 1998-2002, Plovdiv, İzdatelstvo Statprint Eood, 2003, s.21

1.1. JEOLJİK YAPI

1.1.1. Tektonik Özellikler

Bulgaristan sınırları içerisinde bulunan Meriç Fay Zonu sismik hareket açısından en aktif alanlardan bir tanesidir⁵. Bu zon üst-vadi coğrafi parçasının oluşmasında önemli rol oynamıştır (Harita 4). Fay yamaçlarındaki katlar Yukarı-Pleyistosen, Holosende oluşmuştur.

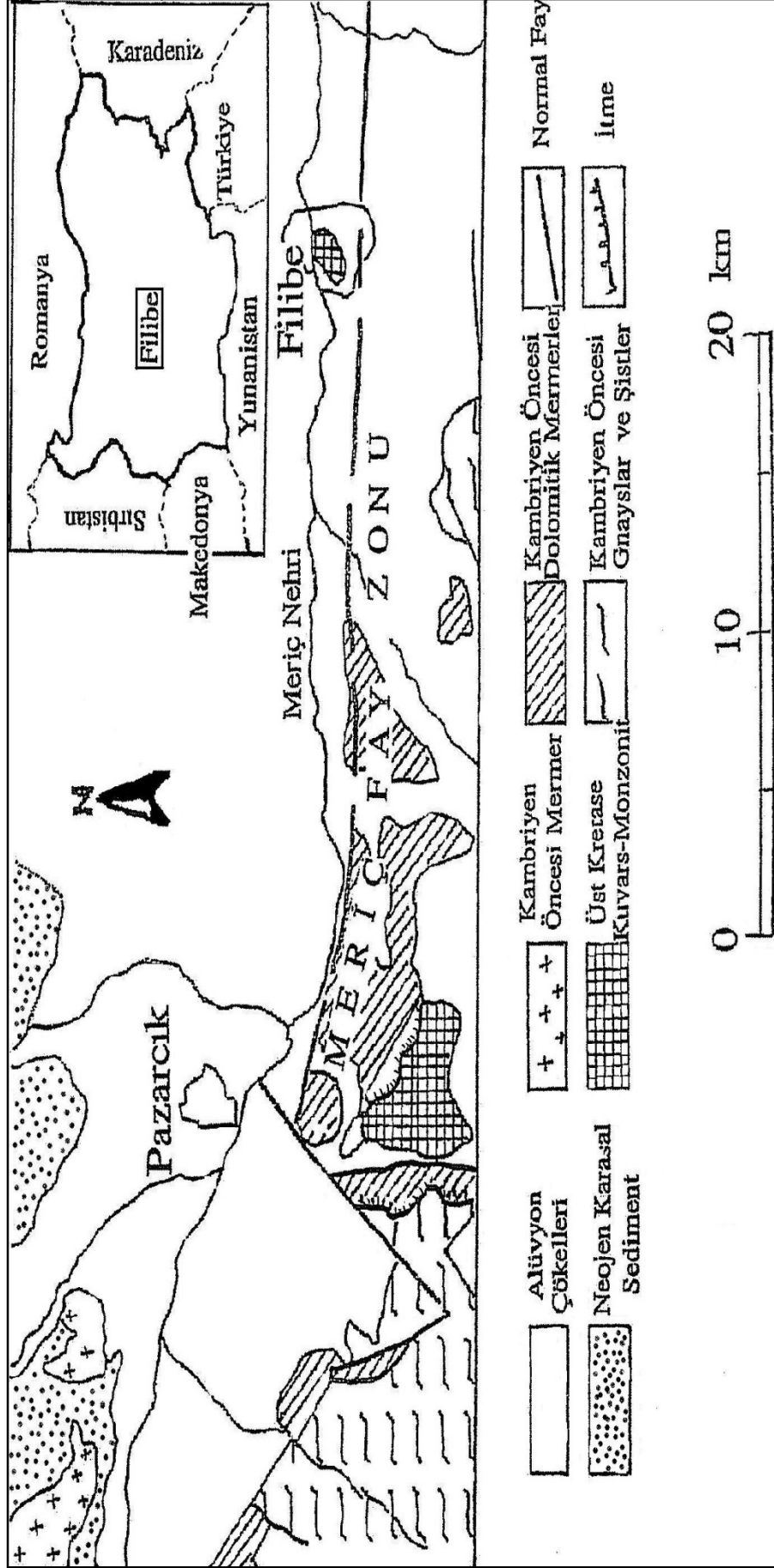
Meriç Fay Zonu içerisinde yaşanan en aktif ve tehlikeli depremlerden birisi 23.03.1818 tarihinde Sofya ve Filibe çevresinde etkili olmuş⁶, Çirpan Depremi 14.04.1928 (Rihter ölçeği 6,8) ve Filibe Depremi 18.04.1928 (Rihter ölçeği 7,0)' tarihinde yaşanmıştır⁷. Meriç Fay Zonu, doğu-batı, kuzey-kuzeybatı doğrultusunda uzanmaktadır.

Meriç Fay Zonu içerisinde daha aktif olan alanlar Brestovitsa, Pırvenents, Hrabrino, Belatsitsa, Kuklen ve Topolnitsadır. Burada daha çok mermer bulunmaktadır. Asenovgrad yakınlarında yer alan Belatsitsa ve Brestnik köylerinde kalker, sediment görülmektedir.

⁵ Krasimir Loykov, Obštinski Plan Za Razvitiye Plovdiv 2005-2013, Plovdiv, 2005, s.13

⁶ Pavel Deliradev, Prinos Kım İstoriçeskata Geografiya Na Trakiya, Sofya, İzdatelstvo Bılgarska Akademiya Na Naukite, 1953, s.38

⁷ Penin, a.g.e, s.31

Harita 4. Meriç fay zonunu gösteren harita

Kaynak: S. Shanov, Y. Yanev, M. Lastovickova, "Temperature dependence of the electrical conductivity of granite and quartz-monzonite from south Bulgaria: geodynamic inferences" adlı çalışmadan değiştirilerek alınmıştır

1.2. YERYÜZÜ ŞEKİLLERİ

Filibe şehrinin yüz ölçümü 10.198 km² olmasına rağmen, verimli Yukarı-Trakya ovası, Rodopların kuzey yamacı, Sredna Gora, Sırnena Gora'nın (Karadağ) bir kısmı, Orta Stara Planina'nın güney yamaçları, Filibe-Pazarcik ovası burada yer alır (Harita 6). Filibe-Pazarcik ovası Trakya düzlüğünün bir devamı niteliğinde olup, uygun tarım şartlarına sahiptir⁸. Filibe şehrinin içinde bulunmuş olduğu alan Yukarı-Trakya ovasıdır (Foto 1.1).

Foto 1.1. Yukarı Trakya ovasında yer alan Filibe şehriden bir görüntü

Bu ova Çirpan Eşiği tarafından ikiye bölünmüştür. Bunlar Filibe Düzlüğü ve Stara Zagora düzlüğüdür (Harita 5). Filibe düzlüğü Yukarı-Trakya ovasının batısında bulunmaktadır.

Filibe ve yakın çevresi jeomorfolojik açıdan beş ana bölgeye ayrılmıştır. Bu bölgeler Rodop Dağı, Sredna Gora, Stara Planina, Trakya Ovası, Pazarcik-Filibe Ovasıdır.

⁸ Slaveykov, Zlatunova, a.g.e, s.407

1.2.1. Rodop Dağı

Rodop masifi Paleozoik dönemden kalma en eski tektonik yapıdır. Kırık ve dar sistemlidir. Masifte iki tektonik tabaka bulunmaktadır. Birinci alt-eski olarak isimlendirilen tabakadır. Bu tabaka yüksek, alçak kristal serisinden ve aralarındaki granit plutonundan oluşmuştur. İkinci tabaka yüksek ve genç tabakadır. Bu tabaka eosen ve oligosende oluşmuş sediment ve volkanik kayalardan meydana gelmiştir. Rodop dağı ve çevresi kayadan oluşmuştur. Kayalar oluşumunu iki dönemde tamamlamıştır. Bunlarda birincisi eski, (Kambrien) diğeri yeni (Paleozoik) dönemdir. Birinci tektonik harekette, Rodop dağı yapısı şekillenmeye başlamış, ikinci tektonik harekette ise (senklinal) bölgedeki çatlaklar, kırıklar oluşmuştur. Kırıklar kambrien döneminde başlamıştır. Bu dönemde tüm bölge sular altında idi. Kambrien sonunda kıvrılma başlamıştır. Kıvrılmayı destekleyen en önemli etmen ise büyük orandaki mağra oluşumu olmuştur⁹.

Paleozoik dönemin başında Rodop dağının bulunmuş olduğu alan su havuzundan çöle dönmüştür. Bu durum neojen'e kadar devam etmiştir. Eosen döneminde bölge batmaya-çökmeye başlamıştır. Bunun sonucunda yukarı – eosen havuzundaki sular Rodopların doğu ve merkezi kısmına yayılmış, küçük havuzlardan oluşan su kütleleri meydana gelmiştir. Oligosenden sonra şekillenen yeni çatlaklar yer altı yataklarının oluşmasına sebep olmuştur. Neojen döneminde Rodop dağının bir kısmı batmaya, diğeri bir kısmı yükselmeye başlamasıyla birlikte bölgede içerisinde tatlı suların olduğu vadiler oluşmuştur. Yükselme Pliyosen döneminde devam etmiştir. Bu dönemde bölgede yüksek dağ sistemleri şekillenmeye başlamıştır¹⁰.

Rodop dağı silsilesinde bulunan Batı Rodopların kuzey etekleri, Filibe sınırları içerisine dâhildir (Foto 1.2). Özellikle Rodoplar içerisinde en güzel alanlardan birisine sahip olan Çernitsa ile Dobrostan masıfı, Dragoyново tepesi, Batı Rodoplarda yer alır. Çernatisa (Modır ismiyle-1192 m.), Yukarı Trakya Vadisinde Vıça ve Çepelarska nehirleri arasında uzanmaktadır. Dağın üç önemli

⁹ Anko İvanov, Fiziçeska Geoğrafıya Na Bılgariya, Sofya, İzdatelstvo Tiliya, 1998, s.52

¹⁰ Doçev, Dimitrov, Basamakov, a.g.e, s.8

yükseltisi bulunmaktadır. Bu yükseltiler Vırhovrişki tepesi, Vılçivrih tepesi 1591 m. ve Beloçerkovskiyyat tepesidir. Rodop dağının en yüksek noktası ise Golyam Perelik tepesidir 2191 m¹¹ (Harita 6).

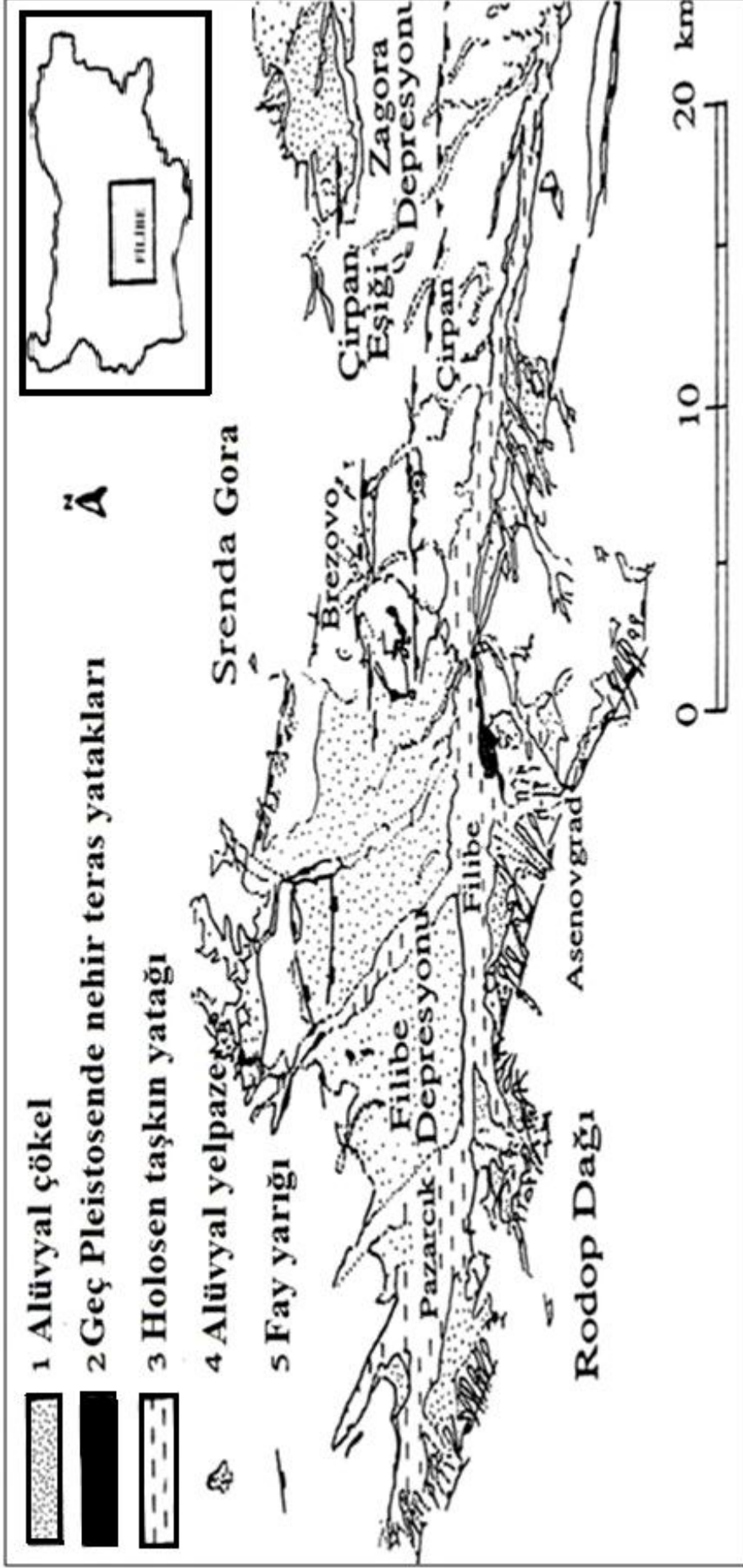

Foto 1.2. Filibe şehri içerisinde Rodop Dağlarından bir görüntü

Dobrostan Masifi'nin (Stanimaşki) batısında, Asenitsa nehrinin kuzeyinde Trakya Vadisi, doğusunda Topolovska nehri, güneyinde Mostova Suşitsa nehri yer alır. Masif karstik yapıdadır. Bünyesinde Topçika, Ahmedova ve Yamaka mağaralarını barındırmaktadır. Dragoynovo Tepesi, Haskovo tepesine doğru uzanmaktadır. Çok az bir bölümü Filibe'nin içerisinde bulunmaktadır¹².

¹¹ Donço Doçev, Djovani Dimitrov, İlko Basamakov, Pıtevoditel Plovdivski Okrıg, Sofya, Dırcavno İzdatelstvo Meditsina İ Fizkultura, 1984, s.9

¹² A.Popov, D.Kınçev, P.Slaveykov, L.Kınçeva, Geografıya Na Bılgariya, Sofya, İzdatelstvo Geyalibris, 1997, s.58

Harita 5. Filibe ve yakın çevresinin jeolojisi haritası

Kaynak: Alexander Radulov, "Active Faults In The Plovdiv Depression And Their Long- Term Slip Late" adlı eserinden değiştirilerek alınmıştır.

1.2.2. Sredna Gora

Sredna Gora'nın¹³ kuzeyinde Stara Planina, güneyinde Rodop dağ silsilesi, batı-güneybatısında Kraiştide yer alır. Doğusunda ise Türkiye ve Anadolu dağlarına kadar uzanmaktadır. Bu dağ sistemi içerisinde metamorf ve granitler geniş şekilde dağılmıştır. Dağ katmanları Trias, Jura ve Kretase'de oluşmuştur. Paleojen döneminde Sredna Gora¹⁴'daki kıvrımlarda azalma görülür ve sonucunda bu alan oluşumunu tamamlamış olur.

Sredna Goranın büyük bir kısmı ile Sırnena Goranın bir kısmı Filibe ve yakın çevresinin sınırları içerisinde yer alır. Sıştinska Sredna Gora'nın en yüksek noktası Çivira tepesidir 1445 m. Sırnena Gora'nın en yüksek noktası ise Bratan tepesidir 1236 m¹⁵ (Harita 6).

1.2.3. Stara Planina

Stara Planina¹⁶ dağ silsilesi içerisinde yer alan Sredna Stara Planina deniz seviyesinden en yüksek ve en uzun olan (185 km) dağ sistemidir.

Pliyosen döneminde toprak kabuğu oluşmaya, bununla birlikte vadiler meydana gelmeye başlamıştır. Stara Planina¹⁷ dar ve uzun parça olarak Sredna Gora'nın kuzey mevkisindedir. Başlangıcı Timok nehri vadisinin batısında olup Karadeniz kıyısına kadar uzanmaktadır.

Stara Planina batı orta ve doğu olmak üzere üçe bölüme ayrılır. Filibe ve yakın çevresi Orta Stara Planina bölümünde bulunur. Morfoloji bakımından buraları Balkan Dağlarının en yüksek yerleri olup, tektonik bakımdan ise Batı Balkan Dağları bölümünden daha alçaktır. Stara Planinanın bu bölümünde önemli miktarda granit taşı tabakası bulunmaktadır. Mezozoik döneminin başlarında Stara Planinanın bulunmuş olduğu alan büyük su havzası

¹³ GORA: Koru, orman anlamında kullanılmaktadır

¹⁴ SREDNA GORA: Orta orman

¹⁵ Doçev, Dimitrov, Basamakov, a.g.e, s.8

¹⁶ PLANİNA: Dağ anlamında kullanılmaktadır

¹⁷ STARA PLANİNA: Koca Balkan dağı

durumundaydı. Jura döneminde güçlü tortular oluşmuştur¹⁸. Eosen ortalarında dağ eteklerinde alçalma-çökme başlamış, tortuların kalınlığı 2000 m'e kadar ulaşmıştır. Eosen sonlarında tortular kıvrılmaya, katlanmaya devam ederek Stara Planinanın temelini oluşturmuşlardır.

Karlovo-Koznitsa-Krısten vadileri arasında yer alan Filibe sınırları içerisine dâhil olan diğer dağ sistemleri ise Zlatisko-Teteven dağı ve bu dağın en yüksek noktası olan Vejen tepesi (2.198 m.) ile Troyan dağı ve bu dağın en yüksek noktası olan Büyük Kupa (2.169 m.), Levski tepesi (2.166 m.) ve Kalofer dağı'dır. Kalofer bünyesinde, Stara Planına dağ zinciri içerisinde, en yüksek nokta olan Botev tepesini (2.376 m.) barındırır (Harita 6).

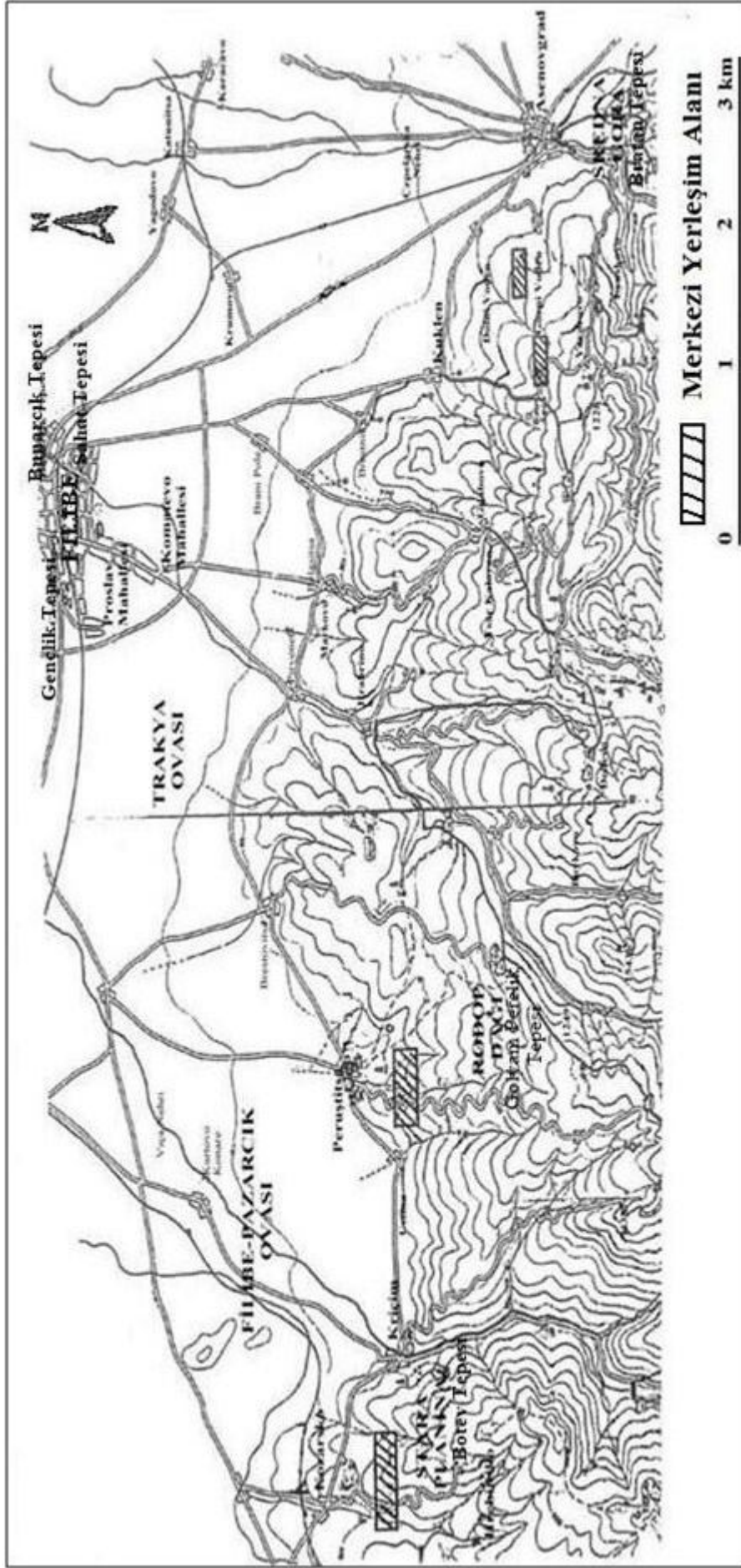
Foto 1.3. Filibe şehrinde Stara Planina'dan bir görüntü

Botev tepesinin kuzeyinde Cendem coğrafi parçası bulunmaktadır. Burada kaya parçaları, oluklar, vadi içerisinde akan dereler ve şelaleler yer alır. Bu şelaleler içerisinde Kalofer şelalesi 24 m., Suho şelalesi 95 m., Vidin şelalesi 80 m., Kademli şelalesi 72 m., yüksekliklere sahiptir¹⁹.

Tunca, Tija, Rositsa, Byala Reka, Stara Reka, Leşnitsa, nehirleri kaynağını Kalofer Dağından alır.

¹⁸ Rumen Penin, Prirodna Fiziçeska Geografija Na Bılgariya, Sofya, İzdatelstvo Bulvest 2000, 2007, s.28

¹⁹ Doçev, Dimitrov, Basamakov, a.g.e, s.9

Harita 6. Filibe ve yakın çevresinin topografya haritası

Kaynak: B. Temelkov, T. Andreev, 'Recent Bivalve Ecology Applied To Thereconstruction Of Paleocommunities' adlı eserinden değiştirilerek alınmıştır.

1.2.4. Trakya Ovası

Bulgaristan ve Balkan yarımadasının en geniş toprağıdır. Ovanın genişliğı 50 km, ortalama yüksekliğı 160 m'dir²⁰ (Harita 6, Foto 1.4). Batısında, batı Sredna Gora, güneyinde Rodoplarla sınır teşkil ederken, doğuda Yambol-Elhovo ovasıyla birbirine bağlanmaktadır.

Trakya ovasının oluşması üçüncü devrin birinci yarısında başlamıştır. Eosen sonlarında Filibe ve yakın çevresinde çok sayıda kireçtaşından oluşan su gölleri bulunmaktaydı. Ovada şiddetli volkanik faaliyetler görülmüştür. Volkanın etkileri tüm alt ve orta Oligosende devam etmiştir. Ovanın yukarı oligosenin başlarında denizle bağlantı kesilmiş, tortuları oluşmuştur.

Miyosen sonucunda ve pliyosen başlarında Trakya ovası oluşumunu tamamlamıştır. Meriç nehri o dönemde en büyük pliyosen su havzasıydı. Nehirlerin çevre dağlardan getirdiğı sel kumu ve selden kalan balçık tabakası bugünkü Yukarı Trakya ovasının büyük bir bölümünün düz olmasını sağlamıştır²¹.

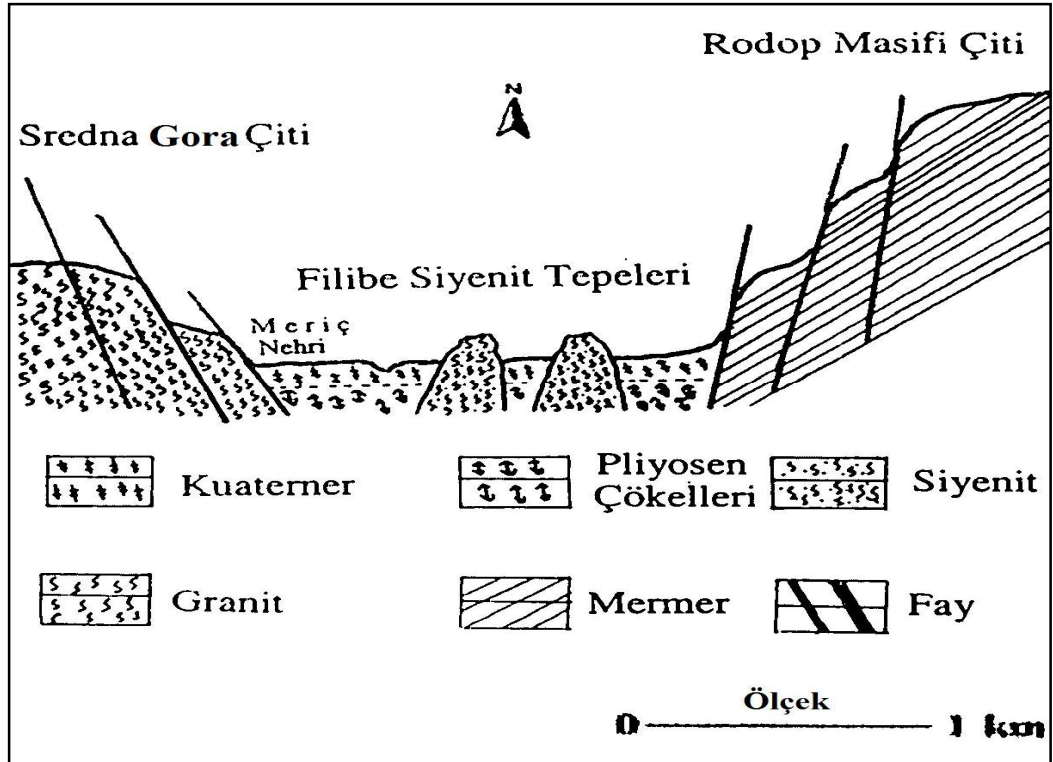

Foto 1.4. Yukarı Trakya ovasından görüntü

²⁰ T.Petkov, Plovdiv İ Plovdivska Oblast, Sofya, İzdatelstvo Trud, 2009, s.9

²¹ T.Yordanov, V.Velev, Ttakiyska Nizina, Sofya, İzdatelstvo Nauka İ İz kustvo, 1956, s.5

Yüzey şekli olarak saha doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Filibe deniz seviyesinden 160 m. yükseklikte yer alan batı Trakya ovası içerisinde yer alır. Paleojen dönemde kırılma hareketleri sonucunda Filibe alçalmaya, çökmeye (graben) başlamıştır. Çökme beraberinde kum, kil, çakıl, kireçtaşı gibi malzemelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Filibe şehri içerisindeki yükseltiler/tepeler (horst)²² mesozoik zamanda üst kretasede oluşmuştur. Bu tepeler siyenit özellik taşımaktadır (Harita 7).

Harita 7. Filibe şehrinde horst graben hareketleri

Kaynak: Anko İvanov, "Fiziçeska Geografiya Na Bılgaria" adlı çalışmadan değiştirilerek alınmıştır.

Yedi tepe içerisinde en yüksek olan Djendem tepesi (Gençlik) dir (238 m). Diğer tepeler ise Bunarcik (Stalin 234 m.), Sahattepe (Vasil Kolarov 212 m), Djambaztepe (205 m), Nebettepe (203 m), Taksimtepe (202 m)²³, Kralimarkovsko'dur²⁴ (Foto 1.5, 1,6, 1,7).

²² İvanov, a.g.e, s.187

²³ Romyana Stoeva, Plovdiv Dreven i Veçen, Plovdiv, İzdatelstvo İmn, 2003, s.6-8

²⁴ Konstantin Moravenov, Pametnik Za Plovdivskoto Hristiyansko Naselenie Viv Grada İ Za Obşite Zavedeniya Po Proiznosno Predanie, Plovdiv, İzdatelstvo Hristo G.Danov, 1984, s.17

Foto 1.5. Filibe şehri içerisinde bulunan Bunarcik, Sahattepe, Nebettepeden bir görüntü

Foto 1.6. Bunarcik Tepesinden bir görüntü

Foto 1.7. Nebettepe'de bulunan siyenit taşlarından bir görüntü

1.2.5. Filibe-Pazarcik Ovası

Bulgaristan'ın en verimli ovalarından bir tanesidir. Verimli alüvyol topraklar üzerinde önemli tarımsal ürünlerin yetişmesine olanak sağlamaktadır. Ovanın doğusunda Stara Zagora vadisi bulunur. Çirpan Eşiği, Rodop Dağları ve Dragoyново tepesi arasında sınır oluşturmaktadır (Harita 5). Meriç nehrinin doğu-güneydoğusunda bulunur.

1.3. İKLİM

1.3.1. Yıllık Sıcaklık

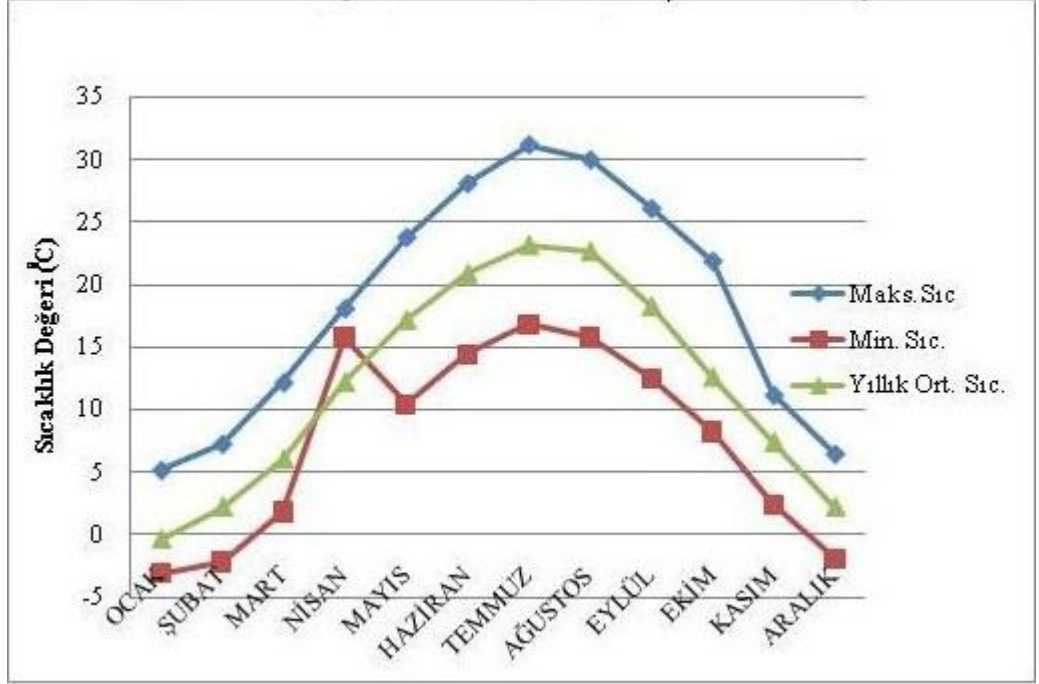
Filibe'de 1970-2008 yılları arasında yapılan gözlem sonuçlarına göre ölçülen yıllık ortalama sıcaklık 12,04°C dir²⁵ (Tablo 1.1, Şekil 1.1, Foto 1.8). Ortalama yüksek sıcaklık değerlerine bakıldığında en yüksek değerlerin yaz aylarında özellikle Temmuz ayında rastlandığı görülmektedir. Bu dönemde ortalama sıcaklık 23,2°C ile 31,2°C arasında değişmektedir. En yüksek sıcaklıklar 31,2°C ile Temmuz ayında ölçülmüştür.

Tablo 1.1. Maritsa meteoroloji müdürlüğüne ait sıcaklık değerleri

Aylar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık
Yıllık Ort. Sıc.	-0,4	2,2	6,0	12,2	17,2	20,9	23,2	22,7	18,3	12,6	7,4	2,2	12,04
Maks. Sıc.	5,2	7,3	12,2	18,1	23,8	28,1	31,2	30,0	26,1	21,9	11,2	6,5	18,4
Min. Sıc.	-3,1	-2,2	1,8	15,8	10,4	14,4	16,8	15,8	12,5	8,2	2,4	-1,9	7,5

Kaynak: Natsionalen İnstitut Po Meteorologiya İ Hidrologiya NİHM-Plovdiv
‘‘Maritsa’’ stantsiya

²⁵ Bu çalışma içerisinde yer alan Filibe şehri ile ilgili iklim özellikleri şehir içerisinde bulunan Natsionalen İnstitut Po Meteorologiya İ Hidrologiya NİHM- Plovdiv ‘‘Maritsa’’ meteoroloji istasyonundan alınmıştır.

Şekil 1.1. Filibe’de yıllık sıcaklık değerlerinin aylara göre dağılışı

En düşük sıcaklık değerleri $-1,9^{\circ}\text{C}$ – $16,8^{\circ}\text{C}$ arasında değişmektedir. Tespit edilen en düşük sıcaklık $-1,9^{\circ}\text{C}$ ile Aralık ayında ölçülmüştür.

Şehir’de bulunan meteorolojik istasyonlardan bir tanesi şehrin merkezinde Bulvar 6.Septenvri, diğeri ise Nebettepe üzerinde yer alır.

Foto 1.8. Şehir merkezinde bulunan meteoroloji istasyonu

Foto 1.9. Nebettepe üzerinde bulunan meteoroloji istasyonu

1.3.2. Yağış

Araştırma sahasındaki ortalama yağış miktarı 1975-2008 yılları arasında 525,4 mm olarak ölçülmüştür. En düşük yağış miktarı 17,7 mm ile Eylül ayında görülür. En yüksek yağış miktarı ise 71,2 mm ile Mayıs ayındadır (Tablo 1.2, Şekil 1.2). Sisli gün sayısı yıllık 33.5 dir²⁶.

Tablo 1.2. Filibe’de yıllık yağış miktarının aylara göre dağılışı (mm)

Aylar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık
Ortalama Yağış Miktarı	30,4	39,3	58,5	52,4	71,2	47,3	37,3	34,9	17,7	32,4	52,4	51,6	525,4

Kaynak: Natsionalen Institut Po Meteorologiya i Hidrologiya NIHM-Plovdiv Maritsa stantsiya

²⁶ Penin, a.g.e, s.60

Şekil 1.2. Filibe'de yıllık yağış miktarının aylara göre dağılışı

Yağışın mevsimlere göre dağılışı incelendiği zaman en çok yağışın ilkbahar mevsiminde 182.1 mm, en az yağışın ise sonbahar mevsiminde 102.5 mm düştüğü (Tablo 1.3, Şekil 1.3.) görülmektedir. Hâkim rüzgâr yönü SW sektörlüdür.

Tablo 1.3. Filibe'de yıllık yağış miktarının mevsimlere göre dağılışı (mm)

Mevsimler	Yağış	%
Kış	121.3	23.08
İlkbahar	182.1	34.6
Yaz	119.5	22.7
Sonbahar	102.5	19.5
Toplam	525.4	100

Kaynak: Natsionalen İnstitut Po Meteorologiya İ Hidrologiya NİHM-Plovdiv "Maritsa" istasyonu

Şekil 1.3. Filibe'de yıllık yağış miktarının mevsimlere göre dağılışı

1.4. HİDROGRAFİK ÖZELLİKLER

Filibe şehri akarsu ağı açısından Bulgaristan'ın en zengin alanlarından birisidir. Bulgaristan su kaynaklarının % 21'i burada bulunur. Yer altı ve yer üstü kaynakları açısından zengindir. Yer üstü sularının en önemlisini Meriç nehri ve onun kuzey-güney kolları olan Çaya, Viça, Çepinska, Topolnitsa, Luda, Struma, Pırvenenska nehirleri oluşturmaktadır.

1.4.1. Meriç (Maritsa) Nehri

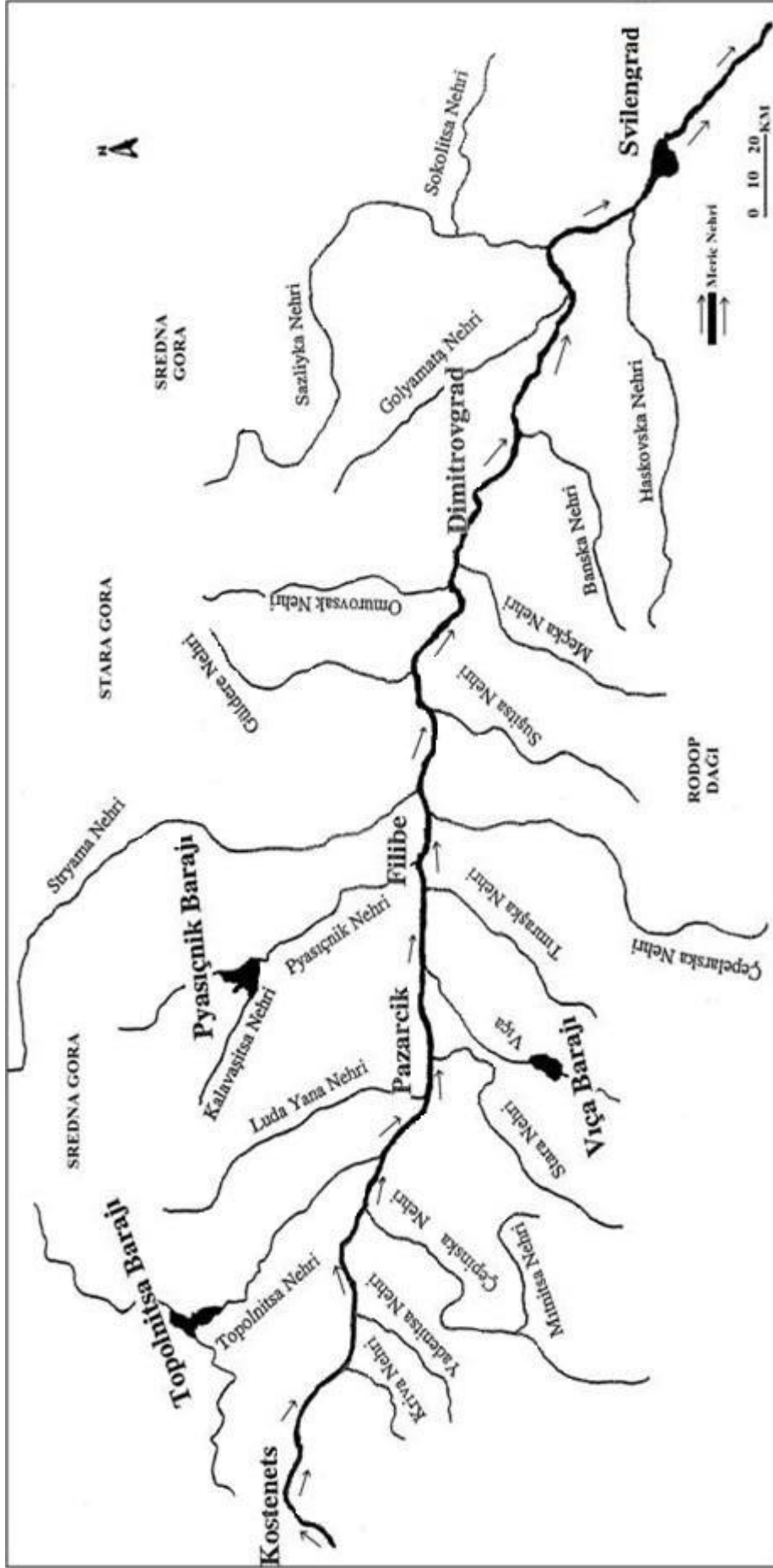
Balkan Yarımadasının en büyük nehri ve Bulgaristan'da su doluluk oranı açısından birinci sırada olan nehirdir. Toplam uzunluğu 524.6 km, genişliği 300 metredir. Nehrin 322 km'si Bulgaristan sınırları içerisindedir²⁷. Meriç nehri kaynağını Doğu Rila dağıının en yüksek noktası olan Marişki gölünden alır ve Ege denizine dökülür.

²⁷ Romyana Stoeva, Plovdiv Dreven İ Veçen, Plovdiv, İzdatelstvo İmn, 2003, s.5

Ege denizine dökülmeden önce Bulgaristan topraklarında Belovo, Dimitrovgrad, Dolna Banya, Kostenets, Filibe (Foto 1.10), Pazarcik, Simionovgrad, Lyübimets, Harmanli, Svilengrad illerinden geçer (Harita 8). Nehrin 100'den fazla kolu vardır.

Foto 1.10. Meriç nehrinin Filibe şehri içerisinde görüntüsü

Harita 8. Meriç nehri ve kollarını gösteren harita

Kaynak: Svetlin Kuradiyev, Gornotrakiyska Nizina adlı eserinden değiştirilerek alınmıştır

Filibe şehri içerisinde Meriç nehri üzerinde yedi köprü bulunmaktadır. Bu köprülerden birisi demir yolu olarak kullanılmaktadır. Diğer köprü trafiğe kapalıdır. Beş köprü ise yaya ve otomobil trafiğine açıktır. Nehir çevresinde kavak ve söğüt ağaçları bulunmaktadır (Foto 1.11).

Foto 1.11. Meriç nehri çevresinde bulunan kavak ağaçlarından bir görüntü

Antik çağda Meriç nehri Avrupa ve Asya arasında büyük haberleşme yolu olarak gösteriliyordu. Nehir Roma yol haritasında (Poytineer Haritası) IV. Yüzyılda Ebrus ismiyle anılır, Filibe şehri ise Meriç'in limanı olarak gösteriliyordu (XIX. yüzyılın sonuna kadar).

Meriç nehrinin kuzey kolunu şu nehirler oluşturmaktadır; Çepelarska, Tımaşka, Lilkovska, Sitovska, Lukovitsa, Krivodere, Suşitsa, Meçka ırmaklarıdır.

1.4.2. Viça Nehri

Meriç nehrinin kuzey kolu olup, Kadievo köyünde nehirle birleşmektedir. Kaynağını Bulgaristan-Yunanistan sınırına yakın Merkezi Rodoplardaki Kainçalskiya dağ kütesinden alır. Uzunluğu 112 km dir. Yıllık akış hızı Kadievo köyünde 22 m³ 'dır. Bu akış hızı "Dospat-Vıça"su kontrol ünitesi tarafından ayarlanmaktadır. Ustina köyü çevresinde yer altı su kanalı inşa edilmiştir. Kanal için gerekli olan su Vıça nehrinden sağlanmaktadır²⁸. Vıça nehri sularından Rodoplarda yer alan Ustina, Brestovitsa, Zlatitiran, Orizare, Kadievo, Pırvenets, Markovo, Branipole, Belatsissa, Brestnik köyleri tarım için yararlanılmaktadır. Yine Kriçim, Perutşissa, Kuklen, Stanbolıyski, ilçelerindeki toprakların büyük bir kısmı nehir sularıyla sulanmaktadır.

1.4.3. Çepelarska Nehri

Kaynağını Panporovo yakınlarından almaktadır. Asenovgrad ilçesinden sonra Trakya Ovasına girer (Harita 8). Sadovo köyünde Meriç nehri ile birleşir. Nehir üzerinde hidroelektrik santrali Asenitsa I ve Asenitsa II kurulmuştur. Sularından Asenovgrad, Popovitsa, Sadovo ilçesinin topraklarında sulamada yararlanılmaktadır.

1.4.4. Pırvenenska Nehri

Nehrin eski ismi Tımraşkadır. İsmi Balkan Savaşı sırasında yakılan Timraş köyünden alır. Meriç nehrinin kuzey kolundan bir tanesidir. Çernatisa köyündeki Modır tepesinden kaynağını alır. Akış yönü Rodopların kuzeyindedir. Pırvenets köyünde Yukarı –Trakya vadisine girmekte ve burada kollara ayrılmaktadır. Filibe'nin doğusundan düzeltilmiş nehir yatağını geçerek Meriç nehri ile birleşir. 37 km uzunluğundadır. Hrabrino köyü yakınlarında yıllık akış hızı 162 m³ saniyedir²⁹. Nehir sularının debisinin yükseldiği dönem Nisan – Mayıs, en alçak olduğu dönem ise Ağustos – Eylül'dür. Nehir suları Pırvenets köyündeki tarım topraklarının sulanmasında ve Filibe mahallelerinden Komatevo ve Preslav'ın su ihtiyacını karşılamaktadır.

²⁸ İliya Zoinski, Zelenata Ogırlitsa Na Plovdiv, Plovdiv, Peçatnitsa Adg, 2006, s.9

²⁹ İ.Zoinski, a.g.e, s.9

Meriç nehrinin güney kolunu oluşturan akıntılar Potoka, Stara, Tunca, Pyasıçnik, Biyala'dır.

1.4.5. Stryama Nehri

Meriç nehrinin en büyük güney koludur. Kaynağını Stara Planina'daki Vijen tepesinden alır. Meriç nehri ile Filibe şehrinde birleşmektedir. Bu nehrin sularından tarımda faydalanılmaktadır.

1.4.6. Barajlar

Filibe ve yakın çevresinde 34 baraj inşa edilmiş ve bu barajlarının su tutma kapasitesi 6700 m³ dür. Meriç nehrinin kuzey-güney yönünde kurulmuş olan Pyasıçnik, Domlan, Vıça ve Topolnitsa barajlarındaki sular kaynağını Rila Dağı, Rodoplar ve Sredna Gora'dan almaktadır (Harita 8).

Pyasıçnik barajı büyük ve birleşik hidroelektrik santral ünitesinden oluşur. Domlyan barajı, Svejen nehri üzerinde Domlyan köyüne yakın alanda kurulmuştur. Anton İvanovtsi Barajı, Vıça nehri üzerinde Mihaylovo Köyü yakınlarında kurulmuştur.

1.4.7. Yer Altı Suları

Bulgaristan yer altı su kaynaklarının % 24'i Filibe'de yer alır. Büyük bir kısmı Yukarı Trakya düzlüğündedir.

Yukarı Trakya ovasının en zengin yer altı su havzası, Filibe'nin düz topraklarının altındadır. Su kapasitesi 4 milyar m³ 'tür ve Meriç nehrinin kuzey-güney kollarından beslenmektedir. Yer altı sularının yüzey kalınlığı 3 – 4 m.'dir Bu durum sondaj çalışmalarını kolaylaştırmaktadır. Sondaj çalışması sonucunda yer altı sularının yüzeye çıkarılması kolaylaşmış, başta çevre köyleri ile orta ölçekli sanayi tesisleri kendileri için gerekli olan suyu bu şekilde sağlamışlardır.

Suları yüzeye çıkarmak için 12 adet su pompası bulunmaktadır. Çıkarılan sular, 20 yerleşim yerine dağıtımı yapılmaktadır. Bir bölgeden diğer bölgeye suyu iletmek için kanallar yapılmış ve bu kanalların toplam uzunluğu 368 km olup, bunun 278 km'si köylerden geçmektedir ³⁰.

1.4.8. Termal Kaynaklar

Bulgaristan termal kaynaklarının % 11'i Filibe'de bulunur. Su kaynaklarının % 8'i içme suyu, 2/3'de sulama amaçlı kullanılmaktadır ³¹. Filibe ve yakın çevresinde 28 termal kaynak mevcuttur. Bu kaynakların toplam debileri 160 l/s'dir.

Termal su kaynaklarından en önemlisi, Banya köyündeki, Karlovo termal kaynağıdır. Filibe şehrine 46 km uzaklıkta yer almaktadır. Toplam debisi 160 l/s'dir. Burada suyun debisi 36 l/s, suyun sıcaklığı 35°C-50,5°C arasındadır. Karlovo ilçesinde önemli kaynak Klisura kasabasında bulunur. Burada su yüksek radyoaktif taşır. Suyun sıcaklığı 17 °C-22°C debisi 20 L/ s'dir.

Hisarya kasabasında termal su 22 kaynaktan oluşur. Debisi 70 L / s, suyun sıcaklığı 24°C-49,5°C dir. Çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılmaktadır. Filibe şehrine 48 km uzaklıkta diğer bir kaynak ise Krasново köyündedir. Suyun sıcaklığı 21°C-55,5°C dir. Nareçenski Mineralni Banidir Filibe şehrine 40 km uzaklıktadır. Suyun sıcaklığı 33°C dir.

1.5. TOPRAK ŞARTLARI

Toprak çeşitliliğinin görülmesinde coğrafi özellikler, rölyef, iklim özellikleri ve su kaynakları etkilidir. Şehir içerisinde bulunan toprakların büyük bir kısmı üzerinde yerleşim alanları kurulmuştur. Filibe'de bulunan doğal park (Park Lauta, Tsar Simeon ve Kare Justinyan) toprakları üzerinde herhangi bir yerleşim alanı veya yapı yoktur. Bu yüzden topraklar henüz tahribata uğramamış

³⁰ İ.Zoinski, a.g.e, s.10

³¹ Petır Slaveykov, Daniela.Zlatunova, Geografiya Na Bılgariya, Sofya, İzdatelstvo Paradigma, 2007, s.409

ve yeşillendirilmeye çalışılmaktadır. Yeşil alanların toplamı 1.292 hektar'dır. Filibe ve yakın çevresinde yer alan alanlarda görülen toprak türleri Kahverengi Orman Toprakları, Alüvyal Topraklar, Dağ Çayır ve Dağ Orman Toprakları'dır.

1.5.1. Kahverengi Orman Toprakları

Bu topraklar Stara Planina ve Rodop dağlarının 800-1000 m, 1800-2000 m. arasında bulunur. Dağların kuzey eteklerinde koyu kahverengi renkte, daha alçaktaki güney kesimlerde ise açık kahverengi renkte bulunurlar.

1.5.2. Alüvyal Topraklar

Meriç nehri kıyısı boyunca bulunmaktadır. Toprakların oluşumunda nehirlerin getirdiği alüvyon birikintiler ve çayır malzemeleri etkilidir. Üzerinde sebze, meyve pirinç, çilek, fıstık, karpuz ve kavun yetiştirilmektedir.

1.5.3. Dağ Çayır ve Dağ Orman Toprakları

Bu topraklar sadece Stara Planina'da, 1700 metrenin üzerinde bulunmaktadır. Çayırılık alanlar otlak alanı olarak kullanılmaktadır³².

1.6. BİTKİ ÖRTÜSÜ

Bitki örtüsünde çeşitlilik görülmesinde coğrafi gelişim, fiziki coğrafya özellikleri, çevrenin çeşitliliği ve insanların etkili olduğu bilinmektedir. Filibe ve yakın çevresi bitki çeşitliliği açısından zengindir. Relikt ve endemik bitkiler başta Rodoplarda olmak üzere bölgede yaygındır.

Filibe şehri Bulgaristan'da en zengin orman varlığına sahiptir. Ormanlar bölge yüz ölçümünün % 50'sini kaplamaktadır. Ormanların % 60'ı iğne yapraklı

³² Todor Petkov, Plovdiv İ Plovdivskata Oblast, Sofya, İzdatelstvo Trud, 2009, s.14

ağaçlardan oluşmuştur. Filibe şehri içerisinde geniş yapraklı ağaçlar, zakkum, ihlamur ağaçları görülmektedir (Foto 1.12).

A. Endemik

- 1.Kıllı Kantaron Çiçeği (*Hypericum setiferum*)
- 2.Vahşi Rumeli Zümbülü (*Hiacintella leucophaea rumelica*)

B. Relikt

- 1.Porsuk Ağacı (*Taxus baccata*)
- 2.Su Gürgen Ağacı (*Ostrya carpinifolia*)
- 3.Ardıç Ağacı (*Arceuthobium oxycedri*)
- 4.Defne Lifi (*Daphne laureola*)³³

Foto 1.12. Ruski bulvarı üzerinde bulunan Ihlamur ağacı

³³ Stefan Stanev, Zeleniyat Svyat Na Plovdiv, Plovdiv, Nova Timkompakt Basımevi, 2003, s.30,62

Orta Stara Planina ve Sredna Gora ‘da kayın ağacı, Kazanlık vadisinde gül, lavanta çiçeği (*Lavantula angustifoliya*) görülmektedir. Rodoplarda Çınar (*Platanus*), Kestane (*Castanea sativa*), Çam (*Pinus*) türlerine rastlanmaktadır. Rodopların alçak kesimlerinde bulunan ağaç türleri ise tüylü meşe, gürgen, akçaağaçtır³⁴. Viça ve Çepelarovo nehirlerinin akıntı istikametinde, Baçkovo köyü yakınlarında Porsuk ağacı (*Taxus baccata*), Gürgen ağacı (*Garnilus betulus*) ‘na rastlanmaktadır. Meriç nehri boyunca ve Cuma camisinin bulunmuş olduğu alanda Meşe ve Karaağaç (*Ulmus*) ağaç türleri bulunur (Foto 1.13).

Foto 1.13. Cuma camisi çevresinde bulunan meşe ağaçlarından görüntü

1.6.1. Filibe Şehrinde Koruma Altında Bulunan Alanlar

Filibe şehri içerisinde koruma altında bulunan alanlar Bunarjik Tepesi ve çevresi, Danov tepesi ve Gençlik tepesidir. Bunarjik tepesinin kapsadığı toplam alan 219.573 hektardır³⁵ (Foto 1.14, Harita 6).

³⁴ T.Petkov, a.g.e, s.15

³⁵ Loykov, a.g.e, s.118

Foto 1.14. Bunarcik (solda) ve Danov tepesinden (sağda) bir görüntü

Bu alanlar flora ve fauna açısından zengindir. Şehir içerisinde yeşil alan olarak tasarlanmış park alanları Kral Simeon Bahçesi, Dondukov Bahçesi, Tsenrtalen Bahçesi (Foto 1.15), İvan Vazov bahçesidir (Harita 12).

Foto 1.15. Tsentralen parkından bir görüntü

Şehir çevresinde yer alan Stara Planina'da Merkez Balkan Milli parkı, Rodop dağlarında Cendem milli parkı ve Kızıl Duvar (Çervenata stena) milli parkı bulunmaktadır. Kızıl duvar Rodop dağlarının en büyük milli parkı olup 30.300 hektardır³⁶. Asenovgrad ilçesine bağlı Baçkovo köyünde bulunur. Koruma altında bulunan parklarda meşe, kayın, gürgen, göknar (*Abies alba*), Rodop yoncaı (*Trifolium pratense*), porsuk (*Taxus baccata*) ağaçlarına rastlamak mümkündür.

³⁶ Petkov, a.g.e, s.19

2. BÖLÜM

BEŞERİ COĞRAFYA

2.1. KENTİN TARİHİ GELİŞİMİ

2.1.1. İlk Yerleşimler

Filibe, Balkan Yarımadasının en eski şehirlerinden biridir. Tarihi, şair Homeros ve tarihçi Herodot'tan daha eski ve daha derindir.

Troy ve Miken çağdaşdır. Roma, Atina ve İstanbul'dan daha eskidir. Bugünkü Filibe şehrinin toprakları üzerinde ilk tarih öncesi yerleşim yerleri yaklaşık M.Ö. 6 bin yılında olmuştur³⁷.

Bugünkü Filibe şehrinin bulunmuş olduğu alanın ilk sakinleri-yerleşimcileri Trak boyları olmuştur. Traklar şehre "Evmolpiya" ismini vermişlerdir³⁸. Zamanla boylar arasında "Pulpudepa" ismidde kullanılmıştır. Meriç vadisi ve çevresi bu boylardan olan Diobeslerin yerleşim alanı olmuştur. Trakların bir kısmı Rodoplara yerleşmiş ve Bessalar adını almıştır³⁹. Filibe'nin güneyindeki dağlık alanlara yerleşenlerde olmuştur. Bessalar boyu çeşitli bölümlere ayırmışlardır. Bunlardan bir kısmı Karlovo ilçesine yerleşmiştir. Filibe ovasının doğu kısmına Trak kabilelerinden olan Odrisler yerleşmişlerdir. M.Ö. V yüzyılda varlığını sürdürmüş olan Odris devletinin kuruluşunda bu boy önemli bir rol oynamıştır. M.Ö. III.-I. yüzyıllar arasında şehir Odris devletinin başkenti olmuştur.

M.Ö. IV. yüzyılda Güneydoğu Avrupa'da varlığını sürdürüş olan devlet Eski Makedonya (Antik Makedonya) dır. Makedonya kralı II. Filip, M.Ö.342 yılında Trakları yenilgiye uğratmıştır⁴⁰. Trak köyü olan ve günümüzde eski Filibe'nin bir parçası olan Nebet Tepeyi ele geçirir. Nebet Tepe jeopolitik ve askeri açıdan önemli bir coğrafi noktada yer almaktaydı (Foto 2.1).

³⁷ Nasko Naçev, Plovdiv Rehberi, Plovdiv, İzdatelstvo Business Agency, 2004, s.33

³⁸ Georgi Vlasev, Topos Horisyan, Plovdiv İ Plovdivski Okrug, Sofya, İzdatelstvo Sofya Pres, 1980, s.1

³⁹ Deliradev, a.g.e, s.15

⁴⁰ Doyçin Doyçinov, Plovdiv Ot A Do Ya, Plovdiv, İzdatelstvo Tempodem Eood, 2006, s.14

Foto 2.1 Nebettepeden bir görüntü

Trakya'daki Makedon varlığı IV.-X. yüzyıllar arasında sürmüştür. Bu dönem Trakya'nın ve Filibe'nin yeniden oluşmaya ve kalkınmaya başladığı bir dönemdir. Şehir Trakya'nın ekonomik ve politik merkezi haline gelmiş yeni kaleler inşa edilmiştir⁴¹.

2.1.2. Roma Hâkimiyetinde Filibe

Trak topraklarında Roma dönemi zamanında Filipopol (Filibe) , acımasız ve amansız savaşların yapıldığı bir arenaya dönmüştür. Roma valisi Lukul şehre hâkim olmuştur. Romalılar, Trakları kendi hükümdarlığı altına almışlardır. M.Ö. XV.-XI. yüzyıllar arasında Bessaların başlatmış olduğu Vologes ayaklanması Romalılar tarafından bastırılmıştır. Bu ayaklanma sonrasında Bessaların bir kısmı Trakya topraklarından uzak, diğer bir kısmı ise bugünkü Bulgaristan'ın kuzeydoğusunda yer alan Dobrudja'ya sürülmüştür.

M.S. 21 yılında Trak kabileleri Roma'ya karşı ayaklanmışlardır. M.S. 26 tarihinde Traklar, Filibe'nin kuzeyinden-Stara Planinaya kadar olan yerlerde ayaklanmışlar ancak ayaklanmalar her seferinde bastırılmıştır. M.S. 45 yılında Filibe toprakları üzerindeki Trak varlığını bitiren imparator Claudius olmuştur. Bu tarihten sonra bölgeye Trakya Roma imparatorluğu hâkim olmuştur. M.S 46

⁴¹ T. Petkov, a.g.e, s.128

yılında Filibe’de yerleşme ve insan varlığı üç tepe üzerinde kurulduğu için şehre üç tepeli şehir anlamına gelen ‘Trimontsium’ adı verilmiştir⁴². Şehir Roma hükümdarlığı döneminde Trakya’nın en önemli ve en büyük metropollerinden birisi haline gelmiştir. Trakya’da ilk bronz paranın basıldığı yer burada olmuştur.

2.1.3. Gotların Hükümdarlığında Filibe

III. yüzyılın ortalarında Filipopol (Filibe) ve çevresinde, şehrin yaşayabileceği en büyük felaketler görülmüş ve yaşanmıştır. 250 tarihinde Got boyları Tuna nehrini geçerek, şehri yağmalamış-yakmıştır. Bu yıkım sonucunda 100.000 kişi⁴³ hayatını kaybetmiştir.

IV.-VI. yüzyıllar arasında Filibe ve çevresinin yenilenmesi ve inşaa çalışmaları hızlı bir şekilde devam edilerek tahribata uğramış dini yapıların onarımına önem verilmiştir. Filibe şehrinde Hristiyanlık dini M.S. 30 tarihinde havari Erm tarafından yayılmaya başlanmıştır. 313 yılında Hristiyanlığın resmi din olarak kabul edilmesinden sonra, Filibe ve çevresinde manastır ve kiliselerin yapımına öncelik verilmiştir⁴⁴.

2.1.4. Bulgaristan Krallığı ve Bizans Dönemi

Roma imparatorluğunun IV. yüzyılda ikiye bölünmesinden sonra Filibe Roma’nın batısında, Bizans sınırları içerisine dâhil olmuştur. Filibe batıdan Tuna’yı aşarak saldırılar düzenleyen barbar boylarına karşı üç asır boyunca Trakya’nın merkez şehri ve önemli bir geçiş alanı olmuştur. Bu dönemde Bizans İmparatoru olan Justinian (527-565), Filibe sınırlarını da içine alacak şekilde 35 kale ve duvar inşa ettirmiştir.

584 yılında Hristiyanlar ve Avarlar şehri ele geçirmek için saldırılar düzenlemişler ancak başarılı olamamışlardır. İmparator İrakliy (610-641)

⁴² Linkov, a.g.e, s.18

⁴³ T.Petkov, a.g.e, s.132

⁴⁴ T.Petkov, a.g.e, s.132

zamanında şehre özellikle Balkan coğrafyasında körfezlere yakın yerlerde yaşayan Hıristiyanlar göç etmişlerdir. VI. yüzyılda şehre Popıldin / Plidin adı verilmiştir⁴⁵.

Han⁴⁶ Tervel zamanında (701-718) Filibe, Bulgarlar ve Bizanslılar arasında savaşların odağı haline gelmiştir. VII. yüzyılın ortalarında Bizans İmparatoru V. Konstantin, Trakya'daki varlığını sağlamlaştırmak ve güçlendirmek için asker sayısını arttırmıştır. Bu durum bölgedeki Hıristiyan ve Hıristiyan barışını sıkıntıya sokmuştur. 812 yılında Bulgar Hanı Krum, Bizanslıları ağır bir yenilgiye uğratmıştır. Bu yenilgi sonrasında Filibe ve çevresindeki Bizans nüfusu göç etmiştir. Bizans'ın, Bulgar Han'ı Omurtag arasında yapılan antlaşmayı ihlal etmesi sonucunda Han Balamir, Bizans'ı ağır bir yenilgiye uğratarak Trakya'yı ve Filibe'yi kendi topraklarına katmıştır.

2.1.5. Rafizi Dönemi

Tsar⁴⁷ Petir zamanında Filibe Rafizîlerin⁴⁸ merkezi haline dönüşmüştür. Tsar Petir yönetiminin son zamanlarında Bizans ile yaşanan buhran, onun varisi olan II. Boris döneminde de devam etmiştir. Rus Prensi Svetoslav ve ordusu şehre ağır zarar vermiştir.

971 tarihinde İmparator Yoan Tsiminski önderliğinde Bulgaristan'ın doğu toprakları, Filibe dâhil Bizans'a dâhil olmuştur. Filibe bu birleşme sonucunda Filipopol eyaleti haline gelişir. II. Vasilin, Tsar Samoil'e karşı yapmış olduğu akın ve savaşlarda şehir askeri barınak görevi görmüştür.

Tsar Samoil, Bizans'ı Nikofor Skifiy'in yapmış olduğu "Samoil" savaşında yenilgiye uğratmıştır. Bu yenilgi sonrasında şehir tekrar Bizans'ın eline geçmiştir.

⁴⁵ Svetlin Kuradjiev, Gorno-Trakiyska Nizina, Sofya, İzdatelstvo Narodna Prosveta, 1990, s.80

⁴⁶ HAN: Han, Hakan anlamında kullanılmaktadır

⁴⁷ TSAR: Çar, Padişah. Diğer bir anlamı ise kral, hükümdar

⁴⁸ RAFİZİ: Terk eden, ayrılan kimse anlamında kullanılmaktadır

XI. yüzyılda Filibe ve çevresi Katolik mezhebinden olan Bulgarların akınına uğramıştır. İmparator I. Aleksı Komnin, Katoliklerin akını ve şehre yerleşmelerini durdurmak amacıyla yeni surlar inşa ettirmiştir. Bu surlara ‘‘Aleksipol’’ ismi verilmiştir (Rakovski ilçesinde bulunur). I. Aleksiy Konmin Filibe’yi, pavlikyanlara⁴⁹ karşı yapmış olduğu savaşta askeri üs olarak kullanmıştır⁵⁰.

2.1.6. Haçlı Askerleri

1096 tarihinden başlayarak Filibe’de Latin askerlerinin varlığı hissedilmiştir. Haçlı seferlerine katılan askerler ‘‘Via Militaris’’ yolunu kullanarak Belgrat ve İstanbul’a ulaşmışlardır. 1096 tarihinde I. Haçlı Ordusu askerleri şehirden geçerek Kudüs’e ulaşmışlardır. 1189 III. Haçlı seferinde şehir Latin askeri tarafından kuşatılır ve ele geçirilir. Şehrin yöneticisi şövalye Rene Dyo Tri olmuştur. 14.04.1205 tarihinde Tsar Kaloyan önderliğinde Bulgar kuvvetleri ile Latin kuvvetleri arasında yapılan savaş sonucunda şehir Kaloyan tarafından ele geçirmiştir.

1208 tarihinde Latin kuvvetleri Tsar Boril ile yaptıkları savaşta daha önce kaybettikleri toprakları ele geçirir. 1230 Klotnitsa savaşında Tsar II. İvan Asen Filibeyi kendi yönetimi altına almıştır⁵¹.

2.1.7. Osmanlı Şehri Filibe

Filibe (Plovdiv) 1371 yılında Osmanlı İmparatorluğunun yönetimi altına girdikten sonra Filibe ismini almıştır. Bu isim antik Filipopol isminin bir devamı niteliğindedir. Şehir Sultan I. Murat Hüdavingarın (1362-1389) en cesur komutanlarından olan Lala Şahin tarafından kuşatılmıştır. Filibe şehri metropoliti Manuil istila ve kuşatma sırasında can kayıplarının önlenmesi, tarihi bina ve yapıların yıkılmasını önlemek amacıyla şehir anahtarının Osmanlı Padişahı Sultan I. Murada verilmesini emretmiştir. Böylece şehir Osmanlı

⁴⁹ PAVLİKİYAN: Katolik mezhebinden olan Bulgar

⁵⁰ T. Petkov, a.g.e, s.132 - 136

⁵¹ A.T.Gyaurovo, Kratki Beleşki Za Minaloto İ Segaşnoto Na Grad Plovdiv, Plovdiv, Peçatnitsa Trud, 1899, s.27

İmparatorluğunun yönetimi altına girmiştir. Osmanlı yöneticileri şehrin imarına büyük önem vermişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğunda Sultan Beyazid'in (1389-1402) ölümünden sonra, varisleri arasında (Süleyman, Musa ve Mehmet) taht kavgaları yaşanmıştır. Yaşanan taht kavgalarının etkisi başta Trakya'da ve Filibe'de olmak üzere bütün Bulgar topraklarında hissedilmiştir. Bu dönemde şehir içerisinde önemli kaleler, tarihi yapılar korunmaktadır. Şehir sırasıyla Sultan Süleyman ve Musa Çelebinin (1410) idarecileri tarafından yönetilmiştir. 1413-1421 tarihleri arasında Osmanlı yönetiminde olan Sultan II. Murat, şehre ve şehir nüfusunun korunmasına önem vermiştir.

Osmanlı yapı ve izlerinin şehirde kendini hissettirdiği dönem sultan II. Murat (1421-1451) dönemidir. Bu dönemde Balkan coğrafyasında önemli yere sahip olan Cuma ve İmaret camileri yaptırılmıştır. Cuma camisi bugün şehir merkezinde Knyaz I. Aleksandır caddesinde bulunmaktadır (Foto 2.2). Cami dönemin padişahına hitaben Muradiye Camisi, Büyük Cuma Camisi (merkez, cumalı) veya Cuma camisi isimlerini tarihi dönemler içerisinde kullanmıştır.⁵²

Foto 2.2. Şehir merkezinde bulunan Cuma Camisinden bir görüntü

⁵² Elena Kesyakova, Aleksandır Pişev, Stefan Şivaçev, Nedyalka Petrova, Kniga Za Plovdiv, Plovdiv, İzdatelstvo Poligraf, 1999, s. 111 - 112

II. Murat'ın padişahlığının son döneminde şehirde yeni bir ibadet merkezi yapılmıştır. Cami, mimarı ve şehrin yöneticisi olan Şababeddin Paşa Camisi olarak anılmış daha sonra ise "İmaret Camisi" adını almış olup 1443 – 1444 tarihleri arasında inşa edilmiştir⁵³ (Foto 2.3). Caminin mimarı olan Şahabettin Paşanın türbesi İmaret camisinin güney kısmında yer alır (Foto 2.4).

Foto 2.3. İmaret Camisinden bir görüntü

Foto 2.4. Şahabeddin Paşa türbesinden bir görüntü

⁵³ Yordan Velçev, Gradit İli Mejdu İztoka İ Zapada (XIV-XVII), Sofya, İzdatelstvo Janet 45, 2005, s.26

Zamanla Cuma camisinin ve çevresinin bulunmuş olduğu alan hızla gelişerek şehir merkezi olmuştur. Caminin bulunmuş olduğu alandan Meriç nehrine kadar olan sokak ‘‘Uzun Çarşı’’ olarak isimlendirilerek ticaretin geliştiği alan olarak hızla büyümüşür (Foto 2.5, 2.6).

Evliya Çelebi Filibe şehrinde yer alan esnaf ve Uzun Çarşmayı 1651 yılında şu şekilde tasvir etmiştir;

‘‘Sekiz yüz seksen dükkândır. Köprübaşından ta Ulu camiye varıncaya kadar bin altmış adım uzunluğunda geniş bir caddedir ki, baştanbaşa eski usul üzere döşelidir. Bu ana caddenin iki tarafı kat kat büyük dükkânlarla süslü olup uzun bir çarşıdır. Orta halli olan esnaf, haline göre akça, gökçe fakat temiz elbise giyer’’⁵⁴.

Foto 2.5. Osmanlı Devleti zamanında Türklerin yoğun olarak yaşadığı ve ticaretlerini yaptıkları Uzun Çarşıdan görüntü

⁵⁴ Mehmet Zillioğlu, Tevfik Temelkuran, Evliya Çelebi Seyahatnamesi (III – IV Cild), İstanbul, Üçdal Basımevi, 1986, s.299

Foto 2.6. Osmanlı Devleti zamanında Türklerin yoğun olarak yaşadığı ve ticaretlerini yaptıkları Uzun Çarşın modern görüntüsü

Meriç nehrinin batı kıyısında Osmanlı izlerini taşıyan yapılar (han ve hayvanlar için barınak) bulunmaktadır. Osmanlı döneminde şehrin yönetimi ve gündelik hayatın yoğun olduğu yer şehrin güney kıyısında yer alan ticaret sokağıdır. Uzun ticaret sokağında sayısız zanaat atölyeleri, ticaret dükkânları yer alır. Yine bu sokak üzerinde Kurşum han, Gavaz han, Karaul han, Panair han daha küçük yapıda ise Kürkçü ve Astarıcı han bulunmaktadır. Çarşının doğusunda zanaat mahallesi olarak ün salmış Kanana, büyük ve heybetli yapıların yer aldığı kapalı Pazar Bezistan, büyük hamam Tahtakale irili ufaklı birkaç mahalle camisi bulunur.⁵⁵

Osmanlı imparatorluğu zamanında (XVI - XVII) inşa edilmiş olan ticari, kültürel yapıların büyük bir kısmı ya tahrip edilmiş ya da yerlerinde başka yapılar bulunmaktadır (Tablo 2.1, Foto 2.7) . Çok az bir kısmı günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Varlığını sürdüren yapılar arasında Cuma Camisi, İmaret Camisi, Saat Kulesi ve Mevlevihane'dir.

⁵⁵ Kesyakova, Pişev, Şivaçev, Petrova, a.g.e, s.113, 115 -116

Foto 2.7. Günümüzde restoran olarak kullanılan Mevlevihaneden bir görüntü

Foto 2.8. Osmanlı Devleti zamanında han olarak kullanılan yapıdan görüntü

Tablo 2.1. Osmanlı Döneminde Şehirde İnşa Edilen Yapılar

Osmanlı döneminde inşa edilen eserler	Günümüze kadar gelen eserler
Ulu Cami	İmaret Cami
Aladja Mescit Cami	Cuma Cami
Amber Kadı Cami	Saat Kulesi
Cesur Başı Cami	Mevlevihane
Gül-Mahalle Cami	
İğne Hoca Cami	
Hafız Rasim Cami	
Konak Cami	
Taş Köprü Cami	
Said Mahmut Cami	
Musala Cmi	
Amber-Gazi Cami	
Bey Mescit Cami	
Kairpiç Mahalle Cami	
Kumrulu Cami	
Mevlevihane Cami	
Demirciler Cami	
Hoca Zayde Cami	
Kaşkaden Cami	
Çelebi Kadı Cami	
Hafız Efendi Cami	
Çukur Cami	
Tabakhane Cami	
Süpgürge Cami	
Sincirli Bunar Cami	
Bey Mescit cami	
Kurşum Han	
Gavaz Han	
İmaret Cami	
Cuma Cami	
Saat Kulesi	
Çifte Hamam	
Hünkar Hamam	
Kazasker Hamam	
Eni Hamam	
Çelebi Kadı Hamam	
Varos Hamam	
Taş Kapı (Hapishane)	
Mevlevihane	

Kaynak: Yordan Velçev, Gradit İli Mejdu İztoka İ Zapada (XIV-XVII), Sofya, İzdatelstvo Janet 45, 2005, s.80,81,92

XV. – XVIII. yüzyıllar arasında Filibe, Trakya’da önemli kültürel, ticari ve idari merkez olarak varlığını sürdürmüştür.

Osmanlı yönetimi döneminde Filibe çok nüfuslu ve çok dilli şehir özelliğini korumuştur. Bulgarlar, Yunanlar, Ermeniler, azınlık olarak varlığını sürdürmüşlerdir. İspanyadan göç ettirilen Yahudiler XVI. yüzyılda şehre yerleştirilmiş ve şehir nüfusunun artmasına neden olmuştur. XVII. yüzyılda Polonya’dan göç ettirilen Ermeniler şehre yerleştirilmişlerdir. XVII. yüzyılın sonuna doğru şehirde Bulgar nüfusu sistemli olarak artmıştır⁵⁶.

2.1.8. Türk – Rus Bağımsızlık Savaşı Dönemindeki Filibe

Rus askeri güçleri 1877 yılında Tuna nehrini geçerek askeri faaliyetlerine hız kazandırmışlardır. Rus askeri kuvvetlerinin başında General Gurko bulunmaktadır. Süleyman Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ise Filibe şehrinde toplanmış bulunmaktadır. Rus-Osmanlı askeri güçlerinin çarpışması sonucunda 16.01.1878 tarihinde Süleyman Paşa komutasındaki ordu yenilerek bu şehirden çekilmiştir. Bu tarihten sonra şehrin yönetimi Ruslara geçmiştir.

2.1.9. Doğu Rumeli’nin Başkent Olması (Filibe)

1.07.1878 Berlin Antlaşmasınının 13. ve 22. maddelerine göre Doğu Rumeli’nin baş şehrinin Filibe olması kararlaştırılmıştır⁵⁷. Stara Planına, Rodoplar ve Karadeniz arasındaki toprak parçasına Doğu Rumeli adı verilmiştir. Şehrin yöneticisi Rus Knyazı Dondukov – Korsakov olmuştur.

26.12.1878 tarihinde yapılan seçimlerde 50 ev kendi temsilcisini seçmek için sandık başına gitmiştir. Yapılan seçim sonucunda 41 Bulgar, 5 Türk, 13 Yunan, 2 Ermeni, 2 Musevi toplam 63 kişi meclise girmiştir. İlk seçilmiş belediye başkanı Kostaki Peev’dir. 1880 tarihinde belediye başkanı İvan Stefan Geçov, 27.04.1883 tarihinde Petko Karavelov olmuştur⁵⁸. Şehirde yöneticilik

⁵⁶ Velçev, a.g.e, s.260

⁵⁷ Deliradev, a.g.e, s.1

⁵⁸ Kesyakova, Pişev, Şivaçev, Petrova, a.g.e, s.138

yapmış olan ilk ve tek Türk belediye başkanı Hafız Ahmet Efendi (13.01.1884-8.05.1884) 'dir.

2.1.10. Birleşme

Berlin Antlaşmasına göre Bulgaristan toprakları çeşitli bölümlere ayrılmıştır. Bu durum tüm halkta olumsuzluk yaratmıştır. Bulgaristan'ın kuzey ve güneyinde yaşayanlar bağımsız ve bağımsızlığa giden yol için Filibe'de örgütlenmişlerdir.

Örgütlenmenin kurulmasında diğer bir amaçta Bulgar Prensiği ve Doğu Rumeli sorununa çözüm aramaktır. 19.05.1885 tarihinde 300 kişinin katıldığı mitingde Makedonya'nın bağımsızlığı ve Kuzey-Güney Bulgaristan'ın birleşmesi için miting yapılmıştır. "Borba" gazetesi yazılı basın aracılığıyla propaganda yapmıştır. Bunların sonucunda 06.09.1885 tarihinde Filibe, Doğu Rumeli eyaletine bağlı başkent olmayı ret etmiştir. 08.09.1885 tarihinde Knyaz⁵⁹ I. Aleksandır kuzey-güney Bulgaristan arasındaki birleşmeyi kabul etmiştir. 09.09.1885 tarihinde Filibe şehrinde coşku ve heyecan ile karşılanmıştır⁶⁰. Birleşmeden sonra yeni başkent Sofya olmuştur. Filibe hızlı şekilde ekonomik, kültürel, sosyal, demografik açıdan gelişmiş ve bugün Bulgaristan'ın ikinci büyük şehri olmuştur.

2.2. YERLEŞME ÖZELLİKLERİ

2.2.1. Filibe Şehrinin Tarihsel Gelişimi

Filibe şehir yerleşmesi ile ilgili ilk bilgiler 1489 yılına aittir. Bu tarihte toplam 30 mahallenin 26'sında Müslümanlar ikamet ederken 4 mahallede Bulgarlar ikamet etmekteydi. Bu mahallelerde toplam 1025 ev bulunmaktaydı.

⁵⁹ KNYAZ: Prens anlamında kullanılmaktadır

⁶⁰ Kesyakova, Pişev, Şivaçev, Petrova, a.g.e, s.146

Bu evlerin 892'sinde Müslüman, 97'si Hıristiyan, 36'sında Roman ikamet etmekteydi⁶¹.

1576 yılında 51 Hıristiyan aile, 235 Müslüman aile şehirde ikamet etmekteydi. 1640 yılında 23 Türk Mahallesi, 1 Ermeni mahallesi, 1 Yahudi mahallesi, 5 Bulgar mahallesi, 1 Yunan mahallesi bulunmaktaydı⁶².

Filibe şehir yerleşmesini 1651 yılında Evliya Çelebi "Seyahatname" adlı eserinde şu şekilde tasvir etmiştir;

Filiboz sahrasının taa ortasında, Meriç nehrinin güney kıyısında Çakultepe, Boztepe, Canbaz Tepesi, Saray Tepesi, Nöbet Tepesi, Saat Tepesi, Pınarak Tepesi, Gözcü Tepesi, Valeli Tepesi adı verilen dokuz tane yamru – yumru boz boz kayalı dere ve tepeler arasında ve tepelerin zirvelerinde kat kat, boy boy, kargır, bağı – bahçeli, altı – üstlü hepsi kızıl kiremit ile örtülü büyük saraylar ile güzel evler vardır.

23 İslam Mahallesi, 7 adet Latin, Sırp, Bulgar, Yahudi ve Rum mahallesi vardır. Frenk Mahallesi yoktur. Mahallelerin başlıcaları: Saat, Boztepe, Canbaztepe, Saray, Nöbet, Pınar, Gözcü, Valeli, Eskicami, Şahabettin, Karşıkasaba mahalleleridir.

Filibe şehrinde şehirleşmenin ve şehir planının oluşmaya başladığı dönem şehrin bağımsızlığını (1885) kazandıktan sonraki dönemdir. Şehir planı ile ilgili ilk resmi çalışmayı 1892 yılında Yosif Şnider yapmıştır (Harita 9). Şnider'in yapmış olduğu planda 32 ana meydan, 399 sokak ve çoğu Türk ismiyle anılan 40 mahalle bulunmaktadır⁶³. Tarih öncesinden kalma ise 104 yerleşme alanı bulunmaktadır⁶⁴. Bu mahallelerin büyük bir kısmı bugün isim değişikliğine uğramış veya tamamen yok olmuşlardır.

⁶¹ Velçev, a.g.e, s.263

⁶² Nikolay Gençev, Vizrojdenstkiyat Plovdiv Prinos Viv Bilgarskoto Duhovno Vizrajane, İzdatelstvo İztok- Zapad, 2007, s.26,29

⁶³ Nikola Albadjiev, Plovdivska Hronika, Plovdiv, İzdatelstvo Letera, 2000, s.11

⁶⁴ H.Dimitir Kostov, Antična İstoriya Na Grad Plovdiv (Ot Nay Dılboka Drevnost Do Padane Pod Osmansko Vladiçestvo), Plovdiv, İzdatelstvo Janet 45, 2008, s.18

İsim değişikliğine uğrayan, bugün Bulgar isimleriyle anılan ancak 1371-1885 tarihleri arasında Türkler tarafından kullanılan mahallelerin isimleri şu şekildedir;

Pazar içi mahallesi: Günümüzde Nebettepe'nin kuzeyinde, Sveti Konstantin ve Elena kilisesine yakın alanda bulunmaktadır.

Koç Hüseyin mahallesi: Bugün Starinna sokağından, Sveti Nedelya kilisesine kadar olan bölümdür.

Küçük Laut mahallesi: Yeni mahallenin sonundan güneydeki Kamenitsa tesisine kadar olan bölümdür.

Yüskülbeç mahallesi: Nebettepenin doğu eteklerinin altında bulunmaktadır.

Çohadji mahallesi: Djanbaztepenin güney eteklerinde bulunmaktadır.

Hisariçi mahallesi: Sveti Bogoroditsa Kilisesinin batı kısmında bulunan alandır.

Pulat mahallesi: Taksimtepenin güneybatısından merkez sokağına kadar olan bölümdür. Bugün bu alan Knyaz Aleksandır Sokağı olarak isimlendirilmiştir.

İbni Kasım Maf odalar mahallesi: Djanbaztepenin doğu eteklerinden P. R. Slaveykov sokağına kadar olan bölümdür.

İbni Kasım Zimyan mahallesi: P.R.Slaveykov sokağının kuzeydoğusundan, Sveti Nedelya kilisesine kadar olan bölümdür.

Bey Medcit mahallesi

Büyük Laut mahallesi: Sveti Petka kilisesinin güney bölümünde bulunmaktadır.

Gül mahallesi: Asenovgrad karayolunun başlangıcında bulunmaktadır.

Tahtakale: Günümüzde Benkovski sokağının olduğu bölümdür.

Kaya Medjit mahallesi: Erkek Lisesi I. Aleksandırın yakınında bulunmaktadır.

Tabak hisar mahallesi: Meriç nehrine yakın bulunmaktadır.

Keçeci Eni Bey mahallesi: Sveti Nedelya Kilisesinden Meriç nehrinin kuzeyine kadar olan bölümdür.

Hacı Hasan mahallesi: Roman Mahallesi'dir. İztok ve Velişki Sokakları arasında yer almaktadır.

Kutucular mahallesi

Okçular mahallesi

Cami Kebir mahallesi: Eski Milli kütüphaneye yakın kurulmuştur.

Rusin mahallesi: Filibe stadyumuna yakın alanda kurulmuştur.

Said Mehmet Efendi mahallesi: Meriç nehrinin güneyinde yer almaktadır.

Hafız Efendi mahallesi: Karlovo karayoluna yakındır.

Tepealtı mahallesi: Djambaztepenin güneydoğusunda yer almaktadır.

Ortamezar mahallesi

Müselle mahallesi: Koço Çestemensi ana meydanına yakın kurulmuştur.

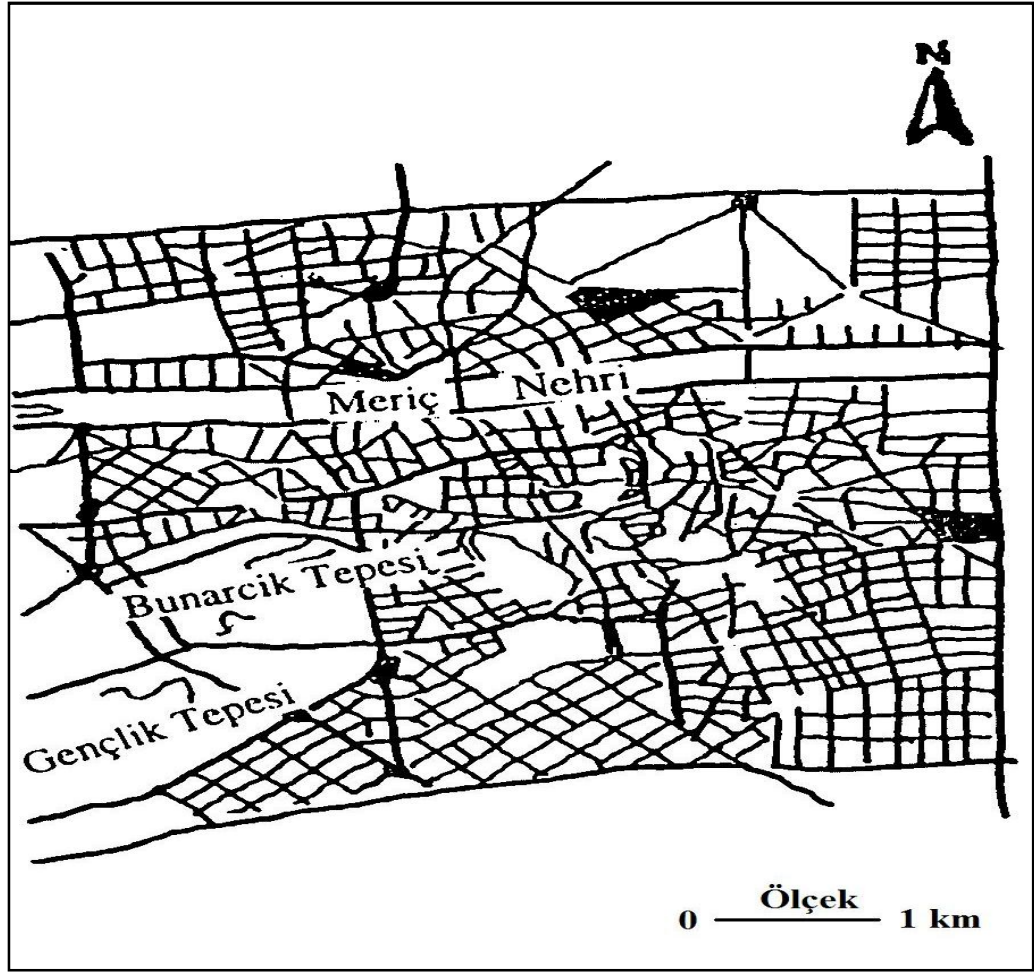
Barsak ve Kirpiç mahallesi: Sveti Arhangel Muhail mahallesine yakın kurulmuş olan roman mahalleleridir.

Kanana mahallesi: Perunika , Abadjı ve Dökmedjiev sokakları arasında kurulmuştur⁶⁵.

Şnider şehir planına göre Merkezi Gar ile şehir merkezi olan Vasil Aprilov, Ruski, İvan Vazov ana caddeleri yakın bir alanda oluşturulmuştur. 1884 yılında şehrin toplam alanı 7.855.465 hektardır. Bulgaristan'ın bağımsızlığından önce (1908) şehirde gündelik hayatın ve ticaretin geliştiği en önemli alanlar Cuma camisinin olduğu meydan, Uzun Çarşı ve Meriç nehrinin kıyısıdır. Yeni şehir planında ise bu alanlar ortadan kaldırılmış, en önemli yerler Knyaz Aleksandır ve İvan Vazov sokağı olmuştur. 1884 – 1939 tarihleri arasında nüfusun büyük bir kısmı Saray, İnvaliden, Hristo Botev, Borislav, Belomorski, Küçük Paris, Sıdiyski, Kamenitsa, Gladno Pole, Karşiyaka mahallerinde oturmaktaydı⁶⁶.

⁶⁵ Albadjiev, a.g.e, s.11

⁶⁶ Kesyakova, Pişev, Şivaçev, Petrova, a.g.e, s.43,168

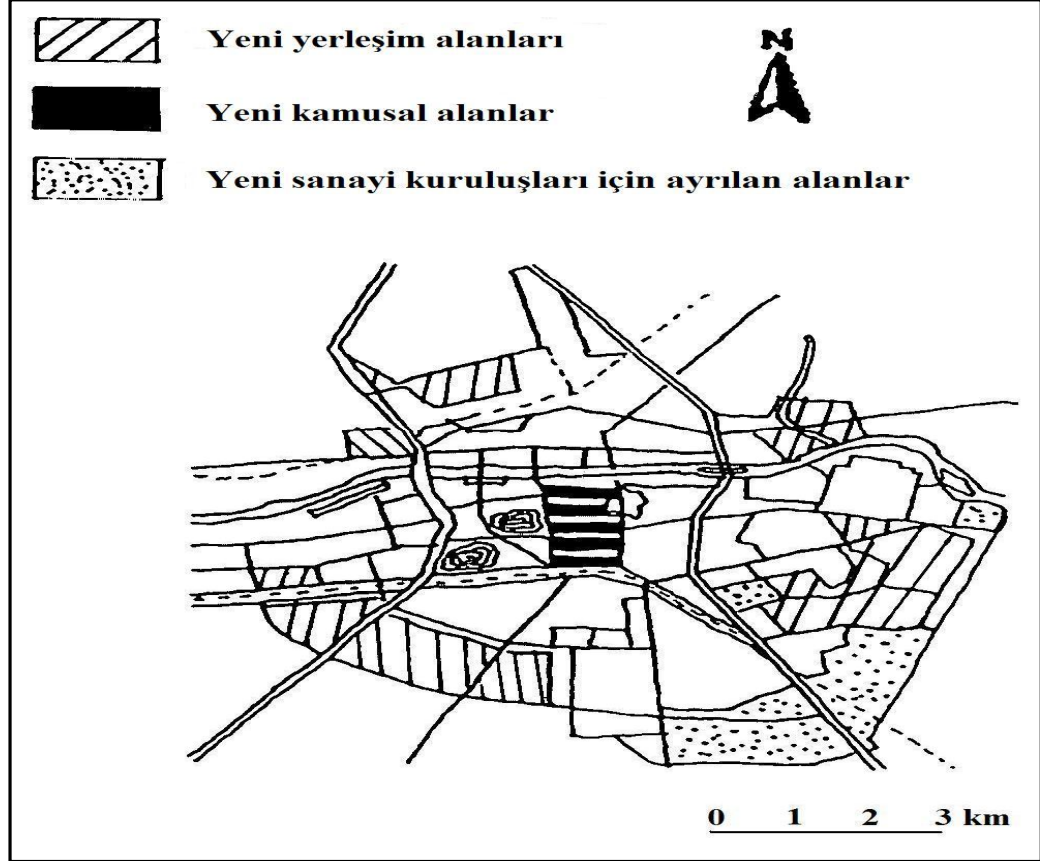
Harita 9. Filibe şehri ilk şehir planı örneği (1892)

Kaynak: Veselin T. Donçev, Plovdiv İ Razvitiето Mu Prez XVIII – XX Vek. Urbaniçesko–Morfologiçni Aspekti/Solun İ Plovdiv İ Tyahnoto Usporedno İstoriçesko adlı eserden değiştirilerek alınmıştır

1942 yılında Prof. Herman Yanzen yeni bir şehir planı tasarlamıştır. 1947 yılında Stoyko Stoykov, Boris Markov, K.Boyadjiev oluşturulan yeni şehir planında 30 bin kişilik stadyum, yeni ana caddeler, sokaklar, eğitim-öğretim kurumları tasarlanmıştır. 1948/1949 yılında eski şehrin altına tünel yapılaya başlanmış ve 1960 yılında tamamlanarak faaliyete geçmiştir. 1965 yılında İ. Popov tarafından tasarlanan şehir planında binalar, Trakya, Kamenitsa, Gagarin Smirneniski mahalleleri almıştır.

1968 yılında Mimar V. Rangelov tarafından kamu binaları, 1969 yılında Mimar M. Mileeva tarafından milli kütüphane, 1977 yılında Mimar V. Kolarova ve L.Velçeva tarafından Roma stadyumunun bulunmuş olduğu

merkezi sokak yeniden yapılandırılmış, 1978 yılında J. Stoykov merkezi postane binası ile merkez parkını tasarlamıştır⁶⁷. 1980 yılında yeni şehir planı A. Topolova tarafından oluşturulmuştur. Filibe şehir planı ile ilgili en son çalışma 1997 yılında V. Donçev tarafından yapılmıştır⁶⁸.

Harita 10. Filibe şehir planı (1968)

Kaynak: Veselin T. Donçev, Plovdiv İ Razvitiето Mu Prez XVIII–XX Vek. Urbanіçesko-Morfologіçni Aspekti/Solun İ Plovdiv İ Tyahnoto Usporedno İstoriçesko’’adlı eserden değiştirilerek alınmıştır

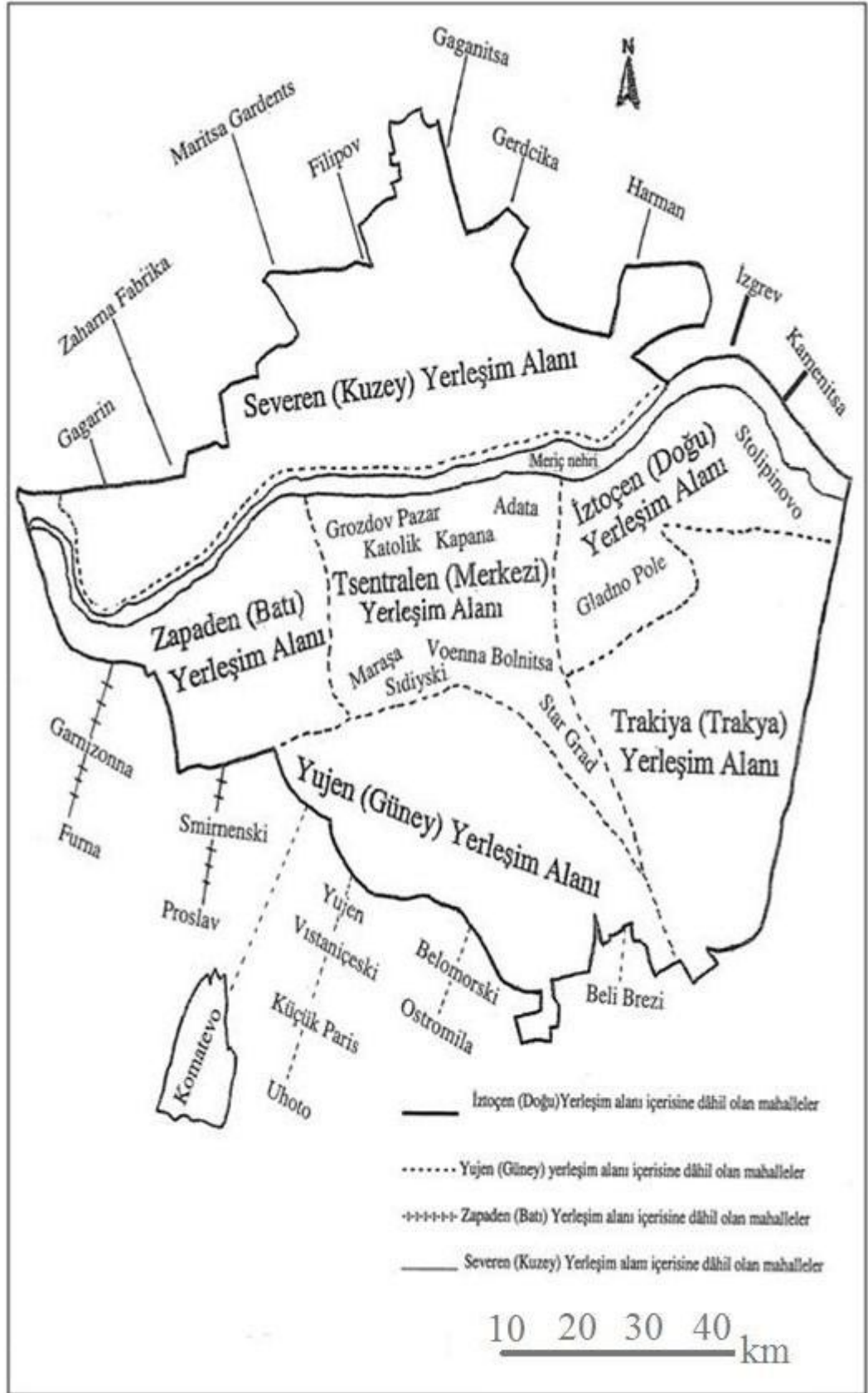
2.2.2. Filibe Şehri İdari Bölünüşü

Günümüzde Filibe şehri altı ayrı yerleşim alanına ayrılmıştır. Bu yerleşim alanlarının büyük bir kısmı Meriç nehri ve çevresinde oluşturulmuştur (Harita 12). Yerleşim alanlarına “kvartal”⁶⁹ adı verilmiştir. Merkezi yerleşim alanları Tsentralen, Severen, Yujen, İztoçen, Zapaden ve Trakiya’dır (Harita 11).

⁶⁷ Stoeva, a.g.e, s.69

⁶⁸ Veselin T. Donçev, Plovdiv İ Razvitiето Mu Prez XVIII – XX Vek. Urbanіçesko – Morfologіçni Aspekti / Solun i Plovdiv İ Tyahnoto Usporedno İstoriçesko, Kulturno i Obštstveno Razvitie (XVIII – XX) Vek, Plovdiv, 2000, s.701-703

⁶⁹ KVARTAL: Mahalle, semt anlamında kullanılmaktadır.

Harita 11. Filibe şehri idari yerleşim alanları

Kaynak: Regional Map Plovdiv 1:10 000 ölçekli haritadan değiştirilerek alınmıştır

Zapaden (Batı) Yerleşim alanı: Bu yerleşim alanına giren mahalleler Smirnenski (1, 2, 3), Proslav, Garnizonna Furna.

Yujen (Güney) Yerleşim Alanı: Uhoto, Küçük Paris, Beli Brezi, Ostromila, Belomorski, Komatevo, Yujen, Vıstaniçeski mahalleleridir (Foto 2.9).

Foto 2.9. Yujen (Güney) yerleşim merkezinden bir görüntü

Tsentrallen (Merkezi): Kapana, Star Grad, Maraşa, Sıdıyski, Katolik, Voenna Bolnitsa, Adata ve Grozdov Pazar mahallesidir (Foto 2.10).

Foto 2.10. Tsentrallen (Merkezi) yerleşim alanından bir görüntü

Severen (Kuzey) Yerleşim Alanı: Gagarin, Filipov, Zaharna Fabrika, Gerdjika, Harman, Gaganitsa ve Maritsa Gardents mahallesidir.

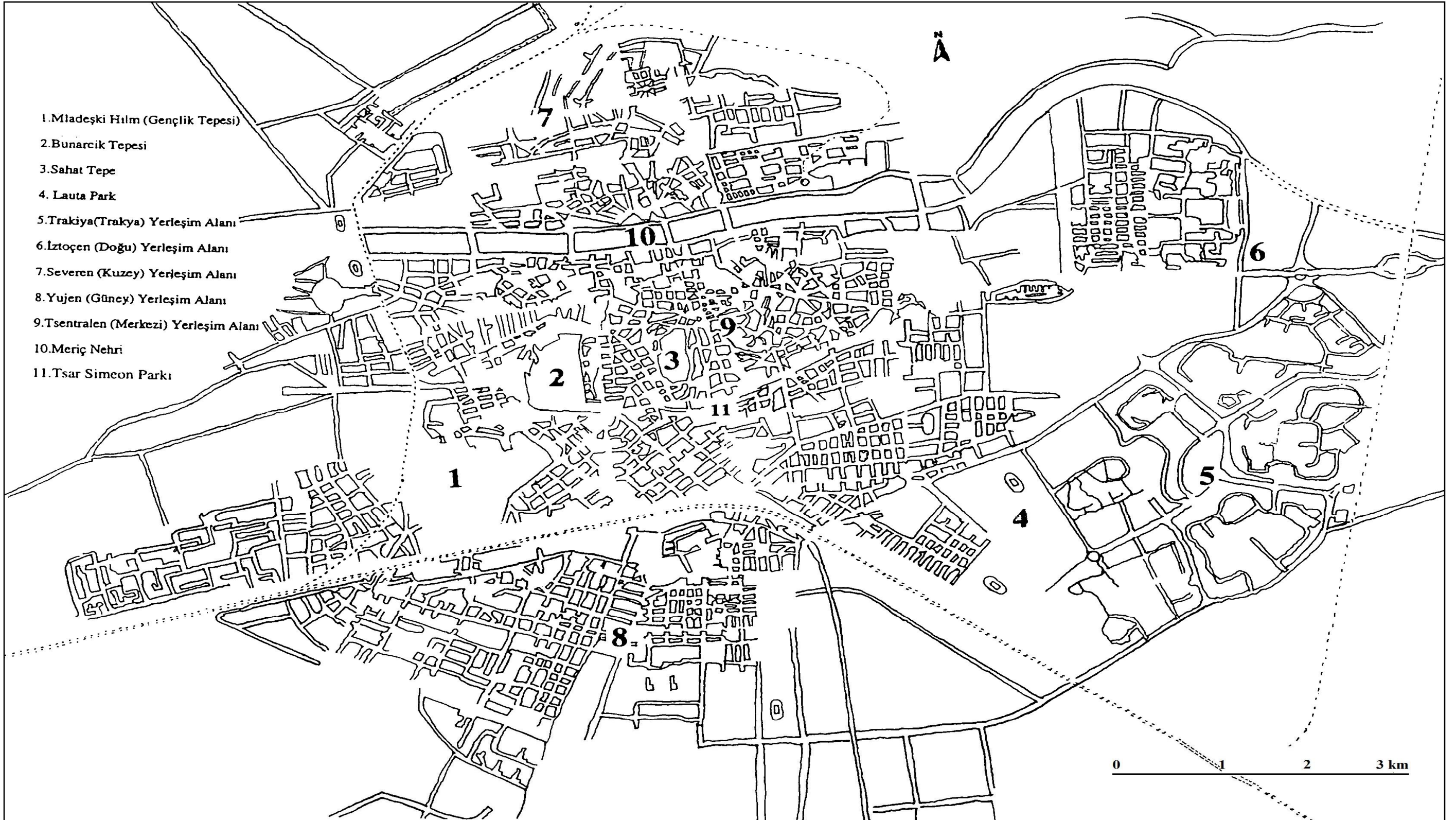
İztoçen (Doğu) Yerleşim Alanı: Kamenitsa, Gladno Pole, İzgrev, Stolipinovo mahallesidir.

Trakiya Yerleşim Alanı: Burada blok adı verilen siteler bulunmaktadır (Foto 2.11).

Foto 2.11. Trakiya yerleşim alanından bir görüntü

Altı ana yerleşim alanı içerisinde yerleşmenin ve nüfusun en çok olduğu alan % 21,6 ile merkezi yerleşim alanı (Tablo 2.2, Şekil 2.1.) dir.

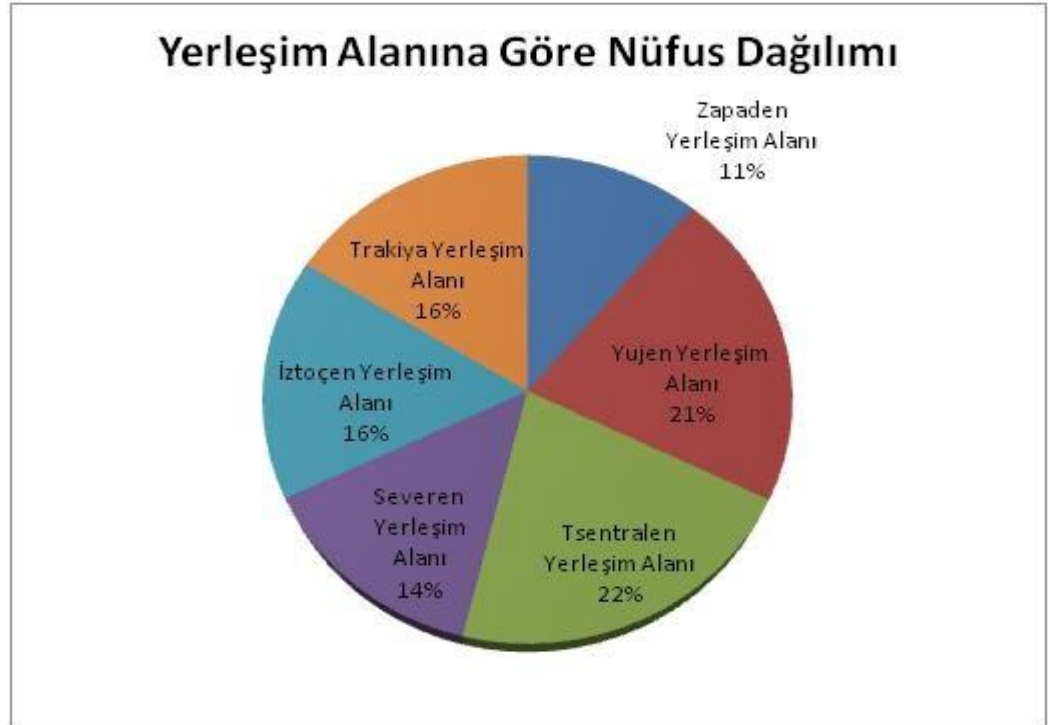
Harita 12. Günümüz Filibe şehir planı

Kaynak: Regional Map Plovdiv 1:10 000 ölçekli haritadan değiştirilerek alınmıştır

Tablo 2.2.Yerleşim alanına göre nüfus dağılımı (2001)

Yerleşim Alanı	Nüfus		Yaş Yapısı		
			18 -	18-64	65 +
	Sayı	%	%	%	%
Filibe Şehri	338.224	100	19,2	67,8	13,0
Zapaden	37.304	11,0	17,7	67,8	14,5
Yujen	71.738	21,2	17,7	69,6	12,7
Tsentralen	72.944	21,6	15,3	63,6	21,1
Severen	47.597	14,1	19,6	65,6	14,8
İztoçen	53.971	16,0	26,4	66,5	7,1
Trakiya	54.670	16,2	19,9	74,4	5,7

Kaynak: Krasimir Loykov, Obşinski Plan Za Razvitiye Plovdiv 2005-2013, Plovdiv,İzdatelstvo Obştina Plovdiv, 2005, s.57

Şekil 2.1. Yerleşim alanına göre nüfus dağılımı

Türklerle birlikte birbirine yakın oturan Roman ve Türk mahalleleri bulunmaktadır. Bu mahalleler Stolipinovo, Şeker Mahalle, Arman Mahallesi'dir. Filibe şehri dışında ise Asenovgrat'da (Muldava, Stoevo, Topolovo), Brezovo'da (Türkmen), Karlovo'da (Rozino), Siidineniye'de (Nedelevo), Sopot'ta (Anevo), Rodopi'de (Brani Pole), Maritza'da (Kostievo) köylerinde Türk nüfusu ikamet etmektedir (Harita 14).

2.2.3. Filibe İline Bağlı İlçeler

Günümüzde Filibe iline bağlı 17 ilçe bulunmaktadır. Bu ilçeler Hisarya, Südineniye, Stanboliyski, Kriçim, Rodopi, Peruştitsa, Maritsa, Kaloyanovo, Sopot, Karlovo, Brezovo, Rakovski, Sadovo, Asenovgrad, Pırvomay, Liki ve Kuklendir (Harita 13).

Harita 13. Filibe ve ilçelerini gösteren harita

Kaynak: Plovdiv, Oblast Plovdiv (1:250.000) ölçekli haritadan değiştirilerek alınmıştır

Bu ilçeler arasında Türk nüfusun bulunduğu yerler Asenovgrad, Kriçim, Brezevo, Kuklen, Liki ve Hisarya ilçe merkezleri dir. Asenovgrad, Kuklen, Liki ve Hisarya ilçe merkezlerinde birer cami bulunmaktadır⁷⁰.

Tablo 2.3. Filibe’de Türk nüfusun yoğun olduğu yerler

İlçe	İlçeye bağlı köy
Asenovgrad	Muldava, Stoevo, Topolovo
Brezovo	Türkmen
Karlovo	Rozino
Sidineniye	Nedelevo
Sopot	Anevo
Rodopi	Brani Pole (cami bulunmaktadır)
Maritza	Kostievo

Kaynak: İrena Yançeva, Etnologiya Na Vızrojdenskiyat Plovdiv Vırhu Periyodiçniyat Peçat, Plovdiv, Plovdivsko Universitetsko İzdatelstvo, 1996, s.73

Türk nüfusun yoğun olarak bulunduğu köylerde yaşayanlar sabah erken saatlerde gündelik hayatına başlamaktadırlar. Kadın ve erkeklerin farklı görevleri bulunmaktadır. Kadınların en önemli görevi sobayı yakmaktır. Soba köy evlerinde en temel ve vazgeçilmez unsurdur. Sabah kahvaltısı için gerekli olan ekmeği bazı ailelerce evde pişirilir, çoğunlukla ise sabah erken saatlerde köy meydanında bulunan bakkaldan alınır. Ekmeğin alınması erkeğe ait olan bir görevdir. Cuma günlerinde erkekler köy meydanında toplanır ve camiye giderler. Nüfusun fazla olduğu köylerde Cumartesi günü köy pazarı kurulur. İhtiyaçların giderilmesi için yaşlılar ayda bir, gençler ise haftada bir kez köye yakın olan büyük şehirlere giderler. Akşamlar yemek yendikten sonra erkekler köy kahvesine giderken, kadınlar kendilerine yakın olan komşularına giderler. Köylerde en büyük sosyalleşme aracı televizyon ve çanak antendir. Her Türk ailesinde çanak bulunur ve her aile Türk programlarını ve Türkiye hakkında olan herşeyi yakından takip eder. Köylerde üniversite çağına gelmiş Türk nüfusun

⁷⁰ Agentsiya Po Geodeziya, Kartografiya İ Kadastır

çocukları eğitimlerini Türkiye’de bulunan üniversitelerde tamamlarlar ve ülkelerine geri dönerler. Türkiye’de en çok tıp, bankacılık, ilahiyat gibi dallarda eğitim-öğretim alırlar. Üniversite çağına gelmiş ancak okumayan nüfus ise yurtdışına Hollanda, İspanya, Belçika gibi ülkelere mevsimlik işçi olarak çalışmaya giderler. Elde ettikleri para ile Bulgaristanda köylerine yakın büyük şehirlerden daire satın alarak yaşamlarını devam ettirirler. Köylerde yaşayan her ailenin Bursa, İstanbul, İzmir gibi şehirlerde akrabası bulunmaktadır.

Harita 14. Filibe ve çevresinde Türk nüfusun yoğun olduğu ilçe ve köyler

Kaynak: İrena Yançeva, Etnologiya Na Vizrojdenskiyat Plovdiv Virhu Periyodiçniyat Peçat adlı çalışmadan değiştirilerek alınmıştır.

2.3. KÖY YERLEŞMESİ

2.3.1. Köy Yerleşmelerinde Su ve Su Kaynakları

Filibe'de yer altı ve yer üstü sularının bol ve çok olması toprakların sulanmasına, ailelerin ihtiyaçlarının karşılanmasına neden olmuştur. XIV. yüzyılın sonu ile XX. yüzyılın başında ailelilerin çeşitli ihtiyaçlarını temin etmesi için gerekli olan suyun kaynağı nehirlerdir. Dağ yerleşmelerinde nehir suları içme suyu olarak kullanılmıştır. Alçakta kurulmuş olan yerleşmelerde içme suyunun elde edilmesi için küçük ve büyük kuyular açılmıştır.

Meriç düzlüğü boyunca ve düzlüğe yakın yarı-dağ yerleşmelerinde köylerde suyun temini kuyular açılarak sağlanmaktadır. Kuyuların derinliği bölgeden bölgeye değişiklik göstermektedir. Su kuyuya atılan ve ucu ip ile destekli kova yardımı ile çıkarılmaktadır.

Kriçim ilçesinde ve yarı-dağ yerleşmelerinde ise su daha çok çeşmelerden sağlanmaktadır. En güzel ve en büyük çeşme köyün meydanına yapılmaktadır (Foto 2.12).

Foto 2.12. Kriçim ilçesi Stoyanovo köyünde bir çeşme görüntüsü

Çeşmeler uzun, birden fazla bölmeden oluşan, çevresi taş veya çimento ile örülüdür. Kurulan çeşmelerin birbirinden farklı boyutları bulunmaktadır. Alçak ve uzun çeşmeler daha çok büyükbaş ve küçükbaş hayvanların su ihtiyacını karşılamak için yapılmaktadır. Bu tür çeşmeler daha çok köy dışında, dağlarda veya ovalarda bulunmaktadır (Foto 2.13).

Foto 2.13. Kriçim Stoyanovo köyünde büyükbaş hayvanların su ihtiyacının karşılanması için dağlarda inşa edilen çeşmeden bir görüntü

Filibeye bağlı ilçe ve köy meydanlarında bulunan çeşmeler haricinde Filibe şehir merkezinde de birbirinden güzel ve mimari açıdan farklı şekilde tasarlanmış çeşmeler bulunmaktadır. Bu çeşmelerden bir tanesi Filibe şehri merkezinde bulunan Vasil Aprilov bulvarı üzerindedir (Foto 14).

Foto 14. Filibe şehri merkezinde Vasil Aprilov bulvarı üzerindeki çeşmeden görüntü

2.3.2. Köy Yerleşmelerinde Ev

XVI.-XIX. yüzyıllar arasında güney Bulgaristan'da kır yerleşmelerinde kurulan evler ilkel, yarı-yıkık biçimsiz bir şekildeydi. XIX. yüzyılın sonuna kadar Filibe ve yakın çevresi, kırsalda ana yola yakın evler yarı-yıkık bir görünüm içerisindeydi. XIX. yüzyıldan sonra evlerin biçim ve şekillerinde değişiklikler görülmeye başlanmıştır. Bu yüzyıla kadar inşa edilen evler üç ana başlık altında incelenmektedir.

1. Bulgaristan'ın bağımsızlığını kazanmadan önceki dönem (1908 Öncesi)

Rodoplarda, kırsalda kurulmuş yerleşmeler, şehirde kurulmuş yerleşmelere örnek alınarak kurulmuştur. Bu bölgede kurulmuş olan evlerin fiziki ve alt yapı çalışmaları daha hızlı bir şekilde tamamlanmıştır.

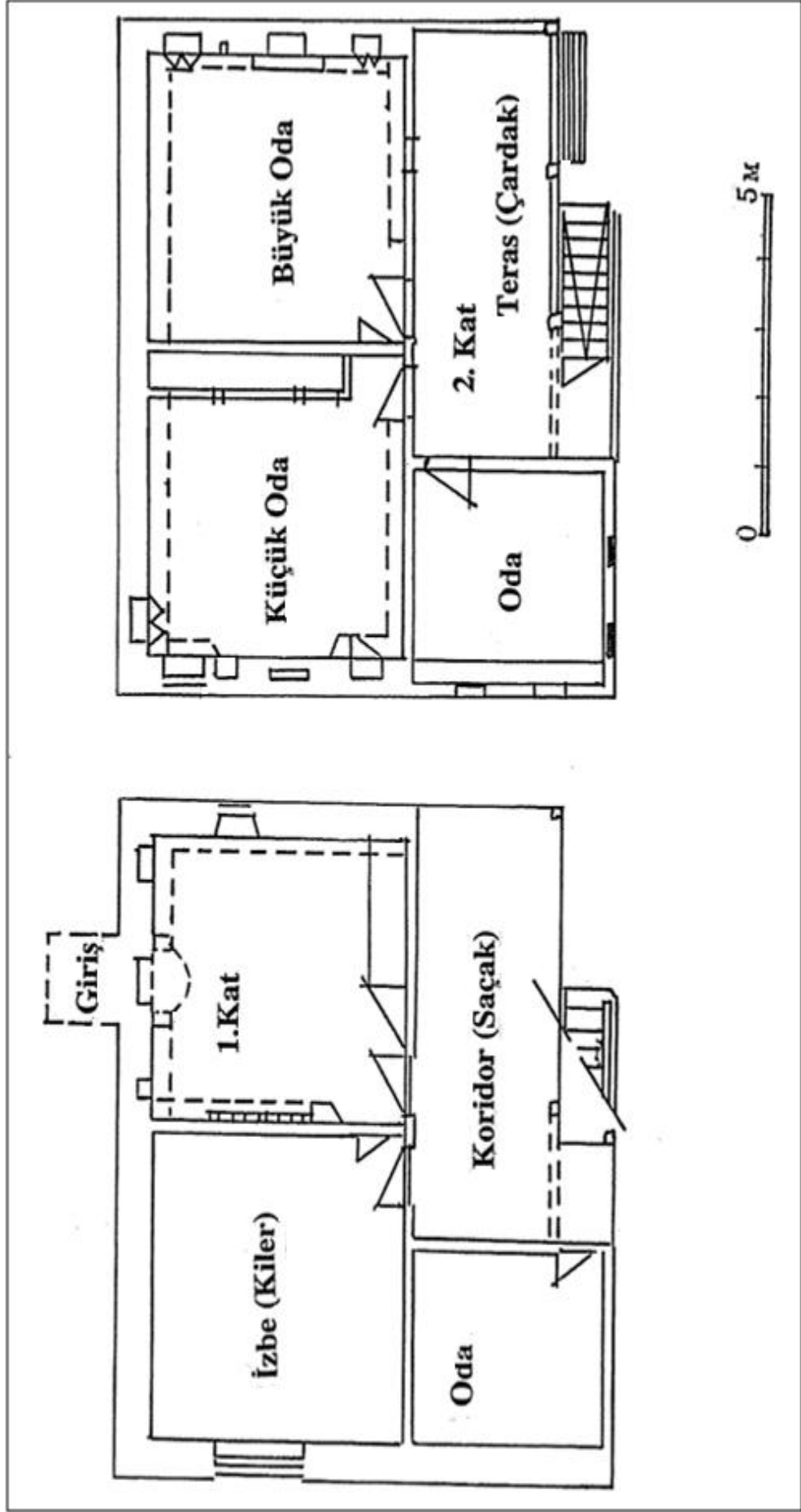
2. Bağımsızlığını kazandıktan sonraki dönem (1908 Sonrası)

Bu dönemden sonra kurulan evler daha geniştir. Evlerin planı oluşturulurken ev kendi içerisinde üç ana bölüme ayrılmıştır. Evlerin yüksekliği artmış, iki veya üç katlı olmuştur. İlk kat depo/mahzen olarak tasarlanmıştır (Şekil 2.2).

3. XX. yüzyıl

Bu dönemde kurulan evler daha uzundur. Bu evler daha önce kurulan eski evlerin yerini almıştır.⁷¹

⁷¹ Vasil Marinov, Plovdivski Kray, Sofya, İzdatelstvo Bılgarska Akademiya Na Naukite, 1986, s.22

Şekil 2.2. Balkanlarda yaygın olarak inşa edilen tipik bir köy ev planı

Filibe'nin ilçesi olan Pırvomaya bağlı köylerinin tipik özelliği, yerleşmelerin ovada/kırda kurulmuş olması ve çevresinde yüksek dağların yer alması (Foto 2.15)

Foto 2.15. Pırvomay Brayagovo köyünden bir görüntü

Rodopların yüksek kesimlerinde kurulmuş olan köyler ile Asenovgrad ilçesine bağlı köylerin tipik özelliği yüksek dağlara yakın olmasıdır (Foto 2.16).

Foto 2.16. Asenovgrad ilçesi Kosovo köyünde yüksek dağlara yakın kurulan evlerden bir görüntü

Yükseltinin artmasına bağlı olarak evler iki katlıdır. Evlerin bir kısmı dağınık yapıdadır, bu dağınıklık bütüne etki etmektedir. Evler iki ya da üç katlı olup teras bulunmaktadır. Dağlar arasında yer alan geniş vadilerde evler birbirine yakındır (Foto 2.17).

Foto 2.17. Asenovgrad ilçesi Bağkovo köyünde teras özelliğine sahip evlerden bir görüntü

Filibe şehrine bağlı köylerin genelinde sokaklar ve meydanlar kaldırımsızdır (Foto 2.18).

Foto 2.18. Brezovo ilçesi Goba köyünde kaldırımsız ana caddeden bir görüntü

Bunu sonucunda sık sık su baskınlar görülmektedir. Kaldırım sadece köyün ana sokağında ve meydanında bulunmaktadır. Ovada kurulmuş yerleşmelerde meydanlar yağmurlu günlerde çamurla kaplanmaktadır (Foto 2.19).

Foto 2.19. Rodopi ilçesi Yagodovo köyünde çamurla kaplı ana meydandan bir görüntü

Evlerin dışında bulunan kutular o evde yaşayanın ismini gösteren posta kutusu şeklinde kullanılmaktadır. Yarı – dağ yerleşmelerinde sokak, ev, kaldırım ve meydanların görünüşüne önem verilmektedir.

2.3.3. Ev İnşaatında Ana Etmenler

Evin ana unsurlarının başında ateş ocağının olduğu oda gelmektedir. Ateş ocağı tarihi dönemler içerisinde inşa edilen evlerde daima büyük bir öneme sahip olmuştur. Gerek tek katlı, gerekse çift katlı evlerde ateş ocağı daima merkezi bir rol üstlenmiştir. Yaz mevsiminde ateş ocağı bahçe içerisine kurulmaktadır (Foto 2.20). Çift katlı evlerde ateş ocağı, evin birinci katında bulunmaktadır (Foto 2.21). Burası için (alçak ev, aş ev, izbe) gibi terimler kullanılmaktadır. Alçak ev, tüm aile bireyleri için yemeğin yapıldığı, gündelik hayatın sürdüğü, uyulduğu (daha çok yaşlılar) bir yerdir.

Foto 2.20. Yaz mevsiminde ateş ocağının kurulmuş olduğu bahçe içerisinde bir görüntü (Dobralık köyü)

Foto 2.21. Dobralık köyünde evde bulunan ateş ocağından görüntü

Evin içyapısında diğer bir unsur saçaklardır⁷². Filibe’de köy yerleşmelerinde evlerin iç kısmında saçak yapımı ve kullanımı yaygındır (Foto 2.22). Dağ yerleşmeleri dışında saçakların yönü bahçeye dönüktür. Dağ yerleşmelerinde ise saçaklar çitlerle veya kalaslarla örülüdür. Kır yerleşmelerinde ve yarı-dağ yerleşmelerinde sıcak mevsimde saçaklarda yemek yemek, uyumak, çamaşır yıkamak ve dokuma gibi günlük işler yapılmaktadır. Yapılış özelliklerine göre de bazı saçaklar depo olarak kullanılmaktadır.

Foto 2.22. Saçaktan bir görüntü (Brezevo-Svejen köyü)

⁷² SAÇAK: Bir yapının herhangi bir bölümünün güneş ve yağmurdan korunması için, o bölümden dışa taşkın ve altı boşta olarak yapılan örtü

Köy yerleşmelerinde evin iç yapısında önemli ve ayrılmaz diğer bir parça (kiler, kiliya) dır. Kilerin kullanım alanı büyüklüğü yapı ve duruma göre farklılık göstermektedir. Genel olarak ise kiler elbise dolabının bulunduğu, demirbaşları olduğu, yünün saklandığı, kışlık malzemelerin, tahılların depolandığı bir alan'dır. Daha geniş ve daha büyük kullanım alanına sahip olan yapı ambardır.

XIX. yüzyıla kadar büyükbaş ve küçükbaş hayvanların bulunmuş olduğu yapı eve dâhildi. İki katlı evlerin birinci katının bir kısmı ahır olarak kullanılmıştır. Zamanla ahırlar ev planından çıkarılmış ve ayrı binalar yapılmıştır. Boşalan ahır alanı yeniden dizayn edilmiş ve yeni oda (izbe⁷³-kiler) olarak kullanılmıştır. Bu oda depo olarakta kullanılabilir (Foto 2.23).

Foto 2.23. Eskiden ahır, günümüzde ise eve bağlı oda şeklinde kullanılan bir yapıdan görüntü (Sudineniye-Malak Çardak köyü)

2.4. EVLERİN PLANLANMASI

2.4.1. Dik-Düşey Planlama

Köy yerleşmelerinde evler iki katlı veya üç katlı olup çatısı çatıları dikdörtgen şeklindedir. Meriç vadisindeki kır yerleşmelerde ve Karlovo

⁷³ İZBE: Basık, loş, kuytu (yer) anlamında kullanılmaktadır.

vadisinde kurulmuş olan yerleşmeler bir katlı ve doğrudan zemine inşa edilmiştir. XIX yüzyıla kadar evler daha alçak ve bakımsız iken daha sonra evlerin yüksekliği artmış ve ‘‘izbe’’ olarak isimlendirilen mahzen-kiler ortaya çıkmıştır. Evin yüksekliği yerden 40-50 cm olduğu için giriş basamak ile veya tahta merdiven ile sağlanmaktadır. Evler planlanırken (izbe-kiler) ambarın altında olmasına dikkate edilmiştir. Amaç izbede-kilerde yer alan mahsulün nemlenmemesi ve daima rüzgâra açık olması.

Dağ ve yarı-dağ yerleşmelerinde kurulan evlerin temeli oldukça derindir. Yapı tek katlı ise giriş evin çevresinde yer alan basamaklardan sağlanmaktadır. İki katlı evlerin çehresi daima bahçeye dönüktür. Tek katlı evlerin yüzü ise bahçeye ters dönüktür. Bu tür durumlarda evin girişi doğrudan bahçe üzerinden sağlanmaktadır.

2.4.2. Çizim

Köyler oluşturulurken belli başlı bazı özellikler dikkate alınarak oluşturulmuştur. Bu özellikler köyde kurulan yerleşmenin iç mekân özellikleri üzerinde de etkilidir. Özellikle köylerin bir kısmı suya nehre yakındır. Bir kısmı nehir suyunun aktığı yerde kurulmuştur (Foto 2.24).

Foto 2.24. Rodopi ilçesi Bağkovo köyünde dere kenarında kurulmuş bir evden görüntü

Rodopi ilçesindeki köylerin şeması oluşturulurken fiziki özellikler göz önünde alınmıştır. Yerleşmeler toplu, ancak evler dik yamaçlarda kurulmuştur (Foto 2.25).

Foto 2.25. Rodopi Lilkovo köyünde dik yamaçlara kurulmuş evlerden görüntü

2.4.3. İnşa

Filibe’de köy yerleşmelerinde evlerin inşaatında üç ana malzeme kullanılmaktadır. Bunlar taş-kaya, odun ve çimento’dur. XIX yüzyıla kadar evlerin inşasında kullanılan malzeme tahtadır (Foto 2.26). Tahtanın yerini zamanla duvarı tutmak, yıkılmasını önlemek için yanlarına koyulan destek malzeme almıştır.

Foto 2.26. Brezevo-Svejen köyünde tahta kalaslar ile kurulmuş çift katlı evden bir görüntü

Yeni kurulan evlerin duvarlar kalın, kerpiç veya kayadan yapılmıştır (Foto 2.27).

Foto 2.27. Rodopi ilçesi Boykovo köyünde duvarları taştan yapılmış bir köy evi

Duvarların dış sıvası bazı evlerde içerisinde saman bulunan çamur ile sıvanmaktadır (Foto 2.28). Bazı köylerde ise sıva modern yöntemlerle (çimento) yapılmaktadır.

Foto 2.28. Liki Balkan Mahalle köyüne (Liki) duvarın içerisinde saman, taş ve çamur bulunan evden bir görüntü

Diğer bir inşa türü kârgir⁷⁴ dir. Bu tür duvarlar masif duvarlar arasındaki geçiş döneminde oluşturulan, binanın yapılarından birisidir. XX. yüzyılın ortalarına doğru evlerin dış duvarlarının inşasında tuğlalar kullanılmaya başlanmıştır (Foto 2.29). Köylerde bulunan daha eski yapıların içi sadece kireç ile sıvalıdır.

Foto 2.29. Sudineniye ilçesi Malak Çardak köyünde dış cephesi tuğladan yapılmış bir evden görüntü

Filibe’de köy yerleşmelerinde evlerin çatısı dörtgen şeklindedir. Daha çok piramide benzemektedir (Foto 2.30).

Foto 2.30. İki farklı çatı modelinden görüntüler. Solda dikdörtgen, sağda ise prizma şeklinde tasarlanmıştır

⁷⁴ KARGİR: Taş ve tuğladan yapılmış yapı

XIX. yüzyılın ortalarına kadar köyde kurulmuş olan yerleşmelerde odalarda sadece birer pencere bulunuyordu. Pencere daha çok odada ateş ocağının bulunmuş olduğu taraftaydı. Bu pencerede cam bulunmaz idi. Pencere iç taraftan tahta kalaslar ile kapanmaktaydı (Foto 2.31).

Foto 2.31. Kaloyanovo-Begovo köyünde evin iç cephesindeki odanın tek penceresinden bir görüntü

2.4.4. Evlerin Dış Kapısı ve Duvar

XIV. yüzyılda kır yerleşmelerinde bahçelerin duvarları doldurulmuş toprak ile örülmüş. Bu tip malzeme ve duvar ile örülü olan evler bir uçtan diğer uca görülmekteydi. Duvarların bir kısmı doldurulmuş toprak ile örülmekte diğer bir kısmı ise kaya ve üzerine dikenler veya demir çitler koyularak örülmüştür (Foto 2.32). Bu yöntem bugün dahi birçok köyde duvarlarda uygulanmaktadır. Diğer bir duvar çeşidi ise çimentodan yapılmış üzeri tuğla ile örülü olan duvardır (Foto 2.33).

Foto 2.32. Üzeri demir ile örülmüş ve ana malzemesi taş olan duvardan bir görüntü (Maritza-Voysl)

Foto 2.33. Üzeri tuğla ile örülü ve ana malzemesi çimento olan duvardan bir görüntü (Asenovgrad-Muldava)

2.4.5. Dış Kapı

Dış kapı, daha çok sağlam ve tahrip olmamış olan evlerde görülmektedir. En eski kapı türlerinden bir tanesi tahta çit ile örülmüş olan kapıdır. Günümüzde bu kapı türü fazla kullanılmamaktadır (Foto 2.34).

Foto 2.34. Ana malzemesi tahta olan çitten yapılmış bir kapı (Rodopi-Yagodovo)

En yeni ve en çok kullanılan kapı türlerinden bir tanesi tahtadan yapılmış olanıdır. Diğer bir kapı çeşidi ise ana malzemesi demir olan kapıdır (Foto 2.35).

Foto 2.35. Maritsa-Voysil köyünde demirden yapılmış dış kapıdan bir görüntü

Dış duvarın hizasında yer alan küçük kapının boyu daha alçaktır. Dış kapının bulunmuş olduğu alan kalın ağaç gövdesi ile sabitlenmekte ve temel oluşturmaktadır. Bazı köylerde kapı çeşitli bitkiler ile süslenmektedir.

Köylerde dış kapıların sayısı bazen iki, bazen ise üçtür. Bu kapılardan bir tanesini insanlar kullanırken diğer kapıları büyükbaş ve küçükbaş hayvanları arazi içerisindeki ahıra sokmak ve dışarıya çıkarmak için kullanmaktadır. Burada yer alan kapılar kapı içerisinde sürme ile açılıp kapanmaktadır. Dış kapılar ve diğer kapılar direkleri siyah çivi ile birbirine bağlanmıştır. Kapı kanatları tahta çerçeve veya menteşe ile bağlıdır. Kapı demir halka ile çekilerek açılmaktadır. Bazı yörelerde demir halka yerine çivi kullanılmaktadır.

Evlerin iç kapısı geleneklerin devam edildiği evde değişmeyen tek unsurdur. Kapı basit şekilde dizayn edilmiş, genellikle çivilerle tahtaya veya

duvara tutturulmuştur. Daha gösterişli olan kapılar ise ahşaptan yapılmış olanıdır. Bu kapılar daha çok ekonomik durumu iyi kişiler tarafından tercih edilmektedir ve günümüzde köylerde kullanılan kapı türüdür. Ortalama olarak kapının yüksekliği 180 cm. dir. Kapı kapandıktan sonra arkasında kapıyı tutan bir sürgü bulunmaktadır. Bu sürgü demirden yapılmıştır (Foto 2.36).

Foto 2.36. Starosel –Hisarya köyünde kapı kapandıktan sonra kapıyı tutan demir çividen bir görüntü

2.4.6. Evlerin İç Yapısı

Bahçe içerisindeki ev, arazisinin en güzel düz yerine yapılmaktadır. Evlerin yönü daima güney veya doğuya dönük inşa edilmektedir. Bütün köylerde geleneksel olarak evlerin inşası ana sokaktan içeride bulunacak şekilde yapılmaktadır. Arazi yola yakın ise eve geniş bahçe üzerinden girilmektedir.

Evin yapısı ve şekli bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir. Merkezden uzak yapılarda evi diğer evlerden ayırmak için çizgi ve sınır oluşturulmakta, evin yanına diğer ticari-hayvancılık faaliyetleri için yerler

yapılmaktadır. Ev yapımı için ayrılan arazi geniş ise evin etrafına ahır/har inşası yapılmaktadır.

Evlerin çoğunda evin önünde geniş bir alan ön bahçe ve tarımla uğraşılacak arazi bulunmaktadır. Bu araziye sebze meyve ekimi yapılırken, arazinin bir kısmında bağcılık ile uğraşılmaktadır (Foto 2.37).

Foto 2.37. Asenovgrad-Patria Evtimo köyünde modern bir evden görüntü

İktisadi alan evin arkasında olduğu zaman bahçe daha geniş, iktisadi alan önünde olduğu zaman ise bahçe alanı daralmakta ve çitlerle örülmektedir.

Kır yerleşmelerinde bahçe çeşitli ağaçlarla yeşillendirilmiştir. Yarı-dağ yerleşmelerinde bahçe daha küçük ve evler teraslıdır. Evler iki katlıdır. Burada evler sokak çizgisi hizasında kurulmakta, evlerin cephesi sokağa dönüktür (Foto 2.38).

Foto 2.38. Sadovo-Popovitsa köyünde cephesi ana yola dönük bir evden görüntü

Rodop bölgesindeki köylerde kurulan evlerin bahçeleri daha küçük ve daha düzenlidir. Meydan dar, çevresindeki duvarlar yüksek olup, duvarlar kaya ile örülmüştür.

2.4.7. Köy Yerleşmelerinde İktisadi Binalar

Köy yerleşmelerinde arazi içerisinde evlerin inşa edilmesinde evin manzarası cephesi, arazinin büyüklüğü gibi faktörler etkilidir. Arazi içerisinde hayvanların bulunmuş olduğu barınak sürekli kontrol altında tutulması gerektiği için eve yakın inşa edilmektedir. Samanlık/otluk ise yola ve harmana yakın alana inşa edilmektedir.

Dağ yerleşmelerindeki köylerde ambar depo olarak kullanılmaktadır. XX yüzyılda odundan yapılmış ambarlar avlunun iç yapısına göre sürekli

değiştirilmiştir. İlk ambarlar tahtadan yapılmış ve yer altı deposu mevcut değildir. İçerisindeki malzemeyi nemden korumak için yerden 50 cm. yükseklikte tahta ve kayalarla desteklenmiştir. Tahta döşemelidir. Bina dik açılı ve giriş saçak / siper örülmüştür. Duvarlar meşe-çam ağıcından inşa edilmiş, su olukları tahta kolonlardan oluşmuştur. Küçük ambarlar beş hücreden, daha büyük ambarlar ise dokuz hücreden oluşmaktadır. Ambardan avluya üç – dört basamak ile çıkılmakta ve dolum yapılmaktadır. Ambar hücreleri yukarıya doğru açıktır. Çatı tuğla örme veya daha eski kullanım usulü olan ot ile kaplıdır.

Bölge genelinde yerleşim için oluşturulan yapı ile hayvanların bakımı için oluşturulan yerlerin ayrılmasında değişiklikler görülmektedir. XX yüzyılın başına kadar Filibe’de bu gelenek korunmaktadır. Hayvan barınakları dam / obor adını almıştı (Foto 2.39).

Foto 2.39. Hisarya-Nova Jelazare köyünde evin yanında bulunan ahır

Obor yerleşim yerine yakın, alçak ve çatısı saman ile örüldür. Bazı köylerde ise çatı tuğladan, duvarlar ise kerpiç ile sıvanmıştır. Kır yerleşmelerinde obor tek katlı yapılarda evin yanında, çift katlı yerleşmelerde ise birinci kattadır. Gübreler atıldığı alan obora yakındır. Bu alanın çevresi taş veya tahta sırtıkları ile örüldür (Foto 2.40).

Foto 2.40. Tatarovo- Pırvomay köyünden hayvanların gübresinin atıldığı yerden bir görüntü

Evin bahçesinde en önemli yapılardan bir tanesi samanlık / otluk'tur. En eski samanlıklar tek katlı çatısı ot ile kaplı olandır. Tavuklar için yapılmış bölme, daha çok çatısız ve kenarları tahta veya kaya ile örülmüştür. Bazı bölgelerde ise bu alanın duvarları kerpiç veya tel örgü ile yapılmıştır (Foto 2.41). Çatısı ise ot veya tuğla ile örülmüştür.

Foto 2.41. Asenovgrad Tri Mogili köyünde kümes hayvanlarının barınması için oluşturulan yapı

2.5. NÜFUS

Filibe'nin hızlı bir şekilde gelişmesinde temel faktör, üretken güç nüfustur. Bu doğrultuda nüfusun güç kaynaklarının ihtisaslaşması, eğitim derecesi, cinsiyet, yaş durumu, gelenekler, etnik yapısı nüfus üzerinde etkili olmaktadır. Bütün maddi ve manevi değerler insanların yaşamı için önemli bir yere sahiptir. İnsan toplumsal süreç içerisinde daima gelişen, bireysel olarak varlığını ortaya koyan bir yapıdadır. Bu yüzden bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmesinde nüfusun sayısı, yerleşmesi, coğrafi dağılımı önemli bir yere sahiptir.

2.5.1. Nüfus Gelişimi

2002 yılı nüfus sonuçlarına göre Filibe şehrinin nüfusu 340.475'dir. Bu nüfusun 162.486'sı erkek, 177.989'u kadındır⁷⁵.

1850 yılında Filibe'de yapılan ve resmi olmayan nüfus sonuçlarına göre toplam nüfus 60.000'dir. Bu nüfusun 25.000'i Hıristiyan, 20.000 Türk'tür. 1883 yılında toplam nüfus 24.053 'tür. Nüfusun 10.909 'u Bulgar, 5.558 ' Türk, 4.781 'ise Yunan'dır⁷⁶ (Tablo 2.4).

Tablo 2.4. Filibe şehri etnik dağılımı (1850-1883)

Yıl	Bulgar	Türk	Yunan	Toplam Nüfus
1850	25.000	25.000	-	60.000
1870	-	-	-	30.000
1883	10.909	5.558	4.781	24.053

Kaynak: A.T.Gyaurovi, Kratki Beleşki Za Minaloto İ Cegaşnoto Na Grad Plovdiv, Plovdiv İzdatelstvo Trud, 1899, s.48

Yukarıdaki tablo incelendiğinde 1850 yılında 60.000 olan toplam nüfus 1883 yılında 24.053 düşmüştür. Bu düşüşün en büyük sebebi Osmanlı Devletinin 1885 yılında Filibeyi kaybetmesidir. Bu tarihten sonra şehirde türk nüfusunda hızlı bir azalma saptanmıştır.

⁷⁵ Tsasarov, a.g.e, s.76

⁷⁶ Gyaurovi, a.g.e, s.49

1884 yılında toplam nüfus 33.442'dir. Doğu Rumeli'de yapılan ilk resmi nüfus sayımı 31.12.1884 tarihinde yapılmıştır. 1884-1939 tarihleri arasında toplam nüfusu (% 31,6) artmıştır. 1884 – 1939 tarihleri arasında nüfusun yıllık artış hızı 1.313 kişidir. 1884-1910 tarihlerinde ise 559 kişi, 1910-1920 arasında 1.543 kişi, 1920-1939 tarihleri arasında ise 2.222 kişi olmuştur. Bu dönemler arasında nüfus hızlı bir şekilde artmıştır. Bu artışın temel sebebi ise Makedonya, Doğu Trakya, Akdeniz'den gelen göçmenler ile 1913 yılında Rodoplarda imzalanan "Juyski" Anlaşması sonucunda bölgeye yapılan iç göçlerdir.

XIX. yüzyılın sonu ile XX. yüzyılın başında nüfusta önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bulgaristan bağımsızlığını kazandıktan sonra (Özerklik 3.03.1878, Tam Bağımsızlık 22.09.1908), Bulgar nüfusu hızlı bir şekilde artmakta (iki katına), Türk nüfusunda azalma (iki katına), Yunan nüfusunda (dört katı) bir azalma görülmektedir⁷⁷.

Tablo 2.5. Filibe şehri etnik dağılımı (1884-2001)

Yıllar	Nüfus	Bulgar	Türk	Yahudi	Yunan	Ermeni	Roman	Başka
1884	33.442	16.752	7.144	2.168	5.497	1.061	112	708
1888	33.032	19.542	5.615	2.202	3.930	903	348	492
1893	36.033	20.834	6.449	2.801	3.906	1.024	237	782
1900	43.033	26.070	4.706	3.602	3.908	1.942	1.994	871
1905	45.707	28.336	4.852	4.325	3.497	2.097	1.701	899
1910	47.981	32.727	2.946	4.436	1.571	1.794	3.524	983
1920	64.415	46.444	5.681	5.144	1.071	3.773	1.342	960
1926	84.655	63.268	4.748	5.612	549	5.881	2.746	1.851
1934	99.883	77.449	6.102	5.574	340	5.316	2.728	2.374
1939	101.984	78.353	6.462	-	-	6.591	2.982	-
1946	126.563	104.686	7.466	5.248	-	5.558	2.552	-
1956	161.836	142.656	6.305	624	-	5.643	5.330	-
1965	229.043	202.820	4.380	547	-	5.506	7.309	-
1975	299.638	-	-	-	-	-	-	-
1985	342.050	-	-	-	-	-	-	-
1992	341.058	313.259	17.041	362	-	3.903	3.640	-
2001	338.224	302.858	22.501	156	-	3.083	5.192	-

Kaynak: Andrey Panşev, Stefan Şivaçev, E.Kesyakova, Plovdiv Po Pitya Kim Moderniya Svyat, Plovdiv, Pitişta Yayınevi, 1998, s.40
(1939 yılı sayısal verileri) Svetlina Denova, Semeyni Praznitsi Pri Smesen Brak (Po Materiali Ot Grad Plovdiv, Plovdiv, İmeon Yayınevi, 2005, s.182) adlı eserden alınmıştır

⁷⁷ Kesyakova, Pişev, Şivaçev, Petrova, a.g.e, s.41-43

1939 yılında şehir nüfusu 101.984'dür (Tablo 2.5). Bu nüfusun 78.353'ü Bulgar'dır. 1975-1990 yılları arasında yapılan nüfus sayımlarında şehir nüfusu ile ilgili sağlıklı bilgilere ulaşılamamaktadır. Bilgilere ulaşılamamasında en büyük sebep bu tarihler arasında ülke yönetimin baskıları sonucunda ülke dışına göçlerin yapılması ve sağlıklı nüfus istatistiklerinin oluşturulamamasından kaynaklanmaktadır.

1975'de 299.638 olan nüfus 1992'de 341.058 olmuştur. 1939'da 6462 olan Türk nüfusun sayısı 1992'de 17.041'e yükselmiştir. 2001 yılı nüfus verilerinde ise toplam nüfus 338.224 dir. Bu nüfusun 302.858'i Bulgar, 22.501'i Türk, 156'sı Yahudi, 3.038'i Ermeni ve 5.192'si Roman'dır (Tablo 2.5).

2.5.2. Filibe'de Türk Nüfusu

31.12.2008 yılı verilerine göre Bulgaristan'ın toplam nüfusu 7.679.300 'dir⁷⁸. Nüfusun % 9,4'ü Türk'tür. 1881 yılında Türk nüfusu 1.779, 1883 yılında ise 5.558 kişi olmuştur. Doğu Rumeli eyaletinde 31.12.1884 yılındaki demografik verilere göre Türk nüfusun sayısı 7.144'dir⁷⁹. 2001 yılında Filibe şehrinde ikamet eden Türk nüfusun toplamı 22.501' dir⁸⁰(Tablo 2.6, Şekil 2.3).

⁷⁸ Donçev, Karakaşev, a.g.e, s.155

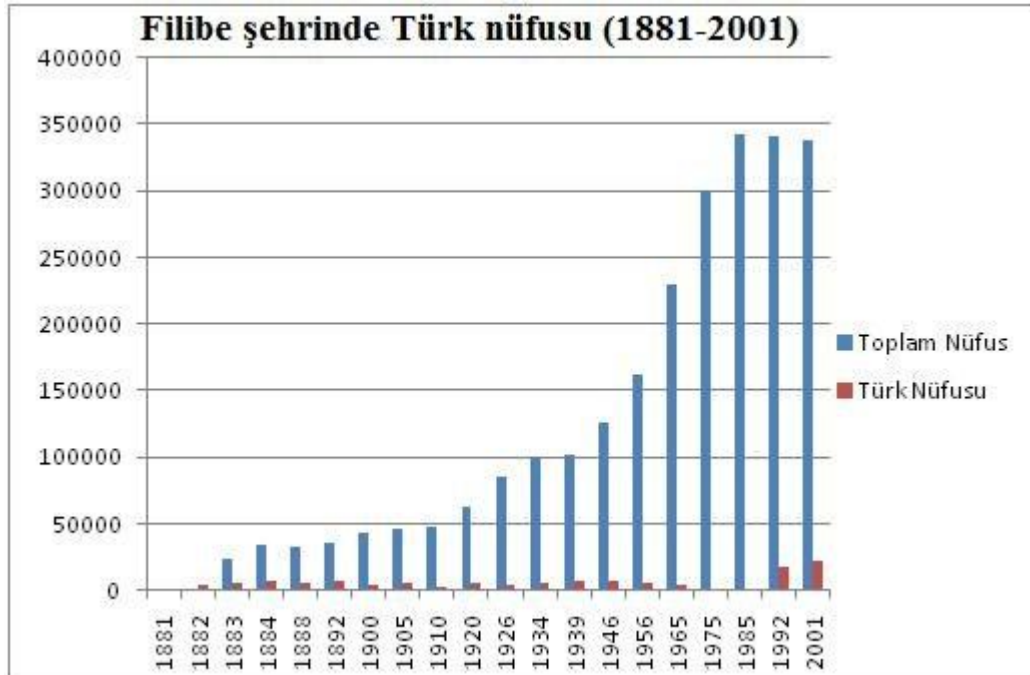
⁷⁹ Andrey Paşev, Stefan Şivaçev, E.Kesyakova, Plovdiv Po Pitya Kim Moderniya Svyat, Plovdiv, İzdatelsvo Pitišta, 1998, s.40

⁸⁰ Tsasarov, a.g.e, s,77

Tablo 2.6. Filibe şehrinde Türk nüfusu (1881-2001)

Yıllar	Toplam Nüfus	Türk Nüfusu
1881	-	1.779
1882	-	4.146
1883	24.053	5.558
1884	33.442	7.144
1888	33.032	5.615
1892	36.033	6.381
1900	43.033	4.706
1905	45.707	4.852
1910	47.981	2.946
1920	63.115	5.605
1926	84.655	4.748
1934	99.883	6.102
1939	101.984	6.462
1946	126.563	7.466
1956	161.836	6.305
1965	229.043	4.380
1975	299.638	-
1985	342.050	-
1992	341.058	17.041
2001	338.224	22.501

Kaynak: Svetlina Denova, Semeyni Praznitsi Pri Smesen Brak (Po Materiali Ot Grad Plovdiv, Plovdiv, İmeon Yayınevi, 2005, s.182

Şekil 2.3. Filibe şehrinde Türk nüfusu (1881-2001)

Tablo 2.6 incelendiğinde Türk nüfusun 1892 tarihinde 6.381 olduğu, 1905 yılından sonra ise Türk nüfusunun kademeli olarak azaldığı görülmektedir. Bunun temel sebebi ise 1908 yılında Bulgaristan'ın bağımsızlığını kazanması ve bunun sonucunda Bulgar nüfusun başta Filibe, Sofya gibi merkezi şehirlerde artmasıdır.

Tarihin çeşitli dönemlerinde ülke genelindeki Türk nüfusu dış göçe maruz kalmıştır. 1878 Osmanlı-Rus harbi sırasında Türklerin bir kısmı ülkede kalmış, diğer bir kısmı ise göç etmiştir. 1880-1970 yılları arasında 747.000 Türk başta Türkiye olmak üzere çeşitli ülkelere yerleşmiştir. 1985-2000 yılları arasında başka ülkelere göç eden Türklerin sayısı 330.000'dir. Bulgaristan'da kalan Türkler ise Doğu Rodoplar, Ludogorie, Doğu Koca Balkan Bölgelerinde yer alan il ve ilçelerde yaşamaktadırlar. Türk nüfusun (% 5,1)'i⁸¹ şehirlerde, geri kalanı ise köylerde yaşamaktadır. Türklerin yoğun olduğu yerler Kırcaali, Momçilgrad, Razgrad, Ruse, Şumen ve Filibe'dir.

Filibe şehrinde Türk nüfusu varlığı Sultan I. Murat ve onun varisi olan Beyazıt dönemlerinde kadar uzanmaktadır. 1685 yılında tutulan esnaf defterlerinde Türk nüfusunun büyük bir kısmının abacılık, zanaatçılık ile uğraştığı yazılmaktadır⁸². Türk nüfusu dışında şehirde azınlık durumunda olan Bulgarlar, Yunanlılar, Ermeniler bulunmaktaydı. Türkler bugün daha çok "Stariyat Grad Filibe" (Eski Şehir Filibe) olarak isimlendirilen alana yerleşmiş bulunmaktaydı. Burada Cuma camisinde ibadetlerini gerçekleştiriyor, uzun çarşıda ise ticari ilişkilerini yürütüyorlardı.

XVII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda görülen zayıflama başta bölge olmak üzere tüm Balkanlarda kendini hissettirmiştir. XVII. yüzyıldan başlamak üzere XVIII. yüzyıla kadarki süreç içerisinde Türk nüfusunda azalma, başta Bulgar nüfusunda olmak üzere Yunan, Ermeni nüfusunda artış görülmüştür. XIX. yüzyılda Türk mezarlarının sayısı, Türk mahallelerinden daha fazla idi. Nüfustaki hızlı değişim yerleşme üzerindeki değişikliklerde de kendini göstermiştir. Osmanlı İmparatorluğu yönetimi altındaki dönemde Türk nüfusun

⁸¹ Donçev , Karakaşev, a.g.e, s.163

⁸² Kesyakova, Pişev, Şivaçev, Petrova, a.g.e, s.119

yoğunlukta olduğu Karsiyaka, Maraşayi, Rusin Mahala, Kamenitsa gibi yerler bağımsızlıktan sonra Bulgar nüfusun yoğun istilasına uğramıştır. Bulgar nüfusun büyük bir kısmı Türklere ait evlere yerleşmiş, Türklere ait mezarlıklar şehir parkına çevrilmiştir. Parka çevrilen mezarlıkların isimleri şu şekildedir, Tsar Simeon (Foto 2.42), Gradskata (Dondukov) (Foto 2.43) , Knyajeskata dır.

Foto 2.42. Tsar Simeon parkından bir görüntü

Foto 2.43. Gradskata (Dondukov) parkından bir görüntü

Bugün Türklere ait müslüman mezarlığı Rogus semptinde yer almaktadır
(Foto 2.44, 2.45, 2.46).

Foto 2.44. Filibe şehrinde Türk mezarlığından bir görüntü

Foto 2.45. Filibe şehrinde Türk mezarlığında bulunan bir mezardan görüntü

Foto 2.46. Roguş mahallesinde bulunan Türk mezarlığındaki mezar taşlarından bir görüntü

Türk nüfusunda görülen azalmaya rağmen Uzun Çarşıda ticaret ile uğraşan Türkler ürünlerini ‘Malka Azia’ olarak isimlendirilen – Bursa, İzmir, Amasya, Kayseri, Erzurum ve Diyarbakır’a gönderiyorlardı. XVIII. yüzyılda şehre Yunanistan’ın Telesiya ve Enir şehirlerinden Yunanlı Makedon Bulgarı getirilmiştir. Edirne Antlaşmasıyla 1828-1829 yılında Osmanlı-Rus savaşı sona ermiştir. Rusya Osmanlı Devleti içerisindeki azınlıklarına hakkına karışabilme hakkı doğmuştur. Bu dönemden sonra başta Balkanlar’da yaşayan Türk nüfusunda kademeli azalma, Bulgar nüfusunda özellikle Hıristiyan nüfusunda artış görülmüştür. Bunun temel sebebi ise Rusya’nın azınlıklara ait tüm hakkı ve sorumluluğu üstlenmesidir.

2.5.3. Nüfusun Doğum Oranı

Doğum üzerinde etkili olan temel faktörler; tarım, nüfus politikası siyasi gelişmeler ve fizyolojik etmenlerdir. Bugün ülke genelinde yıllık 72.000 doğum yaşanmaktadır. Büyük şehirlerde % 1,2’ lik doğum gerçekleşirken, köylerde bu oran % 1,6’ya yükselmektedir.

Filibe şehrinde 1986 yılında doğan kişi sayısı 4.993'dür. 2002 yılında doğan kişi sayısı 3.133'dür. 1986 yılında % 14,27 olan doğum oranı 2002'de % 9,20'ye gerilemiştir. 2004 yılındaki doğum oranı % 14,8 olmuştur⁸³ (Tablo 2.7). Doğum oranının en yüksek olduğu yerler Batı Rodoplar, Batı Bulgaristan, Merkezi Stara Planina, Stanja, Sakar'dır. Filibe ve yakın çevresinde özellikle şehirlerde doğum oranı köylere nazaran daha yüksektir.

Tablo 2.7. Filibe şehri doğum verileri (1986-2002)

Yıllar	Nüfus	Doğan	
		Sayı	%'si
1986	349.999	4.993	14,27
1990	379.083	4.500	11,87
1995	344.326	3.040	8,83
2000	346.073	3.685	10,65
2001	338.224	3.270	9,67
2002	340.475	3.133	9,20

Kaynak: Krasimir Loykov, Obştinski Plan Za Razvitiye Plovdiv 2005-2013, Plovdiv, İzdatelstvo Obştina Plovdiv, 2005, s.54

Şehir içerisinde 1986 yılında nüfusun doğal artış hızı % 6,41 iken, 2002 yılında bu oran % -1,68'e kadar gerilemiştir (Tablo 2.8).

Tablo 2.8. Nüfusun doğal artış hızı (1986-2002)

Yıllar	Nüfus	Nüfusun Doğal Artış Hızı	
		Sayı	%
1986	349.999	2.244	6,41
1990	379.083	1.409	3,72
1995	344.326	-225	-0,65
2000	346.073	249	0,72
2001	338.224	-300	-0,89
2002	340.475	-571	-1,68

Kaynak: Krasimir Loykov, Obştinski Plan Za Razvitiye Plovdiv 2005-2013, Plovdiv, 2005, İzdatelstvo Obştina Plovdiv, s.54

⁸³ Slaveykov, Zlaturova, a.g.e, s.205,410

Nüfusun (+) değerlerden (-) değerlere gerilemesinde en büyük etmen doğum oranının düşük olmasıdır. Özellikle doğurganlık oranının düşük olmasındaki en büyük etmen ekonomik sorunlardır. Bugün ülke genelinde devlet doğumu teşvik etmek için doğum sonrası maddi destekte bulunmaktadır.

2.5.4. Nüfusun Ölüm Oranı

Ülke genelinde ölümlerin en çok yaşandığı iller Kraište, Merkezi Stara Planina, Güneybatı Bulgaristan, Stranja ve Sakar'dır. Her yıl şehir yerleşmelerinde yaşayan 1.000 kadın, 1.150 erkek, köy yerleşmelerinde yaşayan 1.240 kadın ve 1.040 erkek hayatını kaybetmektedir.

En az çocuk ölümünün yaşandığı iller Sofya ve Filibe'dir (%6)⁸⁴. Avrupa birliğine üye ülkeler içerisinde en çok ölüm oranının yaşandığı yer Bulgaristan'dır. 2002 yılında Filibe'de ölüm oranı (%10,88)'dir. Ölümlerin en çok yaşandığı yer Filibe ve Pazarcik şehirleridir. Çocuk ölüm oranı (%15,00)' (Tablo 2.9).

Tablo 2.9 Filibe'de ölümlerin dağılımı (1986-2002)

Yıllar	Nüfus	Ölen		Çocuk Ölümü	
		Sayı	%	Sayı	%
1986	349.999	2.749	7,85	68	13,62
1990	379.083	3.091	8,15	75	16,67
1995	344.326	3.265	9,48	38	12,50
2000	346.073	3.436	9,93	52	14,11
2001	338.224	3.570	10,56	55	16,82
2002	340.475	3.704	10,88	47	15,00

Kaynak: Krasimir Loykov, Obštinski Plan Za Razvitiye Plovdiv 2005-2013, Plovdiv, İzdatelstvo Obština Plovdiv, 2005, s.54

2.5.5. Nüfusun Cinsiyet ve Yaş Yapısı

Nüfusun yaş yapısı üzerinde göçler, kadın ve erkeklerin ortalama yaşam süreleri etkili olmaktadır.

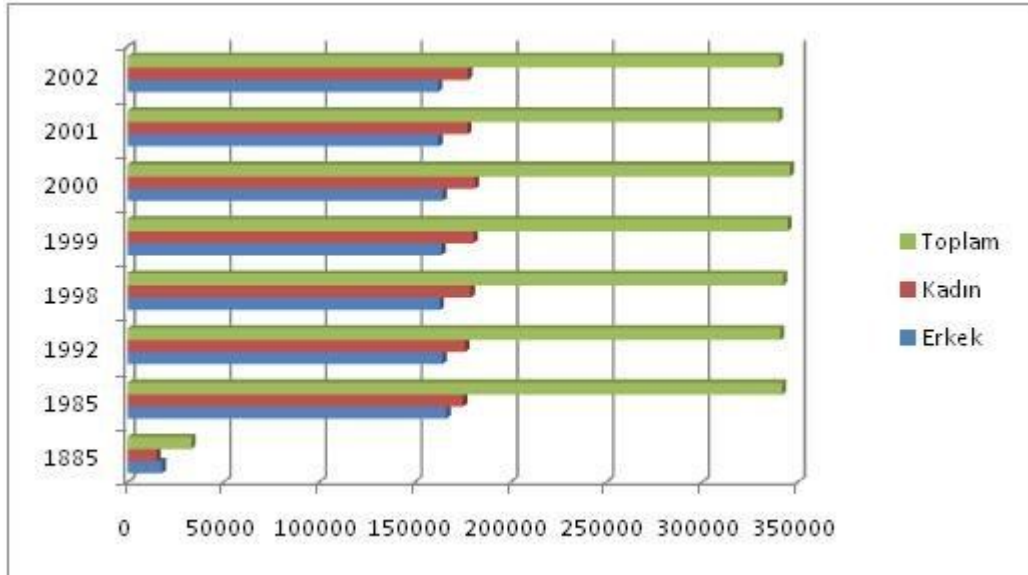
⁸⁴ Slaveykov, Zlaturova, a.g.e, s.206

1885 yılında toplam nüfus 33.442'dir. Bu nüfusun 18.189'u erkek, 15.253'ü kadındır⁸⁵. 2002 yılında Filibe şehir nüfusu 340.475'dir. Bu nüfusun 162.486'sı erkek, 177.989'u kadındır. Kadın nüfusu, erken nüfus içerisinde 15.503 kişi fazladır. (Tablo 2.10, Şekil 2.4).

Tablo 2.10. Filibe şehri cinsiyet dağılımı (2002)

Yıllar	Toplam	Erkek	Kadın
1885	33.442	18.189	15.253
1985	342.050	166.720	175.330
1992	341.058	164.638	176.420
1998	342.584	163.281	179.303
1999	344.976	164.105	180.871
2000	346.073	164.662	181.411
2001	338.224	161.840	176.384
2002	340.475	162.486	177.989

Kaynak : Krasimir Loykov, Obşinski Plan Za Razvitiye Plovdiv 2005-2013, Plovdiv, İzdatelstvo Obşina Plovdiv, 2005, s.55

Şekil 2.4. Filibe'de nüfusun yıllara göre cinsiyet dağılımı

⁸⁵ İvanka Miteva, Obrazuvanieto İ Gramotnosta na Plovdivskoto Naselenie (1878-1885) Kato Beleg Na Modernost, Plovdiv, İzdatelstvo Pitişta, 1998, s.73

Filibe'nin ilçelerinde yaşayanların toplam nüfusu 712.702 'dir. Bu nüfusun 196.333'ü köy nüfusedir (Tablo 2.11, Harita 15). Şehir içerisinde nüfusun büyük bir kısmı Merkezi yerleşim alanında yoğunlaşmıştır. Filibe iline bağlı ilçelerde nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu ilçe Rodopi'dir. Köy nüfusunun cinsiyet oranı açısından karşılaştırıldığında kadın nüfusun, erkek nüfustan daha fazla olduğu, sadece Rakovski ilçesinde erkek nüfusun kadın nüfustan daha fazla olduğu Tablo 2.11'de görülmektedir.

Tablo 2.11 Filibe şehri ve ilçelerinin kent-köy nüfus dağılımı (2002)

Filibe şehri ve ilçeleri	Toplam			Şehir			Köy		
	T	E	K	T	E	K	T	E	K
Asenovgrad	66988	32552	34436	52133	25363	26770	14855	7189	7666
Brezovo	8162	3873	4289	1960	946	1014	6202	2927	3275
Kaloyanovo	13238	6461	6777	-	-	-	13238	6461	6777
Karlovo	69415	33653	35762	44306	21445	22861	25109	12208	12901
Kriçim	8642	4224	4418	8642	4224	4418	-	-	-
Liki	3875	1989	1886	2725	1457	1268	1150	532	618
Maritza	32123	15951	16172	-	-	-	32123	15951	16172
Peruştzisa	5376	2639	2737	5376	2639	2737	-	-	-
Filibe	340475	162486	177989	340475	162486	177989	-	-	-
Pırvomay	30389	14721	15662	15179	7325	7854	15210	7402	7808
Rakovski	27956	13811	14145	160333	7809	8224	11923	6002	5921
Rodopi	33933	16732	17201	-	-	-	33933	16732	17201
Sadovo	16481	8169	8312	2619	1324	1295	13862	6845	7017
Stanboliyski	21937	10717	11220	12315	5970	6345	9622	4747	4875
Sudineniye	12040	5943	6097	6447	3205	3242	5593	2738	2855
Hisarya	15093	7355	7738	8159	3990	4169	6934	3365	3569
Kuklen	6579	3210	3369	-	-	-	6579	3210	3369

Kaynak: Stefan Tsasarov, Natsionalen Statiçeski İnstitut, Oblast Plovdiv Statiçeski Sbornik 1998-2002, Plovdiv, Peçatnitsa Eood, 2003, s.61

Araştırma sahasında kadın ve erkek nüfusun yaş yapısında dikkat çeken yaş aralıkları 20-24 ve 60+ dır (Tablo 2.12, Şekil 2.5). En fazla nüfusa sahip yaş aralığı 60+ dır. Bu yaş aralığında toplam nüfus 60.434 dır. Bu nüfusun 25.283'ü erkek, 35.153'ü ise kadındır. Avrupa Birliğinde olduğu gibi Bulgaristan içinde en büyük sorun nüfusun hızlı şekilde yaşlanması ve doğurganlık oranının minimum düzeyde olmasıdır.

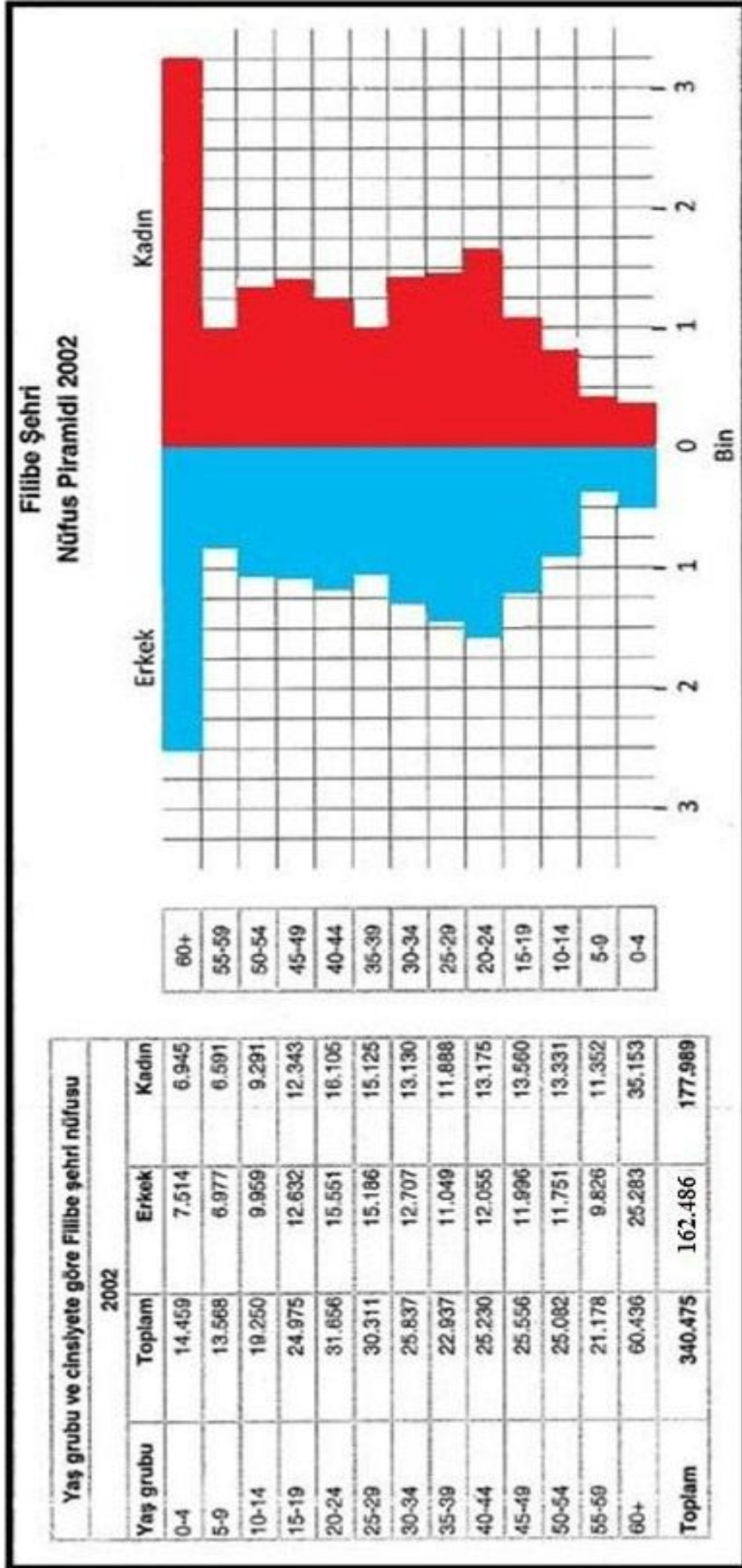
20-24 yaş aralığında toplam nüfus 31.656'dır. Bu yaş aralığında nüfusun fazla olmasının en büyük etmeni şehirde üniversitenin varlığıdır. 0-4 yaş grubunda en büyük sorun doğurganlık oranının düşmesi ile birlikte bu yaş aralığı nüfusunda azalma görülmesidir.

Tablo 2.12 Filibe şehri yaş yapısı (2002)

Yaş Grubu	Erkek Nüfus	Kadın Nüfus	Toplam Nüfus
0-4	7.514	6.945	14.459
5-9	6.977	6.591	13.568
10-14	9.959	9.291	19.250
15-19	12.632	12.343	24.975
20-24	15.551	16.105	31.656
25-29	15.186	15.125	30.311
30-34	12.707	13.130	25.837
35-39	11.049	11.888	22.937
40-44	12.055	13.175	25.230
45-49	11.996	13.560	25.556
50-54	11.751	13.331	25.082
55-59	9.826	11.352	21.178
60+	25.283	35.153	60.436
Toplam	162.486	177.989	340.475

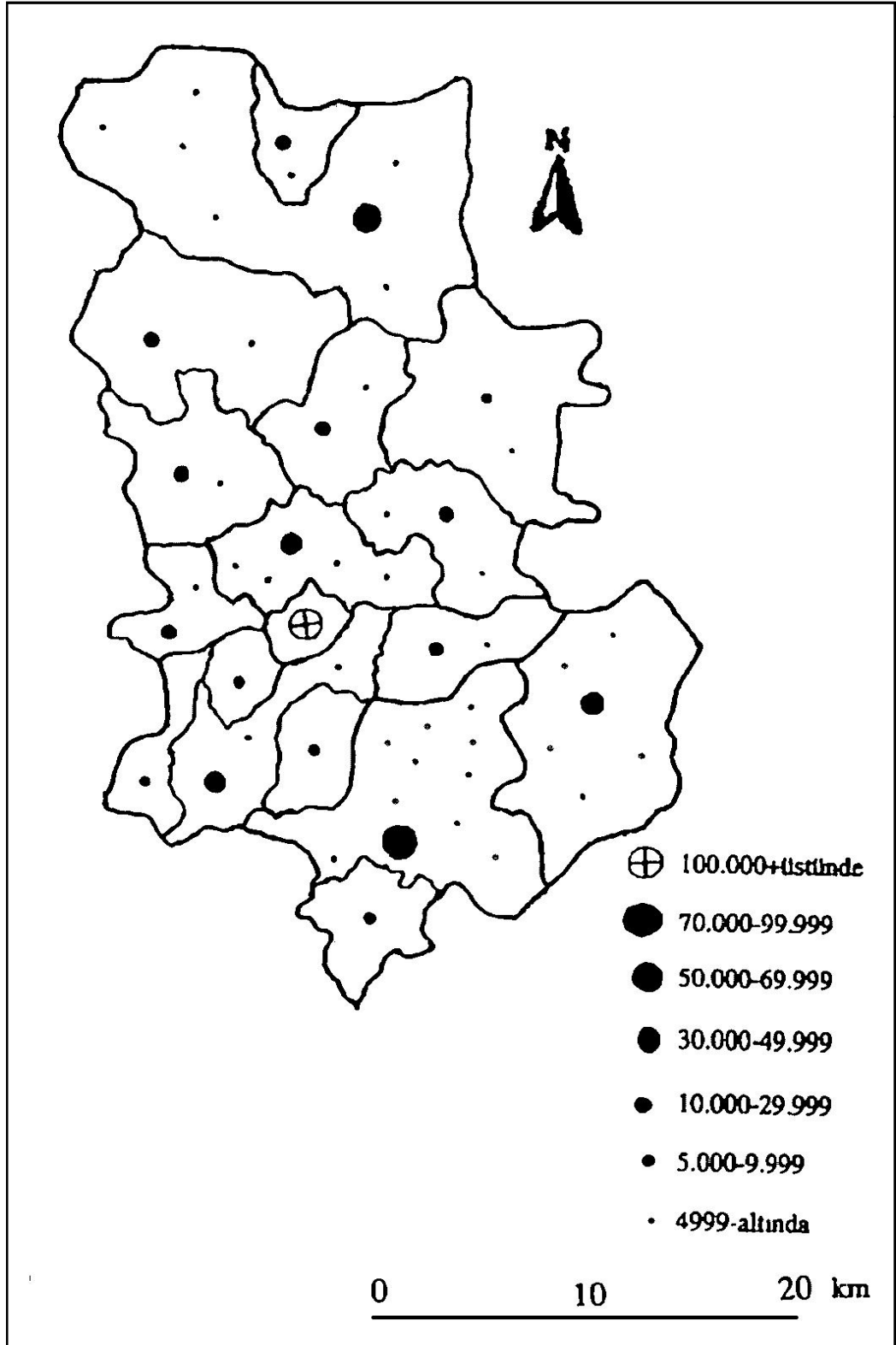
Kaynak: Stefan Tsasarov, Natsionalen Statiçeski İnstitut, Oblast Plovdiv Statiçeski Sbornik 1998-2002, Plovdiv, Peçatnitsa Eood, 2003, s.73

Orta yaş olarak kabul edilen 30-49 yaş grubu aralığındaki nüfusta artış ve azalma dengelidir. Bu yaş aralığında toplam nüfus 99.560'dır. 50-59 yaş grubu aralığındaki nüfusta hızlı bir azalma görülmektedir. Bu yaş aralığında toplam nüfus 46.260'dır. Erkek nüfusu 21.577, kadın nüfusu 24.683'dür. Araştırma sahasındaki en büyük problem yaşlı nüfus sayısının genç nüfus sayısından fazla olmasıdır.

Şekil 2.5. Filibe şehri nüfus piramidi

Kaynak: Stefan Tsarov, Natsionalen Statiçeski Institut , Oblast Plovdiv Statiçeski Sbornik adlı eserin verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

Harita 15. Filibe ilçelerinin nüfus dağılışı haritası

Kaynak: Stefan Tsarov, Natsionalen Statişeski İnstitut , Oblast Plovdiv Statişeski Sbornik adlı eserin verileri kullanılarak oluşturulmuştur

2.5.6. Nüfusun Göç Hareketleri

Filibe şehri tarihin her döneminde iç ve dış göçlere maruz kalmıştır. Dış göçlerin büyük bir kısmı tarihi dönemler içerisinde şehri ele geçiren imparatorluklar ve devletlerin siyasi gücünü nüfussal olarak perçinlenmesiyle geçmiştir. M.Ö. Trak boylarının, Meriç nehri ve çevresi, Rodopların eteklerine yerleşmeleri burada ilk göç dalgasını oluşturmuştur. Trak boylarından sonra şehri ele geçiren Romalılar, Gotlar, Rafiziler, Bizaslılar kendi yönetim dönemlerinde şehrin nüfusu üzerinde söz sahibi olmuşlardır. Şehir nüfusunda en büyük, köklü ve günümüze kadar devam eden kalıcı değişiklikler Osmanlı Devletinin şehri ele geçirmesinden sonra olmuştur. 1371 tarihinden sonra şehirde gerek mimari gerekse nüfussal değişim çok hızlı şekilde olmuştur. 1529 yılında Osmanlı Devletinin Balkanlarda nüfussal gücü artmış, başta Filibe ve çevresinde olmak üzere Müslüman nüfus sayısında artış görülmüştür. Bu artış daha çok köylerde olmuştur. XVII. yüzyılda Filibe'nin verimli toprakları üzerine Bulgar Makedonlar Peruştitsa, Brestovitsa ve Brestnik köylerine yerleştirilmişlerdir.

1986-2002 yılları arasında göç hareketleri incelendiğinde en çok göç 1990 yılında yaşanmıştır (Tablo 2.13). Bu tarihte şehre göç edenlerin toplam sayısı 10.265 dir. 2000 yılında ise 7904 kişi şehirden göç etmiştir. 1986-2002 tarihleri arasında toplam 46.523 kişi şehre göç ederken, 35.516 kişi şehirden göç etmiştir. Şehrin göç almasında, merkezi bir konuma sahip olması, gelişmiş ekonomik düzeyinin yüksek olması, eğitim olanaklarının olmasıdır.

Tablo 2.13. Filibe şehrinde yıllara göç hareketleri (1986-2002)

Yıllar	Nüfus	Göç alan		Göç veren	
		Sayı	%	Sayı	%
1986	349.999	9.188	26,25	4.485	12,81
1990	379.083	10.265	27,08	6.664	17,58
1995	344.326	4.426	12,85	6.207	18,03
2000	346.073	9.250	26,73	7.904	22,84
2001	338.224	8.101	23,95	6.388	18,89
2002	340.475	5.293	15,55	3.868	11,36

Kaynak: Krasimir Loykov, Obštinski Plan Za Razvitiye Plovdiv 2005-2013, Plovdiv, İzdatelstvo Obština Plovdiv, 2005, s.54

2.5.7. Nüfusun Eğitim Durumu

Filibe’de eğitim ve öğretim alanında ilk çalışma 1850 yılında yapılmıştır. Vilko Kurmoviç ve Vilko Theoderoviç ilk eğitim-öğretim kurumunu açmışlardır. 1868 yılında bugün üç tepe üzerinde yer alan ve Jiltoto Uçilişte olarak isimlendirilen lise binası açılmıştır. (Foto 2.47) Günümüzde bu okul müzik dans ve sanat akademisi olarak kullanılmaktadır.

Foto 2.47. Filibe’de kurulan ilk eğitim-öğretim binası olan Jiltoto Uçilişteden (Okuldan) bir görüntü

1869 yılında ilk Bulgar Kütüphanesi olan İvan Vazov Kütüphanesi açılmıştır (Foto 2.48). 1878 yılında şehirde ilk matbaa açılmıştır. Azınlık durumunda olan Yunanlılar, Ermeniler ve Bulgar Katoliklerin eğitimi için okullar bulunmaktaydı. Türk nüfusunun eğitim ve öğretiminin gerçekleştirildiği okullar da mevcut idi.

Foto 2.48. İvan Vazov devlet kütüphanesinden bir görüntü

1885 yılında şehirde altı Bulgar, dört Yunan, üç Türk ve birer Ermeni, Yahudi okulu bulunmaktaydı. Şehirde en prestijli eğitim yeri ise ‘‘Mijkata Gimnaziya’’ olarak isimlendirilen ve 20.10.1885 yılında açılan lisedir. 1914 yılında Fransız koleji açılmıştır.

1930 ‘lu yılların sonunda şehirde 24 ilkokul ve 7 lise bulunmaktaydı. Bu yıllarda Türk okullarında eğitim – öğretim devam etmekte, ancak okul öğrenci ve öğretmen açısından yoksun idi. Şehirde azınlıklara ait Yahudi, Ermeni, Fransız, Alman, İtalyan liseleri bulunmakta eğitim ve öğretime devam etmekteydiler. Dört yıllık eğitim veren fakülte bulunmamakta, sadece öğretmen yetiştiren ve eğitim süresi iki yıl olan ‘‘Neofim Rilski’’ yüksek okulu bulunmaktaydı.⁸⁶

1939 yılında ülke genelinde 10.000 öğrenci bulunmaktaydı. 2006 yılında ise öğrencilerin sayısı 254.000 olmuştur⁸⁷.

⁸⁶ Kesyakova, Pişev, Şivaçev, Petrova, a.g.e, s.199

⁸⁷ Donçev , Karakaşev, a.g.e, s.166

Filibe şehrinde yaşayanların 2/3'ü (% 62,38) üniversite, yüksek okul ve lise eğitim derecesine sahiptir (Tablo 2.14). 1992-2001 yılları arasında nüfusun eğitim düzeyi ve bir okul bitirenlerin sayısı artarken, aynı zamanda eğitilmiş olmayan nüfusun sayısında da artış görülmektedir. Filibe şehri içerisinde 78 okul bulunmaktadır.

Bu okullar verdikleri eğitim – öğretim düzeylerine göre şu şekilde sınıflandırılmaktadırlar;

1. İlköğretim 1.Kademesi (1-4.Sınıf): 4
2. İlköğretim 2.Kademesi (5-8.Sınıf): 25
3. Düz lise sayısı: 18
4. Dil eğitimi veren toplam lise sayısı: 3
5. Sağlık Lisesi: 1
6. Spor Lisesi: 1
7. Sanat eğitimi veren toplam lise sayısı: 3
8. Meslek Lisesi: 14
9. Matematik eğitimi veren lise sayısı: 1
10. Akşam Lisesi: 1
11. Özel okul sayısı: 2
12. Çocuk esirgeme kurumu toplam sayı: 3

Tablo 2.14. Filibe'de nüfusun eğitim durumu (1992, 2001)

Filibe Şehri	Yıl		Yıl	
	1992	%	2001	%
Toplam sayı	341.058	92,3	338.224	94,25
Üniversite	41.850	12,27	49.527	14,6
Yüksekokul	14.966	4,39	19.319	5,71
Lise	134.857	39,54	142.143	42,03
İlköğretim (4- 8)	73.436	21,53	62.134	18,37
İlkokul (1-4)	46.773	13,71	39.694	11,74
Eğitim Derecesine Sahip Olmayan	2.894	0,85	5.103	1,51
Belirtilmemiş	50	0,01	976	0,29

Kaynak: Stefan Tsasarov, Natsionalen Statiçeski İnstitut, Oblast Plovdiv Statiçeski Sbornik 1998-2002, Plovdiv, Peçatnitsa Eood, 2003, s.90

2002/2003 ile 2003/2004 eğitim-öğretim yılında okulu terk edenlerin toplam sayısı 568'dir⁸⁸. Okulu terk etmelerinin en büyük sebebi ailevi etmenlerdir. İlköğretimi terk edenlerin en büyük kısmını şehirde ikamet eden Roman vatandaşlarının çocukları oluşturmaktadır. Bu çocukların büyük bir kısmı genç yaşta evlendirilmekte veya yurtdışına çeşitli sebeplerden dolayı giderek eğitimlerini tamamlayamamaktadır.

2.5.7.1. Üniversiteler

Filibe şehri içerisinde altı üniversite ve bu üniversitelere bağlı yüksekokullar, kolejler bulunmaktadır.

Üniversitelerin isimler şu şekildedir;

1. Plovdivskiyat Universitet "Paisi Hilendarski"

Bulgaristan'da Sofya'dan sonra en büyük, güney Bulgaristan'da birinci sırada olan üniversitedir. 1972 yılında kurulmuştur. Smolyan ve Kırçali illerinde fakülteleri bulunmaktadır (Foto 2.49).

Foto 2.49. Plovdiv Paisi Hilendarski Üniversitesi Biyoloji Fakültesinden görüntü

⁸⁸ Ministerstvo Na Obrazovanie i Naukite / Ordel "ON" Obrazovanie i Nauki-Plovdiv

2. Agrarniryat Üniversitet (Tarım Koleji): 1945 yılında kurulmuştur.
3. Medisinski Üniversitet (Tıp Koleji): 1950 yılında kurulmuştur.
4. Üniversitet po hranitelni tehnologiyi (Gıda Üniversitesi):1953 yılında kurulmuştur.
5. Tehniçeski Üniversitet (Teknoloji Üniversitesi): 1986 yılında kurulmuştur.
6. Akademiya za muzikalno, tansovo i izobrazitelno izkustvo (Müzik, dans ve sanat akademisi)

Enstitüler

1. İnstitut po rastitelni genetiçni resursi “Konstantin Malkov”.
2. İnstitut po zelençukovi kulturi “Maritsa”(Tarım ürünleri Enstitüsü).
3. İnstitut po oboştarstro.
4. Nauanaisledouatelskiyat İnstitut po konservno promişlenost (Konserve ve ürün teknolojisini araştıran enstitü)
5. Plovdivskiya İnstitut po ribarstvo (Balıkçılık Enstitüsü)

Özel Kolejler

1. Europeyskiya kolej po ikonomika i upravleniye (Ekonomi Koleji): 2001 yılında kurulmuştur.
2. Kolej po İkonomika i administratsiya (Ekonomi ve Hukuk Koleji) : 2003 yılında kurulmuştur.
3. Zemedelskiya Kolej (Tarım Koleji): 1992 yılında kurulmuştur.

2.5.8. Nüfusun İş Kollarına Göre Dağılımı

Filibe şehrinde 2008 yılı verilerine göre nüfusun %52,6'sı hizmet sektöründe, %49'u sanayi sektöründe % 2,5'de tarım sektöründe çalışmaktadır⁸⁹.

⁸⁹ DBT, Direktsiya Byüroto Po Truda

Şekil 2.6. Filibe'de nüfusun iş kollarına göre dağılımı

Kaynak: DBT, Direktsiya Byüroto Po Truda

Şehirde toplam işsiz oranı yıllara göre farklılıklar göstermektedir (Tablo 2.16). 2003 yılında aktif nüfus (164.219) içerisinde Filibe şehrinde (% 9,5)'u işsizdir⁹⁰.

Tablo 2.15. Filibe'de toplam işsiz oranı

Belirtiler	2001	2002	2003
Ortalama yıllık işsiz sayısı	17.188	18.355	14.870
Yeni işsiz sayısı	17.226	16.942	16.496
İşten çıkan sayısı	17.972	16.124	22.226
İşe girenlerin sayısı	3.853	4.302	5.339

Kaynak: DBT, Direktsiya Byüroto Po Truda

⁹⁰ DBT, Direktsiya Byüroto Po Truda

İşsizlerin cinsiyet dağılımında kadınların erkeklere oranla daha fazla olduğu Tablo 2.16'den görülmektedir.

Tablo 2.16. Filibe şehri iş ve işçi bulma kurumu verilerine göre işsizlerin cinsiyet dağılımı

Belirtiler (Yıllık Ortalama)	2001		2002		2003	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kadın	9.455	55	9.939	54	8.244	55
Erkekler 29-	4.774	28	5.669	31	4.478	30
İssiz 50+	3.567	21	3.560	19	3.315	23
Vasıfsız İşsiz Sayısı	9.548	55	10.471	57	8.551	57
Üniversite Mezunu	2.585	15	2.500	14	2.123	14
Lise ve Dengi mezunu	8.726	51	9.584	52	7.823	53

Kaynak: DBT, Direktsiya Byüroto Po Truda

Filibe şehri Bulgaristan'da Sofya'dan sonra halkın refah düzeyinin ve iş gücüne katılım oranının en yüksek olduğu şehirdir. 1998 yılında yıllık ortalama maaş 2.082 leva⁹¹'dir. Aşağıdaki tabloda yer alan verilerde yıllık maaşın 1998-2002 yılları arasında aynı olmadığı ve arttığı görülmektedir (Tablo 2.17).

Tablo 2.17. Filibe'de çalışanların yıllık ortalama maaş tablosu

Yıllar	Yıllık Ortalama Maaş (Leva) ⁹²
1998	2.082
1999	2.301
2000	2.506
2001	2.611
2002	2.747

Kaynak: Stefan Tsarov, Natsionalen Statiçeski Institut, Oblast Plovdiv Statiçeski Sbornik 1998-2002, Plovdiv, Peçatnitsa Eood, 2003, s.559

⁹¹ LEVA: Bulgaristan Cumhuriyeti resmi para birimi. 2011 tarihinden itibaren Avrupa Birliği para birimi EURO kullanımı başlanacaktır

⁹² 30.12.1998 tarihinde 1 \$-1.67 Bulgar Levası, 29.12.2002 tarihinde 1\$-1.88 Bulgar levası, 31.05.2010 tarihinde 1\$-1.57 Bulgar levasıdır.

2.5.9. Nüfusun Dini Yapısı

Din tüm toplumlarda insanların yaşam biçimini, gündelik konuşmalarını, giyimini belirleyen en önemli unsurdur.

Bulgaristan'da nüfusun (% 86,6)'ü Hıristiyan dinine mensuptur. Bu dine mensup olanlar daha çok Bulgaristan'ın batı illerinde ikamet etmektedirler. Ülke genelinde 3.900 kilise ve 160 manastır bulunmaktadır. Nüfusun (%0,5) Katolik'tir⁹³. Nüfusun (% 0,3)'ise Protestan'dır⁹⁴. Nüfusun (% 13,1)'i Müslüman dinine mensuptur. Müslüman nüfus daha çok Doğu Rodoplar'da ikamet etmektedir. Filibe şehri dini dağılımında toplam nüfus içerisinde Doğu Ortodoksların sayısı (300.078)'dir. Müslüman nüfusun sayısı (26.639) (Tablo 2.18, Şekil 2.7)

Tablo 2.18. Filibe şehri idari bölünüş alanlarına göre dini yapısı (2001)

Yerleşim Alanları	Doğu-Ortodoks	Katolik	Protestan	Müslüman	Ermeni-Gregoryan	Musevi
İztoçen	33.804	303	348	17.616	168	1
Zapaden	35.811	191	155	405	91	11
Severen	42.473	206	189	4022	198	10
Yujen	69.027	637	265	750	208	8
Tsentralen	66.854	1.043	280	2686	1.064	51
Trakiya	52.109	354	179	1160	190	2
Toplam	300.078	2.734	1.416	26.639	1.919	83

Kaynak: Svetlina Denova, Semeyni Praznitsi Pri Smesen Brak Po Materiali Ot Grad Plovdiv, Plovdiv, İzdatelstvo İmeon, 2005, s.187

⁹³ Slaveykov, Zlatunova, a.g.e, s.203

⁹⁴ Donçev, Karakaşev, a.g.e, s.164

Şekil 2.7. Filibe şehri idari bölünüş alanlarına göre dini yapısı

2.5.10. Etnik Yapı

Etnik kelimesini şu şekilde tanımlamak mümkündür;

Etnik kavramı Latince “ethnos”tan gelmektedir. Latince “ethnos” kavim, “etnografik” kavimlerle ilgili demektir⁹⁵. Etnik yapı, birbirinden bağımsız farklı dil, din, ırka mensup olan insanların bir arada bulunduğu bir yapıdır.

2008 yılındaki demografik verilere göre Bulgaristan’ın nüfusu 7.606.551’dir. Bu nüfusun (%83,9) ‘u Bulgar, (% 9,4) Türk, (% 4,7) ‘si Roman, (% 2,1) ‘ise diğerleri olarak tanımlanan Ermeni, Yahudi ve Rus’tur⁹⁶. Filibe şehrinde etnik büyük etnik grubu oluşturan Bulgarlar’dır. Toplam Bulgar nüfusu 302.858 ‘dir. Bulgarlardan sonra Türkler 22.501 ‘ile en yüksek etnik grubu oluşturmaktadırlar.

Filibe şehri içerisinde bulunan altı yerleşim yeri yerinden en büyük etnik grup 70.092 kişi ile “Yujen Yerleşim” alanında ikamet eden Bulgarlara aittir (Tablo 2.19, Şekil 2.8). Türklerin en yoğun olduğu yerleşim alanı 15.308 kişi ile İztoçen yerleşim alanıdır (Tablo 2.19, Harita 16).

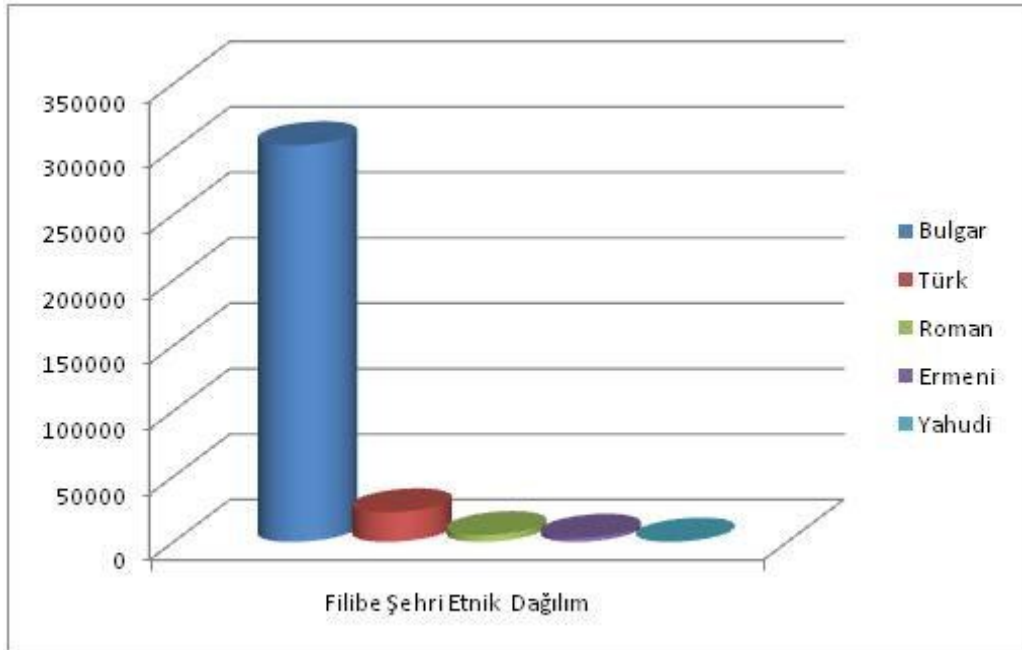
⁹⁵ Hamza Akengin, Siyasi Coğrafya İnsan ve Mekân Yönetimi, Ankara, Pegem Yayınevi, 2010, s.101

⁹⁶ Doçev, Karakaşev, a.g.e, s.164

Tablo 2.19. Filibe şehri idari bölünüş alanlarına göre etnik yapısı (2001)

Yerleşim Alanı	Bulgar	Türk	Roman	Ermeni	Yahudi
İztoçen	33.427	15.308	3.642	222	5
Zapaden	36.132	353	28	191	18
Severen	42.776	3.297	700	314	11
Yujen	70.092	653	110	333	14
Tsentralen	67.457	1.965	640	1.734	92
Trakiya	52.974	925	72	289	16
Toplam	302.858	22.501	5.192	3.083	156

Kaynak: Svetlina Denova, Semeyni Praznitsi Pri Smesen Brak Po Materiali Ot Grad Plovdiv, Plovdiv, İzdatelstvo İmeon, 2005, s.183

Şekil 2.8. Filibe şehri etnik dağılımı

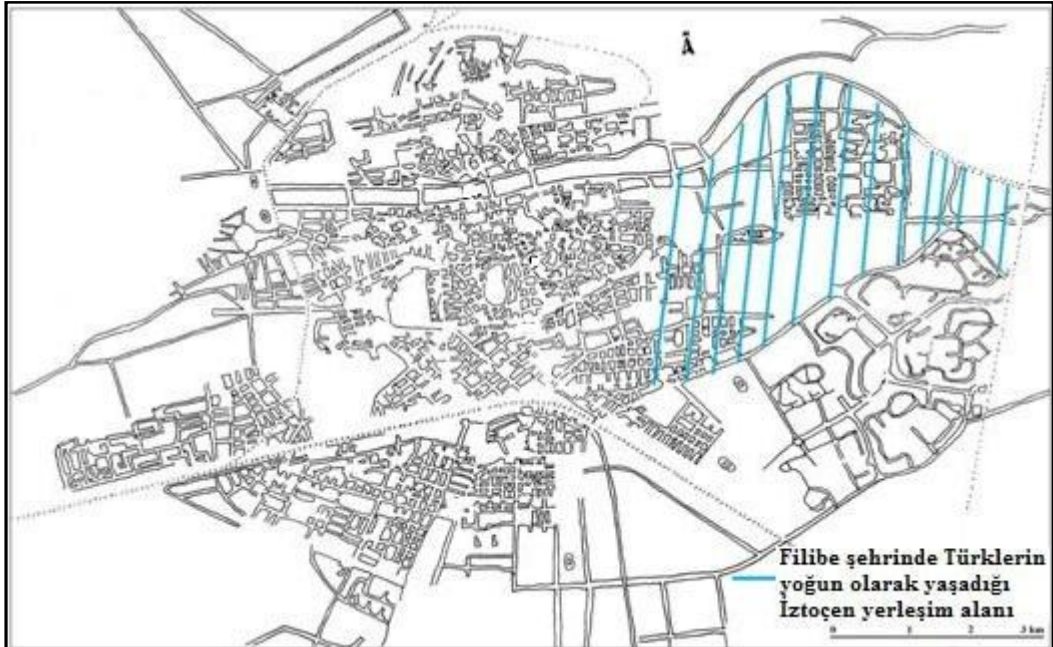
Avrupa Birliği ülkeleri içerisinde Romanların toplam sayısı yaklaşık 10 milyondur. Bu oran içerisinde Bulgaristan'da yaşayan Romanların toplam sayısı 700-800 bin'dir. Yerliler, Kardaraslar, Rudariler ve Milletler olarak çeşitli

gruplara ayrılmışlardır⁹⁷. Bulgaristan’da Roman nüfusun (% 11)’i Filibe şehrinde yaşamaktadır.⁹⁸

Bulgaristan nüfusunda % 9,4 lük bir azınlık oluşturan Türkler daha çok Kırçali, Ruse, Smolyan, Momçilgrad gibi şehirlerde ikamet etmektedirler.

Bulgar toprakları içerisinde (% 2,1) ⁹⁹’lik bir azınlık olan Yahudiler, Ermeniler ve Ruslar ise 1950 yılında başka ülkelere göç etmişlerdir. Kalanlar ise çok daha büyük şehirlere yerleşmişler ve ticaret ile uğraşmışlardır. Yunanlılar daha çok Karadeniz sahillerinde, Ruslar ise daha çok Varna iline yerleşmişlerdir. Filibe şehrinde ise Bulgaristan’da azınlık durumunda olan Rusların kalıcı olarak yerleşmemişlerdir.

Oysaki Ruslar 1829 yılında şehri Osmanlı imparatorluğundan kurtulmasına öncülük etmişlerdir. XVIII. yüzyılın sonuna kadar şehirde Makedon nüfusu görülüyor iken Bulgaristan’ın bağımsızlığını kazandıktan sonra Makedon Bulgarlar Bulgar vatandaşlığını kabul etmişlerdir. Şehir nüfus istatistiklerinde Makedonlar azınlık grup içerisinde yer almaz.

Harita 16. Filibe şehrinde Türk nüfusun yoğun olarak yaşadığı İztoçen yerleşim alanı

Kaynak: Regional Map Plovdiv 1:10 000 ölçekli haritadan değiştirilerek alınmıştır

⁹⁷ Ali Arayıcı, Avrupa’nın Vatansızları Çingeneler, İstanbul, Kalkedon Yayınevi, 2008, s.202

⁹⁸ Slaveykov, Zlatunova, a.g.e, s.202

⁹⁹ Donçev, Karakaşev, a.g.e, s.163

2.5.11. Nüfusun Evlilik Durumu

Evlilikler, her toplumda var olan insanların geleceği üzerinde etkili olmaktadır. Bu etki insanların sosyal-ekonomik ve psikolojik durumundan kaynaklanmaktadır. Bulgaristan bağımsızlığını kazandıktan sonra evlenenlerin oranı (% 9-10), Birinci Dünya Savaşından sonra ise (% 15) olmuştur. Filibe’de evliliklerin oranı (%3,9)’dur¹⁰⁰. Filibe evlendirme dairesinde 1998 yılında 3297 çifte nikâh kıyılmış bunlardan 794’ü boşanmıştır. 2002 yılında 2803 çifte nikâh kıyılmış bunlardan 993’ü boşanmıştır (Tablo 2.20). Boşanma üzerinde etkili olan faktörler ise etnik yapı, sosyo-ekonomik durumdur. Bulgaristan’da Türk nüfusun yaşadığı bölgelerde boşanma oranı diğer bölgelere oranla iki katı daha azdır. Avrupa ülkelerine oranla Bulgaristan’daki boşanma oranı diğer ülkelere göre fazladır.

Tablo 2.20. Filibe şehrinde evlilik-boşanma tablosu

Filibe	1998		1999		2000		2001		2002	
Evlilik	3.297	4.6	3.376	4.6	3.324	4.6	2.959	4.1	2.803	3.9
Boşanma	794	1.1	839	1.2	906	1.2	829	1.2	993	1.4

Kaynak: Stefan Tsasarov, Natsionalen Statiçeski Institut, Oblast Plovdiv Statiçeski Sbornik 1998-2002, Plovdiv, Peçatnitsa Eood, 2003, s.80

Filibe şehrinde aynı din ve etnik unsurdan olmayanlar arasında yapılan evlilikler yaygındır. Özellikle Türk – Roman, Roman – Bulgar, Bulgar – Türk evlilikleri günümüzde yaygın olarak yapılmaktadır. 1950 – 1975 yılları arasında 462 nikâh Türk –Roman, 139 nikâh Romanların kendi aralarında 196 nikâh Roman –Bulgar arasında kıyılmıştır¹⁰¹.

¹⁰⁰ Slaveykov, Zlatunova, a.g.e, s.204,410

¹⁰¹ Svetlina Denova, Semeyni Praznitsi Pri Smesen Brak (Po Materiali Ot Grad Plovdiv , Plovdiv , İzdatelstvo İmeon, 2005 , s.126

2.5.12. Konuşulan Dil

Bulgaristan Cumhuriyeti'nin resmi dili Bulgarcadır. Nüfusun %84,5'i Bulgarca dilini anadil olarak kabul etmiştir. Nüfusun %10 Türkçe, %4 ise Romanice konuşmaktadır. %1'i Rusça, Ermenice, Tatarca konuşmaktadır.

Filibe şehri içerisinde bulunan altı yerleşim yeri içerisinde Bulgarca dilini konuşanların toplam sayısı 301.516'dır. Yujen yerleşim alanında Bulgarca konuşanların sayısı diğer yerleşim alanlarına göre daha fazladır. Türkçe konuşanların toplam sayısı 23.945'dir. Romanice dilini konuşanların toplam sayısı 5176'dır (Tablo 2.21).

Tablo 2.21. Filibe şehrinde konuşulan dil (2001)

Yerleşim Alanı	Bulgarca	Türkçe	Romanice	Ermenice	İbranice
İztoçen	32.329	16.382	3.670	217	5
Zapaden	36.167	349	28	172	7
Severen	42.570	3.548	668	310	6
Yujen	70.075	660	106	316	4
Tsentralen	67.479	2.027	618	1.708	48
Trakiya	52.896	979	86	270	6
Toplam	301.516	23.945	5.176	2.993	76

Kaynak: Svetlina Denova, Semeyni Praznitsi Pri Smesen Brak Po Materiali Ot Grad Plovdiv, Plovdiv, İzdatelstvo, 2005, s.183

2.5.13. Nüfusun Temsil Durumu (Siyasi Partiler)

Tüm bölge genelinde siyasi partiler ve temsilcileri bölgenin kalkınmasında mecliste aktif rol oynamaktadırlar. Filibe'de yer alan siyasi partiler Bılgarska Natsionalna Radikalna Partiya (Bnrp), Dvijeniye Za Prava İ Svobodı (Dps), Demokrati Za Silna Bılgariya (Dsb), Sıyuz Na Demokratiçnite

Sili (Sds), Polieska Partiya-Ataka, Bılgarska Sotsialitieska Partiya (Bsp), Polieska Partiya-Gerb, Bılgarsko Natsionalno Dvijenije (Bmro-Bnd) dır.

Bu partiler içerisinde ‘‘Gerb’’ siyasi partisi (2010) tarafından kurulan hkmet Bulgaristan’ı yönetmektedir. Diğer önemli parti ‘‘Dps’’ dir. Dvijenije i prava za svobodi (Dps) olarak isimlendirilen siyasi parti 1992 tarihinde kurulmuştur. Partinin en önemli özelliği Bulgaristan’da Türk ve Türklerin haklarını siyasi platformda temsil etmesi ve savunmasıdır. 2009 seçimlerinde bu partiden meclise giren milletvekili sayısı 37 dir. Bunlardan 8’i Bulgar, 29’u Türk kökenlidir. 2009 Avrupa Parlamentosu milletvekili seçimlerinde iki milletvekili bu partiden seçilmiştir. Bulgaristan meclisinde Filibe ve çevresinden Dps yesi iki milletvekili bulunmaktadır¹⁰².

2.6. KÜLTÜREL ÖZELLİKLER

Bulgaristan’ın siyasi baştenti Sofya, kültür baştenti Filibe şehridir. Şehir içinde bulunan kurumlar Drama Tiyatrosu, Kukla Tiyatrosu, Folklor Ansanbıl Trakiya, İvan Vazov Milli Kütüphanesi, Kkk Şehir Tiyatrosu, Plovdiv Flarmoni Orkestrası, Folklor Ansanbıl ‘‘Rıenitsa’’ dır.

Filibe’de ulusal ve uluslararası alanda faaliyet gösteren önemli yayın evleri Letera, Hermes, Pigmaliyon ve Vion’dur. Filibe Sanatçılar Galerisi dıştında tüm sanat galerileri özel’dir. Şehirde toplam 15 sanat galerisi bulunmaktadır. Bunlar Apoliner, Bobiel, Vızrajane, Dyakov, Anastas, Lukas, Trakart, Sariev, Adams, Unikat, Djoş Papazov, Lyunion ve Filipopolis dir.

Şehir içerisinde bulunan sinema salonları Flamingo Sinema, Evropa, Liki, Vesta ve Geo Milev’dir Gazeteler Meriç, Aksenti, Vahan, Nov Glas, Plovdivski Trud, Mesten 24 asa, Stroitelni imotidir (Foto 2.50).

¹⁰² Dvijenije İ Prava Za Svobodi (DPS)

Foto 2.50. İvan Vazov bulvarı üzerinde bulunan gazete satış bürosu

Televizyonlar Bnt Plovdiv, Plovdivska Obştenstvena Televiziya (Foto 2.51) , Nova Bilgarska Televiziya (Evrokom) ve Televiziya Rodopi'dir.

Foto 2.51. Plovdivska Obştenstvena Televiziya binasından bir görüntü

Filibe ve yakın çevresinde kültürel özellikler, giyim, yeme içme gelenek ve görenekler çok renkli ve ilginçtir. Geleneksel ve milli kıyafetler içersinde en

önemli olanı Sukmañçe'dir. Sukmañçe¹⁰³ başta tüm Trakya'da Sredna Gora ve Rodoplarda çok yaygın olarak kullanılan, kaba kumaştan yapılmış en eski kadın giysilerinden birisidir. Filibe ve Sredna Gora çevresinde etekten oluşan ve ağırlıklı olarak siyah renkli ve kolsuzdur (Foto 2.52).

Foto 2.52. Sukmañçe olarak isimlendirilen yöresel kıyafetten iki farklı görüntü

Rodoplarda kumaş giysi kullanımı daha yaygındır. Bu giysiler çok renkli ve süslüdür. Önlükler kareli şeklinde çok renkli, yeşil, turuncu ve kırmızı renkleri mevcuttur (Foto 2.53).

Foto 2.53. Sukmañçe olarak isimlendirilen kıyafetten görüntüler (Yelek, Yünden yapılmış gömlek)

¹⁰³ SUKMAN: Kaba kumaştan, yünden yapılmış giysi.

Filibe ve yakın çevresinde yapılan yemeklerde daha çok sebze-meyve kullanılmaktadır. Karlovo ve Rodop ilçelerinde ekmek, çavdar unundan yapılmaktadır. Meriç nehri ve çevresinde kurulmuş yerleşmelerde ekmek yapımı için buğday ve çavdar unu kullanılmaktadır. Filibe'de mısır unundan yapılan kaçamak çok yaygındır.

Karlovo ilçesinde Pırvomay ve Rodop Dağları bölgesinde iklimin daha sert ve soğuk olması nedeniyle sofrada daha fazla et ve süt ürünleri kullanılmaktadır. Süt ürünlerinden en çok yoğurt, peynir ve ekşimik hazırlanır. Bu bölgelerde yemekler çoğunlukla kaynatma ve kızartma şeklinde hazırlanır.

3.BÖLÜM
EKONOMİK FAALİYETLER

3.1. TARIM VE HAYVANCILIK

3.1.1. Tarım

Filibe şehrinin yüz ölçümü 10.981 km²'dir. Şehirde tarım için ayrılan toplam alan 41.906 hektar, işlenebilir tarım alanı ise 40.283 hektar, sulanabilir tarım alanı 24.469 hektardır¹⁰⁴.

A. Filibe'de tarımın gelişmesinde etkili olan etmenler şunlardır;

1. Toprakların mineral bakımından zengin olması,
2. Uygun iklim şartları,
3. Nitelikli iş gününün bulunması,
4. Sanayi tesislerinin fazlalığı,
5. Ziraat Fakültesinin bulunması.

Tarımsal ürünlerin verimliliği bitki ve tohum ıslahına bağlıdır. Batı Trakya – Rodop bölgesi tüm yurttaki işlenebilen toprakların (% 9)'una sahiptir. Bu toprakların % 4'ünde üzüm bağları , % 10 'unda ise dayanıklı bitkiler, sebze ve meyve ekimi yapılmaktadır¹⁰⁵.

Rölyef, tarımda makineleşmeye ve sulama tesisatlarının kurulmasına izin vermektedir. Meriç nehri ve çevresindeki vadi çeşitli sebzelerin yetişmesine olanak sağlamaktadır. Burada daha çok biber ve domates yetiştirilirken, Karlovo ovasında yağlı bitki tohumları, Rodopların kuzey eteklerinde ise tütün ekimi yapılmaktadır.

3.1.2. Taneli – Buğday Bitkileri

Bu tarım türü için ayrılan toprakların oranı 2/3, tüm yurttaki ise %7'dir. Filibe'de toprakların 4/5'de buğday ekilmiştir. Bölge topraklarının %9'u

¹⁰⁴ Tsasarov, a.g.e , s.21

¹⁰⁵ Slaveykov, Zlaturova, a.g.e, s.415

mısır ve buğday ekimi için ayrılmıştır. Meriç nehri kenarında çavdar ekimi yapılmaktadır.

Filibe toprakların %26'sı tarım için elverişlidir. Bu oran içerisinde taneli bitkiler yetiştirme oranı yüksektir. Taneli bitkiler içerisinde en çok mısır, pirinç, buğday, eçemik (Nordeu Sativum) ekimi yapılmaktadır. 2006 yılında 648.424¹⁰⁶ hektarlık ekimi yapılırken bu oran 2007 yılında 663.093 hektara yükselmiştir. 2004 yılına kadar toprakların % 72-75'i buğday ekimi için ayrılmıştır. 2004 yılından sonra ise buğday ekimi oranında düşüş görülmüştür. 2004 yılına kadar 258.000 hektarda buğday ekimi yapılırken 2006 yılında 492.000, 2007 yılında ise 472.000 hektar buğday ekimi yapılmıştır. Bu oran buğday ekiminin %10'luk bir düzeyde azaldığını göstermektedir (Tablo 3.1).

Buğdaydan elde edilen ortalama verim düzenli değildir. 2003'da 236 kg/hektar 2004 yılında 339 kg/hektar, 2006 yılında 290 kg/hektar, 2007 yılında 208 kg/hektar, 2008 yılında ise 420 k /hektar verim elde edilmiştir.

Tablo 3.1. Filibe şehrinde üretilen taneli-buğday bitkilerinin toplam ekim alanı ve elde edilen ürün miktarı

Ürün Çeşidi	Toplam Ekili Arazi (Hektar)		Hektar Başına Elde Edilen Ürün (Kilogram)	
	2003	2006	2003	2006
Buğday		492.000	236	290
Arpa	-	64.307	-	281
Mısır	-	59.000	544	637
Pirinç	27.613	31.000	-	463

Kaynak: Stefan Tsarov, Natsionalen Statiçeski İnstitut, Oblast Plovdiv Statiçeski Sbornik 1998-2002, Plovdiv, Peçatnitsa Eood, 2003, s.330

Filibe'de sulanabilir toprak oranı fazla olmasına rağmen arpa ekiminde dalgalı bir seyir görülmektedir. 2000 yılında 120.000 hektar, 2004 'te 103.000 hektar, 2006 'da 64.307 (son altı yılda % 46 'lık azalma), 2007 yılında ise

¹⁰⁶ Çalışmada 2003 yılına kadar olan sayısal veriler Natsional Statiçeski İnstitut adlı eserden alınmıştır. 2003 yılı sonrası sayısal veriler ise Filibe şehri içerisinde bulunan Zemedeliye İ Gori-Plovdiv bürosundan elde edilmiştir

74.890 hektar arpa ekimi yapılmıştır. Arpadan elde edilen verim düzensiz ve değişkendir. 2000’de 246 kg/hektar, 2004 yılında 294 kg/hektar, 2006’da 281 kg/hektar – 2007 yılında 206 kg/hektar dır. 2008 yılında ise son 16 yılda üretilen arpa rekoru kırılmış ve 400 kg / hektar verim elde edilmiştir.

Mısır ekimi için ayrılan tarım alanlarında ekim sabittir. 2006’da 59.000 hektar, 2007 yılında 64.000 hektarlık alana ekim yapılmıştır. Ortalama verim 2003’da 544 kg/hektar, 2004 yılında 567 kg/hektar dır. 2006 yılında 637 kg/hektar, 2007 yılında verim düşüşlüğü yaşanmış ve 452 kg/hektar ürün elde edilmiştir.

En istikrarlı gelişen tarım ürünü pirinç arpasıdır. 2003 yılında 27.613 hektar, 2004 yılında ise 32.200 hektarlık bir alana ekim yapılmıştır. Ortalama verim ise 2006-2007 yılları arasında 31.000 hektar, 2008 yılında 52.416 ‘lık alana ekim yapılmıştır. Filibe’de pirinç üretiminin yüksek olmasının temel sebebi, tarım arazisinin sulanabilmesidir. Bu etmeden dolayı bölge Bulgaristan’da pirinç üretiminin en yüksek olduğu yerdir. Ortalama verim 2004 yılında 488 kg / hektar, 2006 – 2007 yılında ise 463 kg / hektardır¹⁰⁷.

3.1.3. Sebze Üretimi

Filibe’de 56-57 bin hektarlık alan sebze tarımı için ayrılmıştır. Üretilen ürünlerin (%50)’si domates ve biberdir. Biberin yetişmesi için en verimli topraklar Pırvomay, Asenovgrad, Meriç vadisinde ve Kaloyanovo’da bulunmaktadır. 2006 yılında 16.501 hektar alan ekilip 2003kg/hektar ortalama verim elde edilmiştir. 2007 yılında ise 14.771 hektarlık alan ekilmiş olup, 1.755 kg/hektar ortalama verim elde edilmiştir.

Bulgaristanda üretilen domateslerin % 27’si buradan sağlanmaktadır. Sebze tarımı konusunda bölge önemli bir yere sahiptir. Filibe’de bu tarım için ayrılan yerler Filibe-Pazarjik ovasındadır. Pazarjik ilinde Bulgaristan’ın en büyük mera alanı bulunur.

¹⁰⁷ Ministerstvo Na Zemedeliye İ Harnite/ Zemedeliye İ Gori-Plovdiv

Domates ekimi için 2006 yılında 13.129 hektar ekili alan var iken 2007 yılında bu oran 12.111 hektara düşmüştür. 2006 yılında ortalama verim 2.870 kg/hektar iken 2007 yılında 1.778 kg/hektara düşmüştür (Tablo 3.2). Domates bölgede düz araziye sahip olan Pırvomay, Rodoplar, Meriç Vadisinde ve Sıidineniye’de yapılmaktadır.

Tablo 3.2. Filibe şehrinde sebze üretimi için ayrılan toplam ekili alan ve elde edilen ürün miktarı (2006)

Ürün Çeşidi	Toplam Ekili Arazi (Hektar)	Hektar Başına Elde Edilen Ürün (Kilogram)
Biber	16.501	2.003
Domates	13.129	2.870
Patates	14.966	-

Kaynak: Stefan Tsasarov, Natsionalen Statiçeski İnstitut, Oblast Plovdiv Statiçeski Sbornik 1998-2002, Plovdiv, Peçatnitsa Eood, 2003, s.332

Patates üretiminde ekili dikili alanlar az iken verim dalgalı bir seyir göstermektedir (Foto 3.1). 2003 yılında 20.000 hektar, 2004 yılında ise 17.000 hektara düşmüştür. Ortalama verim 2003 yında 1200 kg/hektar, 2004 yılında ise 1.600 kg/hektara yükselmiştir. 2006 yılında 14.966 hektar alana ekim yapılmıştır. 2007 yılında 13.000 hektarlık alana ekim yapılmış ve ortalama verim 1700 kg/hektar olmuştur.

Foto 3.1. Patates bitkisinden iki farklı görüntü

3.1.4. Meyve Üretimi

Filibe şehrinde 2002 yılında meyve üretiminde en yüksek verim 16.643 hektar ekili alan ile erik olmuştur (Tablo 3.3). Toplam elde edilen verim 569.7 kg.dır. İlde erik yetiştiriciliği Pırvomay, Lıki ilçelerinde yaygındır.

Tablo 3.3. Filibe şehrinde meyve üretimi için ayrılan toplam ekili alan ve elde edilen ürün miktarı

Ürün Çeşidi	Toplam Ekili Arazi (Hekatr)		Hektar Başına Elde Edilen Ürün(Kilogram)	
	2002	2006	2002	2006
Elma	66.591	11.000	478.8	1.314
Armut	450	-	262.8	-
Erik	16.643	17.219	569.7	429
Kayısı	221	-	68.9	-
Şeftali	5.351	1.136	272.2	679
Çilek	240	-	363.3	-

Kaynak: Stefan Tsasarov, Natsionalen Statiçeski İnistut, Oblast Plovdiv Statiçeski Sbornik 1998-2002, Plovdiv, Peçatnitsa Eood, 2003, s.331

Bu tarım türünün gelişmesinde en büyük etmen iklim ve toprak şartlarının elverişli olmasıdır. Bölge genelinde elma yetiştiriciliği önemli yere sahiptir. Filibe-Pazarcık ovası meyve tarımı için uygun şartlara sahiptir. 2006 yılında toplam üretim içerisinde en yüksek verim erik üretimi oluşturur ve 429 kg/hektar erik elde edilmiştir. Bu verim 17.219 hektar ekili-dikili alandan elde edilmiştir. 2007 yılında erik ekimi için ayrılan alan genişlemiş ve 17.269 hektara yükselmiştir (Foto 3.2). Elde edilen verim ise 980 kg/hektar olmuştur.

2006 yılında 11 bin hektarlık alana ekilen elmadan 1.314 kg/hektar ortalama verim elde edilmiştir. 2007 yılında 12.645 hektarlık ekili alandan 1.540 kg/hektar ortalama verim elde edilmiştir.

Foto 3.2. Erik ağcından bir görüntü

2006 yılında 601, 2007 yılındada 3 bin hektarlık ekili alandan 602 kg/hektar kiraz (*Prunus Avium*) ortalama verim elde edilmiştir (Foto 3.3). Kuklen ilçesinde kiraz yetiştirilmektedir. Yine aynı yıllarda 1.770 hektar ekili alandan 1002 kg/hektar şeftali (*Prunus Persica*) verimi elde edilmiştir.

Foto 3.3. Kiraz ağcından bir görüntü

2007 yılında 81 bin hektara üzüm ekimi yapılmıştır. Elde edilen ortalama verim 580 kg/hektardır. Bölge genelindeki üzüm bağlarının büyük bir kısmı Peruştisa, Septenvri 'de bulunmaktadır (Foto 3.4).

Foto 3.4. Asmada üzüm ağıcından bir görüntü

3.1.5 Sanayi Bitkileri

Filibe'de yetiştirilen en önemli sanayi tarım ürünü tütün'dür. Diğer önemli ürün fıstık dır. Tütün yetiştiriciliğinde yurt genelinde dördüncü sıradadır, ayçiçeği yetiştiriciliğinde ise yedinci sıradadır.

2002 yılında 118.000 hektara, 2003 yılında 123.000, 2004 yılında 199.000, 2007 yılında ise 196.309 hektarda ayçiçeği yetiştirmek için tohum ekimi yapılmıştır. Dünya genelinde biyodizel yakıtı için ham madde arayışları sonunda 2005 yılından sonra bölgede 6.000 hektar toprak üzerine repiça kolza (Brassica Napus Oleifera) ekimi yapılmıştır. Ekili toprak alanı 2007 yılında %28 artarak 7.680 hektara ulaşmıştır. 2005 yılında ortalama verim 133 kg/hektar iken olmuştur.

Filibe'de tütün ekimi ve üretiminin geçmişi yüzyıllık bir dönemi kapsar ve tarihin her döneminde tütün ekimi yapılmıştır. 2005-2006 yılları arasında tütün üretimi % 30 azalmıştır. 2005 yılında 6.787 hektara ekim yapılırken, 2009 yılında 1.630 hektar'a kadar gerilemiştir. Virginya, Birley ve Oriental tütün

çeşitlerinin ekimi yapılmaktadır. En yüksek verim Virjinya 175 kg/hektar tütün türüne aittir. Virjinya tütün türünün ekimi %92-93 'lük bir oranı kapsamaktadır.

2005 yılından sonra gül ekmek için ayrılan tarım alanlarında artış görülmektedir. 2007 yılında 9.000 – 12. 000 hektar arasındaki bir alan gül ekimi için ayrılmış olup, 250 kg / hektar verim elde edilmiştir¹⁰⁸.

3.1.6. Hayvancılık

Zoologlar tarafından yapılan araştırmalarda Bulgaristan'da 35.000 tür hayvan olduğu saptanmıştır. 35.000 türden, 15.000'i isimlendirilen ve literatüre geçmiş olan hayvanlardır. Filibe zengin fauna'ya sahiptir. Fauna zenginliğinin görülmesinde iklim-doğa şartları etkilidir. Burada 900 tür kelebek, 42 tür sürüngen, 73 tür kuş bulunmaktadır¹⁰⁹.

Filibe'de büyükbaş hayvancılık önemli yere sahiptir. Büyükbaş hayvancılığın gelişmesinde otlak alanlarının yeterliliği, hayvan yeminin bulunması önemli bir yere sahiptir. İl genelinde büyükbaş hayvanların oranı tüm Bulgaristan dağılımında % 15, inek varlığı açısından ise % 16,6 'dır. Sığır yetiştiriciliğinde yıllara göre kademeli bir yükselme görülmektedir. 1997 yılında Filibe şehrinde yetiştirilen büyükbaş hayvan sayısı 300 (Tablo 3.4), 2000 yılında 443 olmuştur¹¹⁰. 2004'te 42.370 iken 2007 57.940 sığır hayvanı yetiştirilmiştir. İnek yetiştiriciliğinde rakamlarda düzenli bir dağılım söz konusudur. 2004 yılında 32.171, 2007 yılında ise 32.839 inek yetiştirilmiştir. Manda yetiştiriciliği Meriç nehri kenarında ve Pırvomay ilçelerinde yapılmaktadır.

Diğer küçükbaş hayvanlarda olduğu gibi koyun yetiştiriciliğinde de azalma görülmektedir. 1997 yılında yetiştirilen küçükbaş hayvan sayısı (koyun) Filibe şehrinde yetiştirilen küçükbaş hayvan sayısı 1.798 'dir. 2000 yılında Filibe şehrinde ise 569 olmuştur. 2004-2007 yılları arasında koyun

¹⁰⁸ Plovdiv Oblastna Direktsiya Zemedeliye İ Gori

¹⁰⁹ İ.Zoinski, a.g.e , s.11,12

¹¹⁰ Tsasarov, a.g.e, s.332

yetiştiriciliğinde %25 azalma görülmüştür. 2004 yılında 115.538 koyun yetiştirilmiş iken, 2007 yılında bu oran 86.509'a gerilemiştir.

Tablo 3.4 Filibe şehrinde yetiştirilen hayvan sayısı (1997, 2001)

	1997	2001
Büyükbaş Hayvan (İnek)	300	689
Koyun	1.798	1.265
Kuzu	426	783
Domuz	7.047	27.702
Kanatlı Hayvan	17.249	23.141

Kaynak:, Stefan Tsasarov, Natsionalen Statiçeski İnstitut, Oblast Plovdiv Statiçeski Sbornik 1998-2002, Plovdiv, Peçatnitsa Eood, 2003, s.332

1997 yılında yetiştirilen küçükbaş hayvan sayısı (keçi) Filibe şehrinde 426'dır. 2000 yılında ise küçükbaş hayvan sayısı 105 olmuştur. 2004 -2007 tarihler arasında keçi yetiştiriciliği %17 azalmış, 2004 yılında 59.317 keçi yetiştirilmiş iken, 2007 yılında bu oran 48.872'e gerilemiştir.

Domuz yetiştiriciliği Manole köyünde yapılmaktadır. Buradaki domuz çiftliği 1980 yılına kadar yurt genelinde en büyük çiftlik idi. 2004-2007 tarihleri arasında yetiştirilen domuzların oranı % 36,5 azalmıştır. 2004 yılında 128.266, 2007 yılında ise 81.344 domuz yetiştirilmiştir.

Tavuk yetiştiriciliği Pırvomay ve Palavitsa ilçelerinde yapılmaktadır. 1997 yılında yetiştirilen kümes hayvancılığı Filibe ilinde 66.1201 iken aynı tarihte Filibe şehrinde yetiştirilen kümes hayvan sayısı 17.249 'dır. 2000 yılında Filibe şehrinde yetiştirilen kümes hayvan sayısı ise 25.590'dır¹¹¹.

Stara Planina dağ silsilesi içinde yüksek kesimlerde üreyen ve yaşayan hayvan türleri Yabanıl keçi, Kartal (Aguila) Karga, Guguk Kuşu, Engelek yılanı, Kertenkele (Lacentidae) dır¹¹². Yukarı Trakya vadisinde bulunan hayvan türleri Büyük ve Küçük ak balıkçı (Egretta Alba), Beyaz Kaşıkçı (Platalea

¹¹¹ Tsasarov, a.g.e, s.332-335

¹¹² Doçev, Dimitrov, Basamakov, a.g.e, s.25

Leucorodia),Yeşil ayaklı tavuk, Yeşil başlı ördek ve nadir görünen siyah leylek tir. Rodop bölgesinde bulunan türler çalı horozu (Tetrao Urogallus), Orman Tavuğu (Bonaso Bonasia), Avrasya üç ağaç kakan parmaklığı (Tridaktylus), İspinos (Fringilla Coclebs), Mavi baştankara (Parus Caeruleus) dır¹¹³.

3.2. SANAYİ FAALİYETLERİ

Filibe, Bulgaristan'da Sofya'dan sonra ikinci önemli sanayi şehridir. Şehirde 1885 yılından önce ticaret ve zanaatçılık, 1885 yılından sonra ise kademeli olarak sanayi ve ürünleri önem kazanmıştır. Şehrin iktisadi gelişimi son 40 yılda hızlı bir şekilde değişmiştir. İktisadi gelişme içerisinde en önemli etmen sanayidir. Ekonominin gelişme hızı yıllık % 10,7'dir. Filibe'de tarımsal gelişme hızı yıllık % 10,8'dir. Burada sanayiye yön veren en önemli şehirler ise Asenovgrad, Stanboliyski ve Belovo'dur.

2002 yılında sanayi sektöründe üretilen ürünlerin satışı sonucunda elde edilen gelir 1.585.497.000 Bulgar Levası (1.017.903.711 \$) olmuştur. Özel sektör gelirleri, devlet gelirlerinden iki katıdır (Tablo 3.5, Şekil 3.1).

Tablo 3.5. Filibe şehrinde özel sektör ve devlet gelirlerini dağılımı

	Yıllar									
	1999		2000		2001		2002		2003	
	BGN	\$	BGN	\$	BGN	\$	BGN	\$	BGN	\$
Devlet Sektörü	330.800	212.376	543.769	349.104	682.577	438.220	425.034	272.875	-	-
Özel Sektör	584.347	375.156	702.877	451.253	838.710	538.459	1.160.463	745.027	1.811.681	1.163.115

Kaynak: Krasimir Loykov, Obştinski Plan Za Razvitiye Plovdiv 2005-2013, Plovdiv, İzdatelstvo Obştina Plovdiv, 2005, s.30

¹¹³ Donçev, Karakaşev, a.g.e, s.86

Şekil 3.1. Filibe şehrinde özel sektör ve devlet gelirlerinin dağılımı

A) Şehirde sanayi'nin gelişmesinde etkili olan faktörler şu şekilde sıralanmaktadır;

1. İnsan iş gücü sayısının yeterli düzeyde olması,
2. Trakya'nın merkezinde sanayi için gerekli olan ham madde ihtiyacının karşılanabilmesi,
3. Ulaşım ağı sisteminin gelişmiş olmasıdır.

B) Sanayi tesisleri ve ürünlerinin karakteristik özellikleri şu şekildedir:

1. Gıda ve hafif sanayinin (tütün) hızlı şekilde gelişmesi,
2. Ham madde ve elektrik üretim tesislerinin yetersizliği.
3. Vasıfsız insan gücü,
4. Sanayi ürünlerinin pazarlanmasının ve tesislerin yabancıların elinde olması. Gelirin yabancı tesis sahipleri tarafından paylaşılması,
5. Sanayi ürünlerinin büyük bir kısmının gümrüksüz satış şeklinde satılması.

Şehirde 1885 yılından sonra inşa edilen sanayi tesisleri içerisinde içki, sabun, tekstil, konserve, şeker, pirinç et ürünleri ispiroto üretimi yapılmıştır. İkinci dünya savaşı sırasında şehirde 100 sanayi tesisi ve 16.000 işçi bulunmaktaydı. Gıda sanayi üretimi bu tarihlerde % 70 oranında idi¹¹⁴.

3.2.1. Makine Sanayisi

Gıda sanayisinden sonra şehirde hızlı şekilde gelişen sanayi dalı makine sanayisidir. Bu faaliyet alanı içerisinde ulaşım – makine, elektrik ve ürünleri sanayisi şehirde önemli bir yere sahiptir. Karlovo’da küçük zirai ürünlerinin işlenmesi için aletler ve traktör üretimi, Filibe’de forklift, daktilo, fotokopi makinesi ve demir ürünleri üretimi yapılmaktadır.

“Biotehinvest” sanayi tesisinde biyo-teknoloji ürünleri, paketleme ürünleri üretilmektedir. “Rekord” sanayi tesisinde forklift üretimi, “Dimeks Treyding EOOD” sanayi tesisi “DİMEX” ismi ile ulaşım araçları, forklift ve yedek parça, “İzglied” ve “Libher” sanayi tesisinde beyaz eşya ev aletleri üretimi yapılmaktadır. “Teolino Plast EOOD” sanayi tesisinde pvc üretimi yapılmaktadır. “Progres” sanayi tesisinde metal ürünleri üretimi yapılmaktadır. “CO Metalhim” askeri malzeme üretimi üretmekte ve ihraç etmektedirler.

3.2.2. Enerji Üretim Tesisleri

Rodoplarda su kaynaklarının olduğu alanlarda enerji üretimi ve sanayisi gelişmiştir. Filibe’de 15 hidroelektrik santrali bulunmaktadır. Bu oran tüm Bulgaristan’daki santrallerin % 70’ine eşittir. Ülke genelinde üretilen enerjinin % 7,5’sini Filibe ve yakın çevresinde kurulmuş olan hidroelektrik santralleri karşılamaktadır.

Filibe’de hidroelektrik santralleri üç ana merkeze ayrılmıştır. Bunlar Bataški Vodno Silav Pıt, Belmeken-Sestrimo ve Dospat-Vıça’dır (Harita 9).

¹¹⁴ Kuradjiyev, a.g.e, s.83

3.2.3. Kimya Sanayisi

Bu sanayi dalında kimyasallar, kozmetik ürünler, parfüm üretimi, kimyasal malzeme, tarım ürünleri üretimi yapılmaktadır. Asenovgrad'ta plastik sanayisi gelişme göstermiştir. "Agriya" sanayi tesisinde ziraat ilaçları "Alen Mak" sanayi tesisinde parfüm, kozmetik ürünler üretimi yapılmaktadır. Bu sanayi tesisinde 1375 kişi çalışmaktadır¹¹⁵. "Roza İmpeks" sanayi tesisinde parfüm üretimi yapılmaktadır.

Alen Mak sanayi tesisi 2008 yılında üretim tesisini Ukrayna'ya taşıma kararı almıştır. Filibe ve yakın çevresinde kozmetik ürünler üreten diğer sanayi tesisleri "Solveks AD", "Refan Bilgariya OOD"dır. Dünyaca ünlü ve sadece Karlovoda üretilen ve literatüre "Roza Canina" diye geçen gülden üretilen gül yağı ve parfümü "Bilgarska Roza AD" sanayi tesisinde işlenmektedir. Bu sanayi tesisinde 673 kişi¹¹⁶ çalışmaktadır.

3.2.4. Petrokimya Sanayisi

Petrokimya sanayisi sanayi ürünleri arasında elde edilen ürünler içerisinde % 16,9 'luk bir orana sahiptir. Bu sanayinin gelişmesinde Rodoplar'da ve Sredna Gora'da çıkartılan yer altı kaynakları etkilidir. Bu yer altı kaynakları içerisinde özellikler kurşun ve çinko önemli bir yere sahiptir.

1961 yılında Filibe şehri dışında "D. Blagoev" sanayi tesisi kurulmuştur. Bu tesis Rodoplar içerisinde yer altı kaynaklarının işlenmesinde önemli bir yere sahiptir. Tesiste çinko, kurşun, çeşitli renkli metaller üretimi yapılmaktadır. Günümüzde en önemli petrokimya sanayi işleme tesisi "Kombinat Za Tsetni Metali AD" dir. Tesis Filibe ve çevresinde "KTSM" olarak bilinmektedir. Filibe şehri ile Asenovgrad ilçesi sınırları içerisinde yer

¹¹⁵ Çalışma içerisinde yer alan sanayi dallarında bulunan işyeri sayısı ve bu işyerlerinde çalışan insan sayısı ile ilgili sayısal veriler "Tirgovsko Promişlana Kamara-Plovdiv" bürosundan elde edilmiştir

¹¹⁶ PPTK – Tirgovsko-Pomişlana Kamara, Plovdiv

alır. Burada işlenen ürünlerin büyük bir kısmı Türkiye ve Makedonya'ya ihraç edilmektedir.

3.2.5. Mobilya Sanayisi

Şehir genelinde bu sanayi dalı gelişmiş ve ileri düzeydedir. Tüm ülkede üretilen mobilya ürünlerinin % 25'ini buradan karşılanmaktadır. En önemli merkezler Filibe, Pazarjik ve Bataktır. Bu sektörde toplam 65 firma ve 353 kişi çalışmaktadır.

3.2.6. Orman Ürünleri Sanayisi

Filibede küçük ölçekli matbaalar bulunmaktadır. Bulgaristan'da üretilen matbaa ve ürünlerinin % 50'si buradan karşılanmaktadır. Bu sanayi sektöründe 129 çalışan bulunmaktadır. "Dunapak-Rodina AD", "Filibe-Yuri Gagarin BT" sanayi tesisinde kâğıt ve geri dönüşüm ürünleri üretilmektedir.

3.2.7. İnşaat Sanayisi

Şehirde yer alan en önemli inşaat firmaları "Stoitelstvo i Vistonovyavane", "Vostroy", "Trakiya-RM", "Stroitelna Mehanizatsiya" ve "Zavodski Stroejdir". İnşaat sektörünün 1999-2003 yılları arasında satış sonrasında elde ettiği gelir şu şekildedir;

Tablo 3.6 İnşaat Sektörünün 1999-2003 yılları arasında satış sonrasında elde ettiği gelir

Filibe Şehri	Yıllar				
	1999	2000	2001	2002	2003
Bulgar Levası	150.901	187.903	200.521	245.593	240.592
Amerikan Doları	98.081	122.115	130.300	159.589	156.328

Kaynak: Krasimir Loykov, Obştinski Plan Za Razvitiye Plovdiv 2005-2013, Plovdiv, İzdatelstvo Obştina Plovdiv, 2005, s.36

3.2.8. Dokuma, Tekstil Sanayisi

Tekstil sanayisi şehirde önemli bir yere sahiptir. Bu sektörde toplam 283 şirket ve 5685 kişi çalışmaktadır. Sanayi dalının gelişmesinde en önemli etmen ham maddedir. Yurt genelinde üretilen pamuk kumaşlarının 2/3'sini Filibe karşılamaktadır. Karlovo ilçesinde ipek-tekstil sanayisi gelişmiştir. Panagürişte ilinde halı, dokuma ve diğer tekstil ürünleri gelişmiştir. Burada Bulgaristan'ın en önemli pamuk işleme tesisi olan "Maritsateks" AD bulunmaktadır. Tesis 1890 yılında açılmış, 1958 yılında modernize edilmiştir. Tesise işlenmemiş pamuk Yanbol şehriden gelmektedir. Bu tesiste çalışanların toplam sayısı 1021'dir. Diğer önemli tesis "Bulsaful OOD" dir.

Ayakkabı ithalatının gelişmiş olmasının sebebi yeterli düzeyde ham maddenin ve üretimin olmasıdır. Toplam 63 işletmede, 2560 kişi çalışmaktadır. En önemli ayakkabı üretim tesisleri "Flaviya AD", Koço Çestimenski" ve "Çayka 97" dir.

3.2.9. Gıda Sanayisi

Sanayileşmiş alan içerisinde gıda sanayisi birinci sıradadır. Bu sanayi dalında gıda üretimi, içecek ve türün ürünleri, et, şekerleme, alkollü ve alkolsüz içecekler, sigara üretimini kapsamaktadır. Bu sektörde faaliyet gösteren toplam şirket sayısı 309, çalışanların toplam sayısı 6610'dur. Filibe'de bu sanayinin gelişme göstermesinde nitelikli eleman, zengin tarımsal ürünlerin bulunması ve tesislerin yeterli düzeyde olması etkilidir. Şehirde gıda alışverişi modern marketlerden yapıldığı gibi, şehir içerisinde kurulan modern pazarlardan sağlanmaktadır (Foto 3.5, 3.6).

Şehirde gıda ürünleri üretimi yapan tesisler "Djem i Djem OOD", "İdeal Produkt OOD", "Kamenitsa AD", "Kristal AD", "Simid", "Bılgarska Orizarna AD" dir.

Foto 3.5. Filibe’de halk pazarından bir görüntü

Foto 3.6. Filibe şehrinde Ponedelnik pazarından bir görüntü

Başta Filibe şehri olmak üzere yabancı şirketler tarafından kurulmuş olan ve satış yapılan tesisler (Gıda ve gıda ürünleri satışı yapılan) Metro Keş End Keri, Billa (Foto 3.7) , Kaufland, Mega Marina, Mosyo Brikolaj’dır.

Foto 3.7. Filibe şehrinde bulunan BILLA süpermarket zincirinden bir görüntü

(Teknoloji ve Teknoloji ürünleri satışı yapılan) Tehnopolis, Tehnomarket'dir. Diğer önemli firmalar ise Sani, Leksi ve Rila'dır.

3.2.10. Hayvan Ürünleri Sanayisi

Tüm yurttan üretilen et ve ürünlerinin % 14'ü Filibe'den karşılanmaktadır. En önemli merkezler Filibe, Asenovgrad, Pırvomaydır. Mesodobiv ve mesoprerabotvane (Et ve et işleme) tesisi Doğu Bulgaristan'ın en büyük et işleme tesisidir. Son teknoloji ile kurulmuş olan tesis ise "Madjarov" sanayi tesisidir. Yurt genelinde elde edilen sütlerin % 18'i buradan karşılanmaktadır. Filibe'de peynir üretimi yapılmaktadır. En önemli sanayi tesisleri "Filipopolis RK OOD", "Bor Çvor", "Elit 95"dir.

3.2.11. Konserve Sanayisi

Filibe tüm Bulgaristan'da üretilen sebze konservesinin % 38'ini ve meyve konservesinin % 26'sını karşılamaktadır. En önemli konserve üretim tesisleri Asenovgrad, Pırvomay ve Stambolıyski'dedir. Ürünler Pazarjik-Filibe

ovasından toplanıp işlenmektedir. Şehirde en büyük konserve tesisi ‘‘ Pırvi May ‘‘dır.

3.2.12. Tütün Sanayisi

Şehir tütün ekimi ve işlenmesi konusunda merkezi bir konuma sahiptir. Yurt genelinde üretilen tütün ürünlerinin % 27’si Rodoplardan karşılanmaktadır. Rodoplardan sonra en önemli merkezler Filibe, Asenovgrad’tır. ‘Radinovo köyü yakınlarında kurulmuş olan ‘‘Sokotab Grup’’ günümüzde tütünün işlenmesi ve tütün ürünleri üretimi konusunda en önemli merkezdir.

Kaynak: <http://www.sienit.com/bg/projects1.php/14.07.2010/22:12>

Foto 3.8. Sokotab sanayi tesisinden bir görüntü

3.3. YER ALTI KAYNAKLARI

Bulgaristan Balkan ülkeleri arasında yer altı kaynakları açısından fakirdir. Ülkede gaz, petrol ve uranyum çıkarımı sınırlıdır. Stara Planina’da kömür, kireç taşı, bakır, demir, Sredna Gora’da bakır, Trakiyska Nizina’da linyit, çimento, Rodoplar ise kurşun kaynağı açısından zengindir.

Filibe’de krom Asenovgrad ilçesine bağlı Markovo köyünde çıkarılmaktadır. Buradan çıkarılan kromun içerisindeki metal oranı %18’dir. Kurşun-Çinko metallerinin çıkarıldığı yer Lıkı şehridir¹¹⁷. Magnezyum Filibe’de

¹¹⁷ Donçev, Karakaşev, a.g.e, s.39, 45,46, 48,49

(Gornoslav, Hrabrino, Pirveneç) çıkarılmaktadır.¹¹⁸ Siyenit Filibe'den, Andezit Srenna Gora'da çıkarılmaktadır. Asenovgrad ilçesine bağlı Dobrostan köyünde mermer yatakları, Brezovo ilçesinde bulunan Zelenikovo köyünde bakır cevheri, Pırvomay ilçesinde ise uranyum yatakları bulunmaktadır.

3.4. TİCARET

Filibe, Sofya'dan sonra ekonomisi en hızlı gelişen şehirdir. 1885 yılından sonra şehrin kalkınmasına ağırlık verilmiş, ekonomik katkı ile birlikte şehirde yeni sanayi tesisleri Meriç nehri ve çevresinde inşa edilmiştir. 2000 yılı ekonomik gelişme hızı yıllık %53,7 iken, 2007 yılında bu oran % 57,1 olmuştur¹¹⁹.

2006 yılında Filibe ve çevresinde ekonominin gelişmesi için 1.504.000 Bulgar Levası (9.655.819 \$) yatırım yapılmıştır. Yatırımın %54,13'ü 814.000.000 Bulgar Levası (522.595.515 \$) sanayileşme ve sanayi sektörü için ayrılmıştır. Şehirde gıda üretimi, içecek tütün sanayisi kauçuk ve plastik üretimi, metal ve metal ürünleri üretimi, kâğıt ve karton üretimi önemli yere sahiptir. İnşaat sektörüne 144.000.000 Bulgar Levası (92.449.329. \$), 454.000.000 Bulgar Levası (291.472191 \$) ticaret ve ticaret hizmetlerinin gelişmesi için, % 3.0/46.000.000 Bulgar Levası (29.532425 \$) zirai ve zirai'nin gelişmesi için harcanmıştır¹²⁰.

Şehir bütçesi 2001 yılında 86.100.000 Bulgar Levası (55.276.995 \$) iken, 2004 yılında % 79,78 büyüyerek 107.921.090 Bulgar Levası (69.286.278 \$) olmuştur. 2003 yılında belediye harcamalarının yüzdesi şu şekilde olmuştur;

1. Eğitim- Öğretim: % 13,4
2. Sağlık ve Sosyal Harcamalar: %5,1
3. Kültür ve Spor Harcamaları: % 3,99
4. Yol Yapımı ve Bakım: % 5,34

¹¹⁸ İvanov, a.g.e, s.78

¹¹⁹ T.Petkov, a.g.e, s.95

¹²⁰ Tsasarov, a.g.e, s.434

2004 yılında eğitim-öğretim faaliyetleri için 42.488.599 Bulgar Levası (27.277.688 \$), sağlık ve sosyal harcamalar için 9.189.051 Bulgar Levası (5.899.423 \$) harcanmıştır¹²¹.

Filibe ekonomisinin 1990 yılında milli gelire katkısı % 10,3 iken, 2006 yılında bu oran % 7,8 ' düşmüştür. 2006 yılı itibarı ile Filibe ve yakın çevresinde iş gücüne katılanlar tarafından üretilen ürünlerin toplam değeri 6.881.000 Bulgar Levası (4.417.666 \$) dır. Bu rakamın oluşmasında sanayi sektörü % 71, hizmet sektörü % 26.8 ve tarım sektörü % 2.2 etkilidir¹²². Filibe ve yakın çevresinde 1998 yılında 19.433 olan iş yeri sayısı 2002 'de 20.853, kişiye-şahsa ait işletmelerin sayısı 1998 yılında 151, 2002 yılında 71 dir. Özel sektöre ait işletme sayısı 1998 yılında 12.851, 2002 yılında 13.832 olmuştur¹²³.

Tablo 3.7. Filibe'de yer alan ve ticaret yapılan mağazaların dağılımı ve toplam sayısı (2002)

Mağaza Ve Küçük İşletmelerin Sayısı	Toplam Sayı
Toplam mağaza ve küçük işletmelerin sayısı	5256
Gıda ürünleri satışı yapılan mağaza ve küçük işletme	1896
Eczane	249
Kozmetik ve kozmetik ürünleri	211
Mobilya ve mobilya ürünleri	195
Kitap, gazete ve dergi	157
Ayakkabı ve deri ürünleri	154
Radyo, Tv ve elektrik ürünleri	131
İnşaat ve inşaat ürünleri	109
Tekstil ürünleri	103
Sebze-meyve	94
Meşrubat	80
Et ve et ürünleri	70
Optik	19
Balık ve balık ürünleri	15

Kaynak: Stefan Tsarov, Natsionalen Statiçeski İnstitut, Oblast Plovdiv Statiçeski Sbornik 1998-2002, Plovdiv, Peçatnitsa Eood, 2003, s.430

¹²¹ Loykov, a.g.e, s.46

¹²² T. Petkov, a.g.e, s.65,66

¹²³ Tsarov, a.g.e ,s.430

2002 yılında Filibe’de ekonomik giderlerin toplam maliyeti 2.901.927 Bulgar Levası (1.862.469 \$), finans harcamaları 163.948 Bulgar Levası (105.256 \$) dır. Finans gelirleri ise 137.161 Bulgar Levası (88.058 \$) olmuştur. Mal, ürün ve materyallerin satılması sonucunda elde edilen gelir 5.699.076 Bulgar Levası (3.658.811 \$), özel sektörün harcamalarının toplam maliyeti 2.414.238 Bulgar levası (1.549.810\$), geliri ise 5.046.595 Bulgar Levası (3.239.579 \$) dır¹²⁴.

1998 yılında sanayi tesisinde çalışanların sayısı 165.656, 2002 yılında 168.600 dür. Filibe’de yabancı yatırımcıların yapmış olduğu yatırımları görmek mümkündür. Türkiye veya Türk firmalarının ve bireysel yatırımların 1998 yılındaki toplam finansmanı 14.132 \$ olmuştur. 2002 yılında 22.237 \$ olmuştur. Günümüzde Türk yatırımcıları Filibe’de kendilerine ait şirketlerin başında görmek mümkündür. Türk yatırımcılar daha çok inşaat, gıda, tekstil ve bankacılık sektöründe faaliyette bulunmamaktadır. Ziraat Bankasının bir şubesi Sofya’da, Kırcaali’de, diğer bir şubesi Filibe şehrinde bulunmaktadır (Foto 3.9). Marketlerde Türkiye’den ihraç edilen gıda ürünlerini görmek mümkündür (Foto 3.10, 3.11). Filibe’de yabancılar tarafından yapılan yatırım miktarı 2002 yılında 331.158 \$ dır¹²⁵.

Foto 3.9. Filibe şehrinde Ziraat Bankasının şubesinden bir görüntü

¹²⁴ Loykov, a.g.e, s.234

¹²⁵ Tsasarov, a.g.e, s.124,195

Foto 3.10. Filibe Őhrinde Tűrkler tarafından iŐletilen bir market

Foto 3.11. Filibe Őhrinde markette satılan Tűrk űrűnű

3.4.1. Filibe Őhrinde İthalat

2003 yılında 1.660.082.085¹²⁶ Bulgar Levası (1.065.735.325 \$)¹²⁷ değerinde mal ithal edilirken, 2004 yılında bu rakam % 38 artış göstererek

¹²⁶ çalıŐmada yer alan i ve dıŐ ticaret ile ilgili veriler Rayonna Mitniçeska Direktsiya-Plovdiv (Filibe Gűmrűk Műdűrlűđű) temin edilmiŐtir

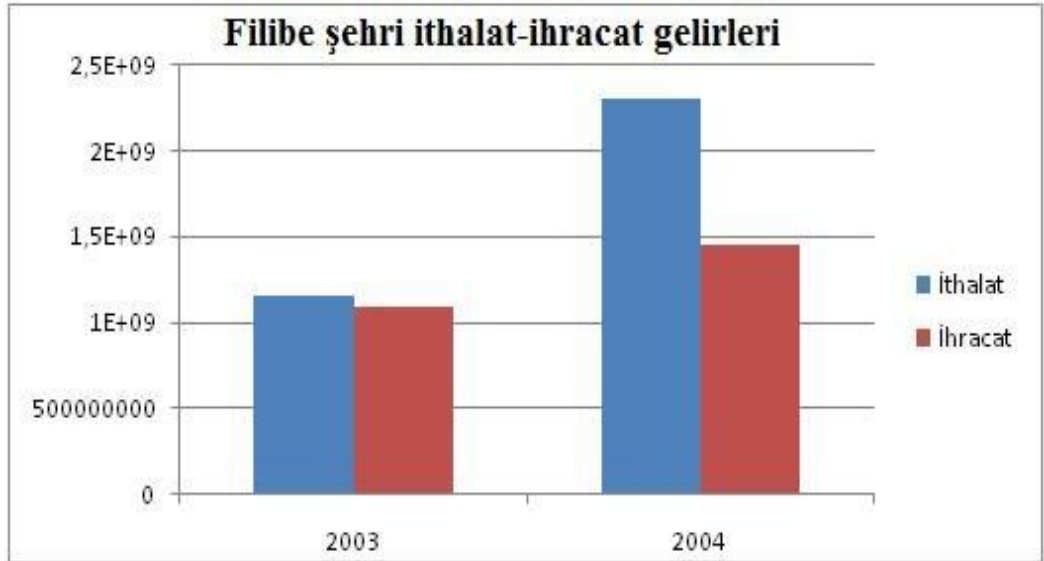
¹²⁷ 1 Bulgar Levası BGN – 0,66 \$ (2010)

2.303.370.612 Bulgar levası (1.478.547.262 \$) olmuştur. Değeri olan ve ithal edilen ürünler ise yük ve yolcu otobüsleri, traktör, demir ürünleri ve çeliktir. Ürünlerin büyük bir kısmı Almanya, Türkiye ve İtalya'dan ithal edilmektedir. 2003 yılında ithal edilen ürünlerin toplam ağırlığı 725.785.258 kg iken, 2004 yılında % 20,58 lik artış ile 875.135.632 kg. yükselmiştir (Tablo 3.8, Şekil 3.2).

Tablo 3.8 Filibe şehri ithalat-ihracat gelirleri

İthal	Gümrük Değeri	Kilogram	İhracat	Gümrük Değeri	Kilogram
2003	1.160.082.085	725.785.258	2003	1.091.396.879	926.759.121
	1.065.735.325 \$			7.004.320 \$	
2004	2.303.370.612	875.135.632	2004	1.451.622.639	1.374.861.487
	1.478.547.262 \$			9.315.553 \$	
%	138.75	120.58	%	133	148.35

Kaynak: Rayonna Mitničeska Direktsiya-Plovdiv (Filibe Gümrük Müdürlüğü)

Şekil 3.2. Filibe şehri ithalat-ihracat gelirleri

3.4.2. Filibe Şehrinde İhracat

Dış ticaretin gelişmesinde etkili olan unsurlar, ürün sayısı, uluslararası turizm, uluslararası nakliyat, patentli ürünlerin satışı ve alımı, uluslararası sigorta, uluslararası ekonomi ve teknik bağlantılardır.

Bulgaristan'ın en çok ihraç ettiği ürünler tütün, sigara, deri ayakkabı, gömlektir. Ticaret daha çok Almanya, Rusya, İtalya, Yunanistan ile yapılır. Bulgaristan genelinde 6 tane serbest ticaret bölgesi bulunmaktadır. Bunlar Ruse, Vidin, Filibe, Smolyan, Burgaz, Dragomir, Smolyan'dadır. Ticaretin gelişmesi için şehirde sanayi- ticaret odası kurulmuştur (Mayıs 1998). 1987 tarihinde Bulgaristan illeri içerisinde ilk kez Filibe'de Serbest Ticaret bölgesi kurulmuştur. 2003 yılında ihraç edilen ürünlerin toplam ağırlığı 926.759.121 kg. iken 2004 yılında bu oran % 48.35 artarak 1.374.861.487 kg. ulaşmıştır.

2004 yılında Filibe ilinde üretilen ve ihraç edilen ürünlerin toplam değeri 1.451.622.639 Bulgar Levası (9.315.553 \$) dir. 2003 yılında bu oran 1.091.396.879 Bulgar Levası (7.004.320 \$) şeklinde olmuştur. En çok ihraç edilen ürünler tütün, beyaz eşya, et, kavanoz (Tablo 3.19), kâğıt ve mukavva'dır.

Tablo 3.9. Filibe şehrinde ihraç edilen ürünler (2003)

Sıra	Ürün	Gümrük değeri (milyon lv.)
1	İşlenmemiş Taneli Maddeler	20.95
2	Kimyasal Veya Mineralli Azot Gübre	20.11
3	Demir	32.88
4	Kavanoz	39.54
5	Ayçiçeği Tohumu	30.32
6	Tahta	22.53
7	Kağıt ve Mukavva	57.22
8	Yakacak Odun	4.56
9	Amonyak	19.99
10	Mıçır	0.52
11	Mobilya	16.29
12	İşlenmemiş Tütün	146.37
13	Şarap	27.53
14	Kepek	3.19
15	Sülfürik Asit	0.62
16	Kömür	5.85
17	Beyaz Eşya	85.14
18	Hayvan Yemi	2.57
19	Plastik Kasası	3.93
20	Karbür ¹²⁸	6.95

Kaynak: Rayonna Mitniçeska Direktsiya

¹²⁸ KARBÜR: Karbonun başka bir elementle birleşmesinden oluşan sert metallere verilen isimdir

3.4.3. Uluslararası Filibe Fuarı

Filibe şehrinin tarım ve ticaret merkezi olarak şekillenmeye başladığı 1892 tarihinde şehirde uluslararası öneme sahip fuar düzenlenmeye başlanmıştır. Bugün Uluslararası Filibe Fuarı olarak isimlendirilen fuar 360 bin m² alan üzerinde kurulmuştur. Bu alanın 90 bin m²'si fuar etkinlikleri için ayrılmıştır. 60 bin m²'si kapalı alan, 35 bin m²'si ise açık alandır. 1892 tarihinde şehirde Bulgaristan'da ilk kez düzenlenen "Birinci Bulgar Tarım-Sanayi" fuarı burada yapılmıştır. 1925 yılında şehirde yeniden fuar ve şenliklerin oluşturulması için Ticaret bakanlığına yazılar gönderilmiş ancak bakanlık şehirde bu etkinliğin yapılmasına izin vermemiştir. Resmi olarak ilk kez 1933 yılında Varna, Sofya ile paralel olarak Filibe'de fuar düzenlenmiştir.

Fuar 1933 yılında tamamen Sanayi Lisesi "Gladnost" un açılışı için düzenlenmiştir. Fuara yurt genelinde yüz binlerce ziyaretçi ve 424 firma katılmıştır. Bu tarihte dünya genelinde yer alan gazeteler Filibe'de düzenlenen fuarı gazetelerine taşımışlar ve fuar uluslararası düzeydede tanınır olmuştur.

Foto 3.12. Uluslararası Filibe fuarının yapıldığı alandan bir görüntü

İkinci fuar 1934 tarihinde 8050 km² 'lik alan üzerinde gerçekleşmiştir. 1935 yılında Bakanlar Kurulunun almış olduğu bir kararla fuar yurt genelinde yapılan uluslar arası fuar olma özelliğini kazanmıştır.

1936 tarihinde fuar 21.000 km² lik bir alan üzerine kurulmuştur. Fuarda 1700'in üzerinde katılımcı firma yer almıştır. Fuar iki hafta boyunca ziyaretçilere açık kalmıştır. Kral osvoboditel sokağında ilk fuar alanı oluşturulmuştur. Bu tarihte yapılan fuara Fransa'dan katılımcılar gelmiş ve fuardaki etkinlikleri yapılan çalışmaları, Fransa basınına bildirmiştir.

1937 tarihinde yapılan fuarda katılımcıların 1.070 Bulgaristan'dan, 385'i Almanya, İsveç, Avustralya, İngiltere, İtalya, Fransa, Ukrayna ve Amerika'dan katılmıştır. Bu tarihte fuar alanı düzenleme çalışmaları için Kukleno karayolu, Stanimaşko karayolu arasında yer alan Meriç nehrinin sol kenarına, Erkek lisesinin karşısına 150 dekar genişliğinde yeni bir alan yapılmıştır.

1939 tarihinde fuarda otomobil, otobüs parça ve aksesuarları sergilenmiştir. 700 yabancı uyruklu bu fuara katılmış, bunlardan 348'i Alman dır¹²⁹. 1939-2004 yılları arasında fuarla ilgili yapılan literatür çalışmalarında bilgiye rastlanamamıştır.

2004 yılında 63 ülkeden, 7378 katılımcı fuarda yer almıştır. Almanya (738 Firma), İtalya (634 katılımcı), Amerika Birleşik Devletleri (202 Firma), Çek Cumhuriyeti (178 Firma), Türkiye (175 Firma), Fransa (157 Firma) ile fuarda yer alırken, Bulgaristan genelinden fuara katılan firma sayısı 3.969 olmuştur¹³⁰.

3.5. ULAŞIM

3.5.1. Karayolu

¹²⁹ Kesyakova, Pişev, Şivaçev, Petrova, a.g.e, s.196

¹³⁰ Loykov, a.g.e, s.42

Gelişmiş ekonomik özellikler Filibe şehrinin hızlı şekilde gelişmesini sağlamıştır. Ekonomik kalkınma sonucunda şehir ulusal ve uluslararası öneme sahip ulaşım ağına kavuşmuştur. Şehir Güneybatı Avrupa içerisinde önemli dört yol ağına sahiptir.

Şehir içi ana karayollarının geçtiği güzergâhlar Ruski Bulvarı (Foto 3.11), Vasil Aprilov Bulvarı (Foto 3.13), Vasil Levski Bulvarı, Tsarigradsko Şose, Mariya Louisa Bulvarı, Kuklensko Caddesi, Asenovgrad karayolu çıkışında bulunan Doğu Bulvarı üzerinde yer alan Osvojojdeniye, Tsar Boris III, Unifier bulvarı'dır. Ruski Bulvarı üzerinde yayaların yürüyebilmesi için yaya yolları bulunmaktadır.

Foto 3.13. Ruski Bulvar'ında yayalar için tasarlanmış yaya yolları

Karayollarının toplam uzunluğu 1.087 km dir¹³¹ (Tablo 3.10). Bunlardan 110 km 'si otobandır.

¹³¹ <http://www.isrs.nsi.bg/Districts.htm?dist=SC> / 07.03.2010/ 11.06

**Tablo 3.10. Ulusal karayolu ağı -Filibe ve yakın çevresi
(2004)**

Belirtiler	Kilometre
Toplam Yol Uzunluğu	1.087
Asfalt	1.004
Kaldırım Döşemeli Yol	20
Mıcırla Kaplı Yol	21

Kaynak: <http://www.isrs.nsi.bg/Districts.htm?distr=SC> / 07.03.2010/ 11.06

Filibe’de karayollarının % 92,56’sı asfaltlıdır. % 6.09’da ise asfalt yoktur.

Foto 3.14. V. Aprilov Bulvar’ından bir görüntü

Filibe, Bulgaristan ve Balkanlarda en büyük ulaşım kavşağı üzerinde yer almaktadır. Şehir merkez ve Batı Avrupa’ya yakın Batı ve Asya arasında geçiş noktası üzerinde yer alır. Adriyatik sahilleri ile Karadeniz arasındaki bağlantı noktası üzerinde yer alır. Şehirde Meriç nehri üzerinde kurulmuş yedi köprü bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi ‘‘Peşehodniyat’’ köprüsüdür. Bu köprü sadece yayaların kullanımına açıktır (Foto 3.15). Nov hotel binasının yanında bulunmaktadır.

Foto 3.15. Meriç nehri üzerinde kurulan Peşhodniyat köprüsünden bir görüntü

. ‘Zeleniyat’ köprüsü Vasil Aprilov bulvarına yakındır. ‘Gerdjika’ köprüsü Ruski bulvarı üzerinde yer alır. ‘Panayirniyat’ köprüsü II.Boris bulvarında bulunmaktadır (Foto 3.16). ‘Adata’ köprüsü Meriç nehri üzerinde kurulmuş olan ada ile bağlantıyı sağlamaktadır.

Foto 3.16. Meriç nehri üzerinde kurulan Panayirniyat köprüsünden bir görüntü

Şehir Avrupa ulaşım ağı içerisinde yer alır. En önemli geçiş noktaları¹³² geçiş noktası No:4, geçiş noktası No:8, geçiş noktası No:10 dur.

Filibe şehrinden uluslararası öneme sahip iki ana hat geçmektedir. Bu hatlar E-80 ve E-871 karayoludur. Bu ana hatların dışında şehri diğer iller, ilçeler ile birbirine bağlayan yollar A – 1 Bulgar – Sırp, B.64 nolu karayolu, 86. nolu karayolu, 187.nolu karayolu E-772 nolu karayoludur.

Filibe sınırları içerisinde 59 km uzunluğa sahip “Trakya” otobanı geçmektedir. 86 nolu karayolunu Yunanistan’a kadar uzatma çalışmaları devam etmektedir. Filibe şehri içerisinde üç ana şehirlerarası otobüs terminali bulunmaktadır. Bunlar “Otobüs Terminali Yug “(Foto 3.17),“Otobüs Terminali Sever” ve “Otobüs Terminali Rodopi” dir. Rodopi otobüs terminalinde Filibe’nin köylerine ve ilçelerine giden otobüslerin duraklarını gösteren tabelalar mevcuttur (Foto 3.18).

Foto 3.17. Yuğ otobüs terminalinden bir görüntü

¹³² MTS, Ministerstvo Na Transporta I Slobšteniyata/ Regionalna Pıtna Mreja

Foto 3.18. Rodopi otobüs terminalinde Filibe'nin köylerine giden otobüs duraklarını belirten tabela

Şehir içi ulaşım araçlarının büyük çoğunluğu eskidir. Güzergâhların bir kısmında trolleybüs adı verilen ulaşım araçlarından faydalanılmaktadır. Bu ulaşım araçlarından trolleybüs 11 hatta (Foto 3.19), otobüsler 28 ana hatta çalışmaktadır. Şehrin ulaşımının sağlanmasında Hebros Bus, Meritrans, Avtotrans Çolakov ve Gratsiya şirketleri sorumludur.

Foto 3.19. Şehir içi ulaşımda kullanılan trolleybüs araçlarından görüntü

Şehirde ölen vatandaşların anısını yaşatmak için ölenler adına şehir sokaklarına duvarlarına ve ağaçların gövdesine resimli ölüm ilanı, metni asılmaktadır (Foto 3.20).

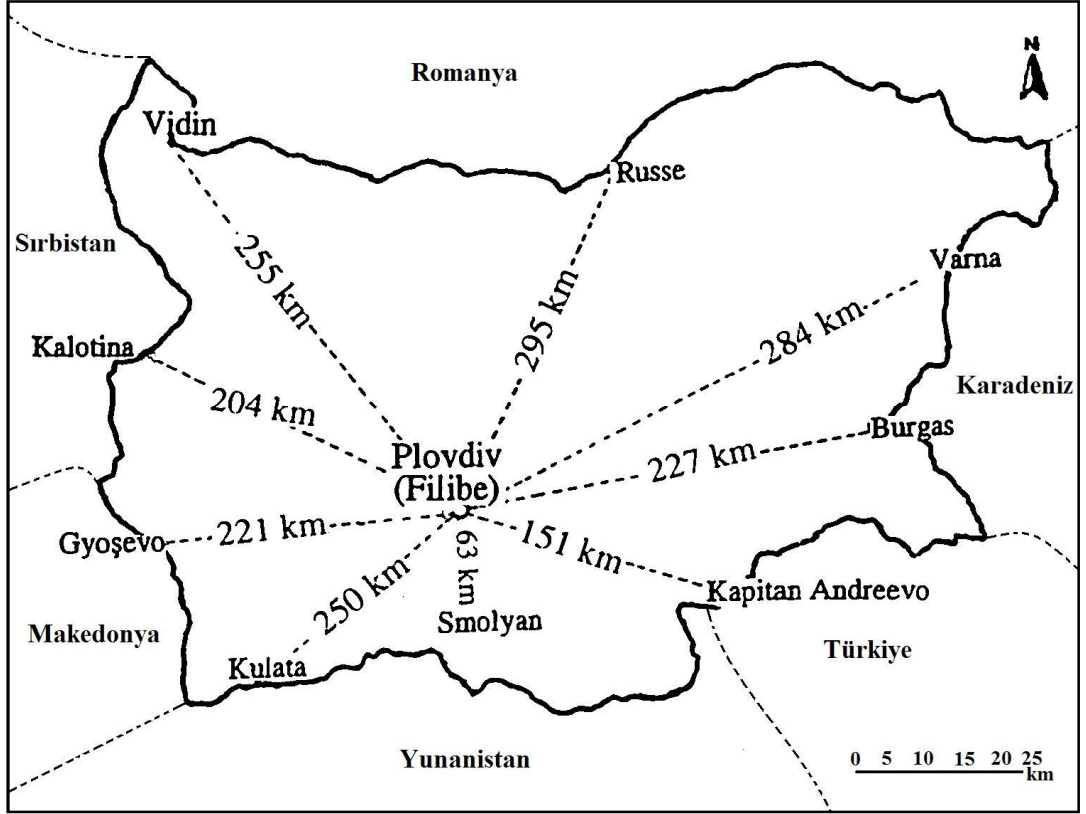

Foto 3.20. Şehirde ölen vatandaşların anısını yaşatmak için ölenler adına şehir sokak, duvar ve ağaçların gövdesine asılan resimler

Filibe şehri Bulgaristanda merkezi ulaşım kavşağı üzerinde yer alır. Kapitan Andreevo (Bulgaristan-Türkiye) sınır kapısına olan uzaklığı 151 km, Kulata (Bulgaristan-Yunanistan) sınır kapısına olan uzaklığı 250 km dir (Harita 17).

Filibe şehrinin Bulgaristanın sınır kapılarına olan uzaklığı şu şekildedir.¹³³;

¹³³ Naçev, a.g.e, s.25

Harita 17. Filibe'nin Bulgaristan'ın sınır komşularına olan uzaklığı

Kaynak: Bulgaria guide map adlı haritadan değiştirilerek alınmıştır

3.5.2. Demiryolu

Filibe ve yakın çevresinde Bulgaristan sınırları içerisinde en sık demiryolu ulaşım ağına sahiptir. Birinci Merkez demiryolu hattı olan Kalotina – Sofya – Filibe – Svilengrad bu şehirden geçer ve uzunluğu 84 km olup, 24 km 'si elektrik ile çalışmaktadır¹³⁴. Bu hat aracılığı ile doğuda Türkiye, Batıda Sofya ana hat olmak üzere Batı Avrupa'ya ulaşılmaktadır.

İkinci merkez demiryolu hattı olan Sofya –Karnobat –Sindel, arasında olup Filibe'de uzunluğu 50 km'dir. Bu hattın tamamı elektrik hattı ile döşenmiştir. Bu hat Avrupa ulaşım ağının önemli bir kısmını bir kısmını oluşturmaktadır.

¹³⁴ T. Petkov, a.g.e, s.110

Filibe sınırları içerisinde geçen diğer demiryolu hattı Filibe – Stara Zagora (Eski Zara) – Burgaz şehirleri arasında geçmektedir ve uzunluğu 38 km'dir. Bölge ile güneybatı – kuzeybatı istikametinde yer alan bölgeler arasında bir bağlantı sağlanmaktadır.

Bölgesel öneme sahip demir yolu hatları ise şu şekildedir;

Filibe – Karlovo, Filibe – Skutare, Filibe -Asenovgrad'tır. Stamboliyski – Peştera hattı dışında hatlar elektrik ağı ile örülmüştür. Filibe – Orient ekspres (Londra – İstanbul) , İstanbul Ekspres (Münih – İstanbul) ve Polonya Ekspres (Varşova – İstanbul) ekseninde bulunmaktadır¹³⁵. Filibe şehrinde yer alan istasyon isimleri Filibe (Foto 3.21), Filipovo ve Trakya'dır. Vagonların tamir ve deposunun olduğu yer ise Proslav mahallesidir. Filibe şehri dışında ise en önemli istasyonlar Pazarjik, Septenvri'dir.

Foto 3.21. Filibe'de demiryolu ulaşımında kullanılan trenden bir görüntü

Lıkı, Peruştına, ve Brezovo ilçelerinde demiryolu ulaşım ağı sistemi mevcut değildi. Kuklen demiryolu hattının uzunluğu 4,3 km olup, bu hat şehir içerisinde yer alan Agriya ve Filibe sanayi tesisine ham madde getirmekte kullanılmaktadır.

¹³⁵ Nançev, a.g.e, s.28

3.5.3. Havayolu

Havalimanı 1980 yılında inşa edilmiştir. Yolcu kapasitesi saatte 150 yolcu, yılda ise 200.000 yolcu ve 15.000 ton yükür. Havalimanı şehrin güneybatısında, şehre 10 km. uzaklıkta Filibe – Asenovgrad merkezi karayoluna yakın kurulmuştur. Sofya havalimanının alternatifi olarak kullanılmaktadır.

3.6. TURİZM

Bulgaristan sınırları içerisinde ekonomik faaliyetler dikkate alındığında turizmin pazar payı ve geliri diğer ekonomik kaynaklara göre yüksektir. 2005 yılında tüm ülkede elde edilen gelirin % 30'u bu sektörden sağlanmıştır. Toplam gelir 2 milyar Euro'dur¹³⁶.

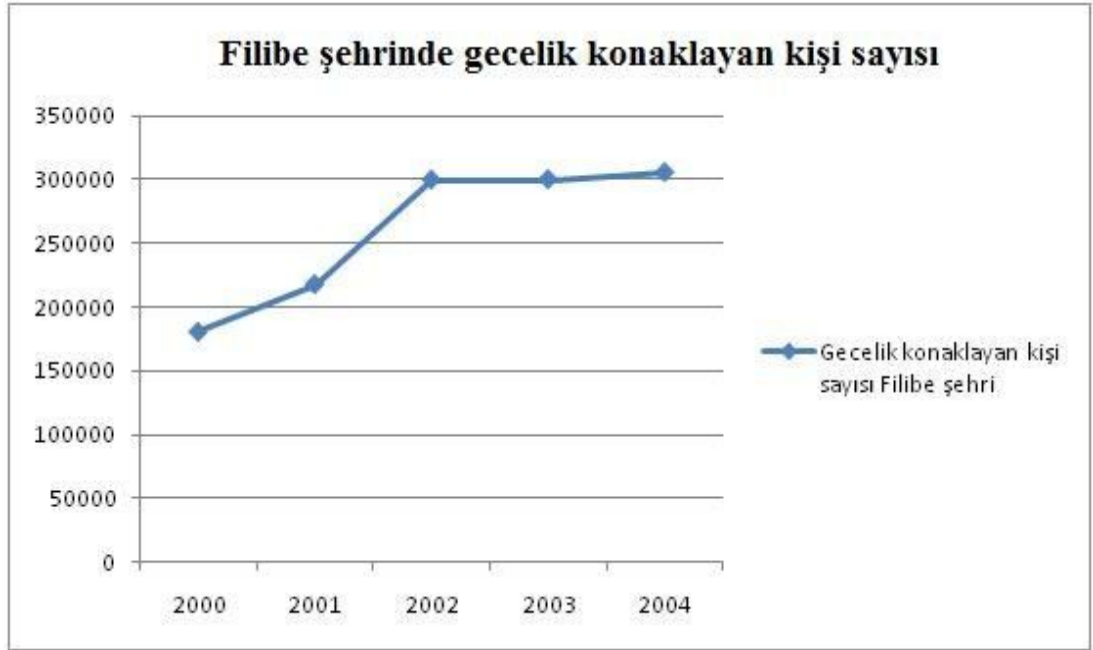
Filibe ve yakın çevresinde turizm önemli bir ekonomik alandır. Burada turizm daha çok arkeolojik ve tabii (doğal) faaliyetler üzerinde gelişmiştir. Turizmin her çeşidi (dağ, nehir, kongre, av, dini, spor, kaplıca) gelişmiştir. Şehir yerli ve yabancı turistler tarafından her yıl ziyaret edilmektedir. 2000-2004 yılları arasında yabancı turist sayısında %55'lik bir artış olmuştur. Gecelik konaklayan turist sayısında yıllara göre kademeli bir artış görülmektedir (Tablo 3.11, Şekil 3.4.)

Tablo 3.11. Filibe şehrinde gecelik konaklayan turist sayısı

Yıllar	Gecelik Konaklayan Kişi Sayısı
2000	180.521
2001	217.751
2002	293.511
2003	299.785
2004	305.236

Kaynak: Krasimir Loykov, Obštinski Plan Za Razvitiye Plovdiv 2005-2013, Plovdiv, 2005, s.41

¹³⁶ Slaveykov, Zlaturova, a.g.e, s.370

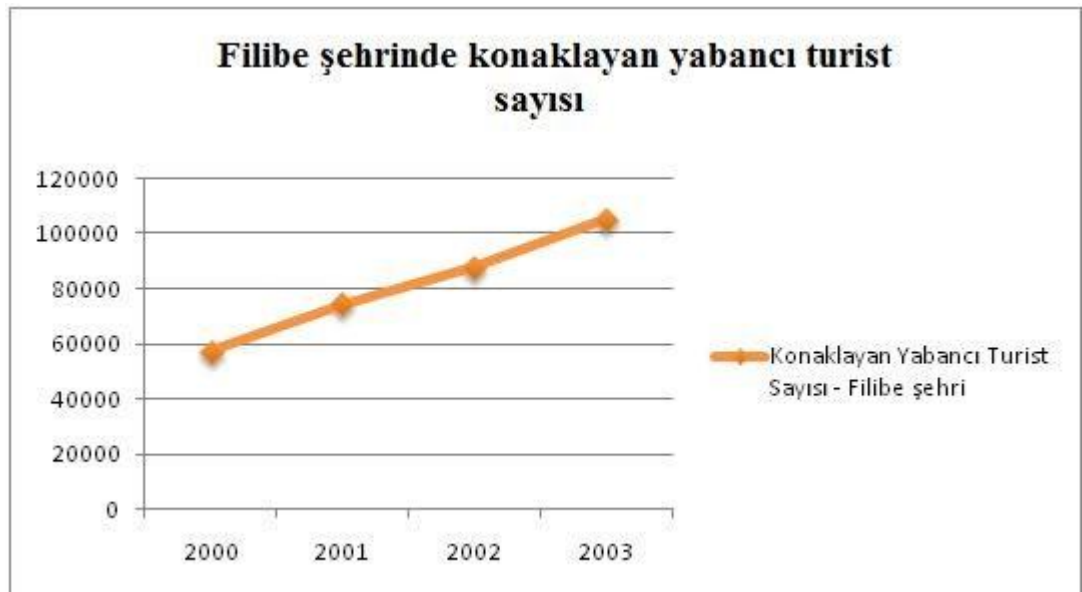

Şekil 3.3. Filibe şehrinde gecelik konaklayan kişi sayısı

Tablo 3.12. Filibe’de konaklayan yabancı turist sayısı

Yıllar	2000	2001	2002	2003
Konaklayan Yabancı Turist Sayısı	57.487	74.309	87.704	105.259

Kaynak: Krasimir Loykov, Obštinski Plan Za Razvitiye Plovdiv 2005-2013, Plovdiv, İzdatelstvo Obština Plovdiv, 2005, s.41

Şekil 3.4. Filibe şehrinde konaklayan yabancı turist sayısı

Filibe’de turistlerin konaklaması için 21 Hotel, bir kamp yeri ve dört dağ evi bulunmaktadır¹³⁷.

Foto 3.22. Filibe şehrinde Dedeman Hotelden bir görüntü

3.6.1. Stariyat Grad Plovdiv ‘Eski Şehir Filibe’

Eski Filibe olarak isimlendirilen sit alanı üzerindeki ilk yerleşim yerleri binyıl başlarında, neolitik devirde Nebet Tepe, Djambaz Tepe ve Taksim Tepe üzerinde kurulmaya başlanmıştır. Nebet Tepe’de yapılan arkeolojik kazılarda yedi metre derinlikte, 12 farklı uygarlığa ait arkeolojik kalıntılar keşfedilmiştir. Tepe ikinci binyılın sonunda Trakların yerleşimine sahne olmuştur. Traklar tepenin etrafını kayalarla sağlamlaştırmışlar ve buldukları yere ‘Evmolpiya’ adını vermişlerdir. 1956 yılında şehrin Eski Filibe olarak isimlendirilen kısmının bulunmuş olduğu tepeler arkeolojik ve tarihi öneme sahip sit alanı ilan edilmiştir¹³⁸ (Foto 2.1).

Bu alanda Bulgaristan sınırları içerisinde I. ve II. yüzyıldan kalan en önemli antik kalıntılar yer bulunmaktadır. Eski şehirde sosyal ve toplumsal

¹³⁷ Tsarov, a.g.e, s.445

¹³⁸ Petya Ovcharova, Stariyat Grad Plovdiv, Plovdiv, İzdatelstvo Unikard OOD, 2006, s.4

yaşam bir arada toplanmıştır. Meydanlar taşlarla örülmüş ve güçlendirilmiştir¹³⁹ (Foto 3.23).

Foto 3.23. Eski Filibe sokaklarından bir görüntü

Eski Filibe olarak isimlendirilen alanın kuzey kısmında sosyal dini ekonomik ve politik faaliyetlerin sürdürüldüğü yönetildiği toplumsal binaları yer almıştır. Bu dini yapılardan en önemlisi Aziz Petka kilisesidir (Foto 3.24).

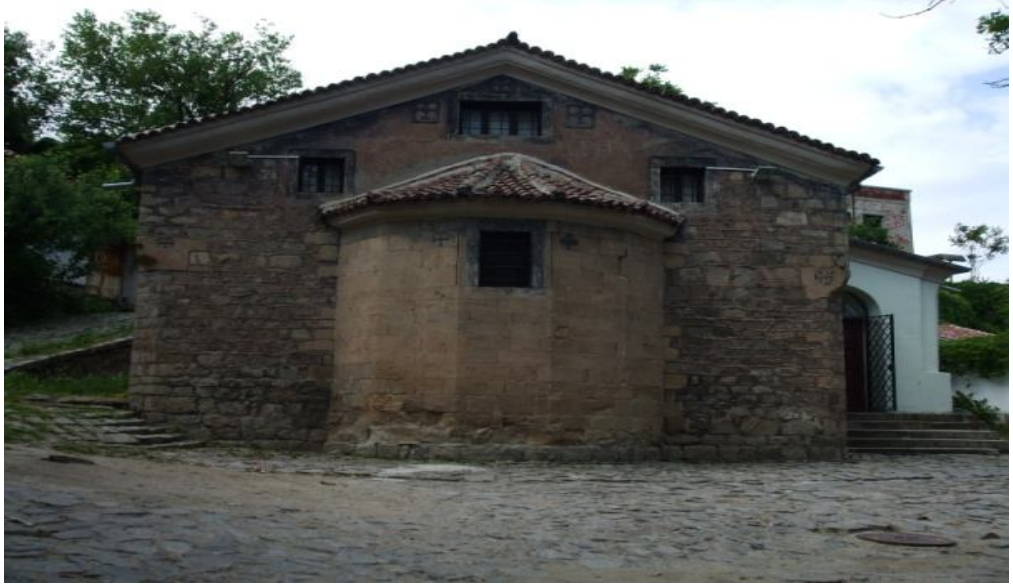

Foto 3.24. Filibe şehrinde Aziz Petka Kilisesinden bir görüntü

¹³⁹ Turistişeski İnfomatsionen Tsentr-Obština Plovdiv

Üzerindeki topraklar barındırdığı heykeller, tarihi şahsiyetlere ait evler, camiler, kiliseler, çeşmeler ile iç ve dış turizm açısından önemli bir merkezdir. Antik tiyatro, hisar kapı geçmişten günümüze kalan en önemli yapılarıdır.

Foto 3.25. Antik tiyatrodan bir görüntü

Hisar kapı İmparator Justinyan zamanında (V- VI) şehri çevreleyen surlardan kalma bir bölümdür. 5-6 m. yüksekliğindedir.

Foto 3.26. Hisar kapıdan bir görüntü

Filibe ve yakın çevresinde en önemli ve turistik değer taşıyan eserlerin büyük çoğunluğu burada yer alır. Stariyat Grad ‘Eski Filibe’ olarak isimlendirilen arkeolojik alan içerisinde dikkat çeken en önemli unsurlardan bir tanesi de tarihi evlerdir. Bugüne kadar 200 ev restorasyon edilip Eski Filibe atmosferi içerisinde yerini almıştır.

Foto 3.27. Eski Filibe’de restorasyonu yapılmış bir evden görüntü

Eski Filibe olarak isimlendirilen tarihi-arkeolojik alanda yer alan tarihi evlerin bir kısmı günümüzde müze olarak kullanılmaktadır. Bu müzeler Arkeoloji Müzesi, Havacılık Müzesi, Etnografya Müzesi (Foto 3.28), Doğa ve Bilim Müzesi, Tarih Müzesidir.

Bulgaristan’da en eski kültür yapılarından bir tanesi Filibe’de bulunan 1882 yılında inşa edilen arkeoloji müzesidir¹⁴⁰. Müze içerisinde bulunan eserlerin çoğunluğu Antik Yunan’dan kalmadır. Havacılık Müzesi Bulgaristan’da 1925 – 1954 tarihleri arasında uçak sanayisinin tüm tarihçesini bu müzede görmek mümkündür. Etnografya müzesi XIX. yüzyılda inşa edilmiş olan ve Argir Kuyumcuoğluna ait olan evdedir. Günümüzde müzede 40.000’e yakın parça bulunmaktadır.

¹⁴⁰ NİPK, Natsionalen İnstitut Za Pametnitsite Za Kulturata

Foto 3.28. Filibe şehrinde etnografya müzesinden bir görüntü

Tarih Müzesi Filibe tarih müzesi 1951 yılında, Filibe ve Filibe bölgesi hakkında XV. yüzyıldan günümüze kadar olan dönemden tarih kalıntılarının araştırılması ve korunması, bilimsel inceleme amaçlı kurulmuştur.

Foto 3.29. Tarih müzesinden bir görüntü

Eski Filibe olarak isimlendirilen sit alanı Şu yapılardan oluşmaktadır
(Harita 18).

A. Cami ve Kilise

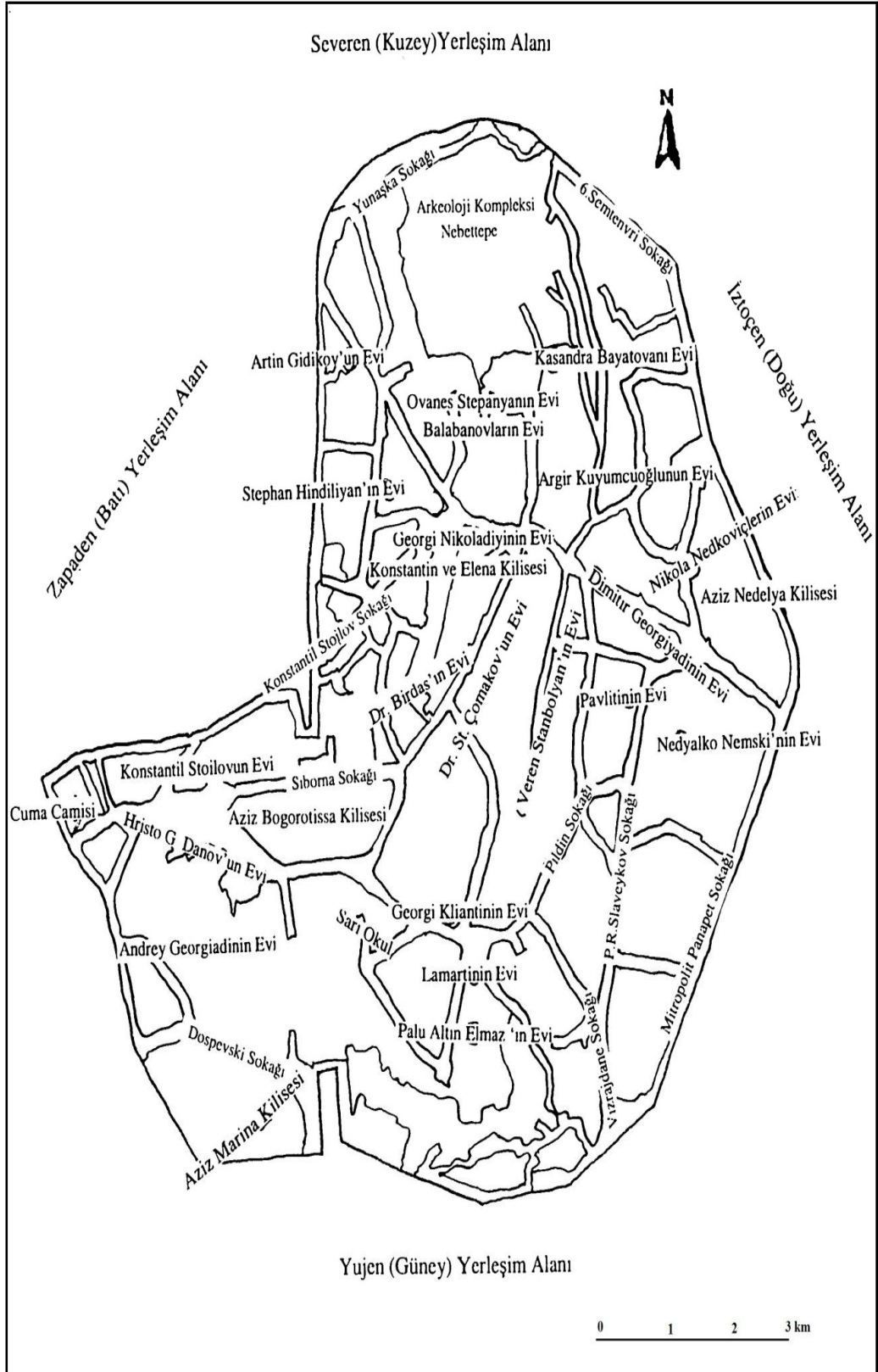
1. Cuma Camisi
2. Aziz Bogorotissa Kilisesi
3. Konstantin ve Elena Kilisesi
4. Aziz Marina Kilisesi
5. Aziz Nedelya Kilisesi

B. Tarihi Evler

1. Balabanovların evi
2. Sarı Okul
3. Andrey Georgiadinin evi
4. Argir Kuyumcuoğlunun evi
5. Artin Gidikov'un evi
6. Dr. Birdas'm evi
7. Veren Stanbolyan'm evi
8. Georgi Kliantinin evi
9. Lamartinin evi
10. Georgi Nikoladiyinin evi
11. Dimitır Georgiyadinin evi
12. Dr. St. omakov'un evi
13. Kasandra Bayatovanı evi
14. Konstantil Stoilovun evi
15. Nikola Nedkovilerin evi
16. Ovanes Stepanyanın evi
17. Pavlitinin evi
18. Palu Altın Elmaz 'ın evi
19. Stephan Hindiliyan'm evi.
20. Hristo G. Danov'un evi
21. Nedyalko Nemski'nin evi

C. Arkeolojik Binalar ve Kültür Yapıları

1. Antik Tiyatro
2. Arkeoloji Kompleksi Nebet Tepe
3. Filipopol'un Surları

Harita 18. Eski Filibe yerleşim alanı üzerinde bulunan tarihi yapılar

Kaynak: "Arhitekturno-İstoriçeski Rezervat Starinen Plovdiv" haritasından değiştirilerek alınmıştır

3.6.2. Cuma Cami

Taş ve tuğlalarla hücre şeklinde inşa edilmiştir. İbadetin yapıldığı alanın uzunluğu 33 m/genişliği 27 m'dir¹⁴¹. Osmanlı İmparatorluğu zamanında, Balkanlarda yapılmış nadir yapılardan birisidir. Duvarları taştan örülmüş, çatısı dokuz kubbeden oluşan levhalar kurşun ile kaplıdır. Minare Caminin kuzeybatı cephesinde bulunmaktadır (Foto 3.30).

Foto 3.30. Cuma Camisinin içinden bir görüntü

Foto 3.31. Cuma Camisinin dışında bulunan ve kutsal kitap ile çeşitli bilgileri içeren kitapların satıldığı alan

¹⁴¹ Doçev, Dimitrov, Basamakov, a.g.e, s.87

3.6.3. İmaret Cami

Meriç nehrinin kenarında D.Blagoev lisesinin yanında yer alır. 1444 – 1445 tarihleri arasında yapılmıştır¹⁴². Cami Sultan II. Muradın hükümdarlığının son döneminde yapılmıştır. Bu yapıda dikkat çeken en önemli unsurlardan birisi cami minaresidir. Minaredeki kesik çizgiler yapının yapıldığı dönemden günümüze kadar ulaşmıştır (Foto 2.3).

Foto 3.32. İmaret Camisinin tavanından bir görüntü

Foto 3.33. İmaret Camisinden bir görüntü

¹⁴² Velçev, a.g.e, s.26

3.6.4. Saat Kulesi

Avrupa'nın en eski saat kulelerinden birisidir. 1623 tarihinde yapılmıştır. Kule ve çevresi taştan yapılaş, sekizli prizma şeklindedir.

Foto 3.34. Filibe şehrinde yer alan Avrupa'nın en eski saat kulesinden iki farklı görüntü

3.6.5. Bağ Bozumu Turizmi

Filibe ilinde bağ bozumu ve bu amaçla yapılan turistik faaliyetler oldukça gelişmiştir. Bölge genelinde farklı büyüklükte ve kapasiteye sahip 30 'a yakın şarap mahzeni bulunmaktadır. Bu amaçla oluşturulan en önemli yer ise Filibe iline bağlı Brestovitsa köyüdür. Bu köyde 'Nov Jivot, Todorov, Vila Vinifera ve Bonini olmak üzere dört adet şarap mahzeni bulunur. Şarap mahzenleri başta Çin olmak üzere yılda 3500-4000'e yakın¹⁴³ turist çekmektedir.

¹⁴³ Petkov , a.g.e, s.232

3.6.6. Kış Turizmi

Bulgaristan'ın en güneşli dağ tatil yerlerinden birisi Panporovodur. Burada yılda güneşli gün sayısı 240'ın üzerindedir. İklimi kış turizmi için elverişlidir. Ortalama sıcaklık 8.5°C. Kar kalınlığı 140-150 cm. arasında değişmektedir. Rakım 1650 m dir. En yüksek tepesi ‘’ Snejanka’’ (1926 m) dır. Turizm merkezi ve şehir arasındaki uzaklık 90 km ‘dir. Bulgaristan ve Rodoplar içerisindeki en önemli kayak merkezlerinden birisidir¹⁴⁴ (Foto 3.35).

Kaynak: <http://images.ibox.bg/2006/12/07/pamporovo/519x381.jpg> 16/07/2010 19:22

Foto 3.35. Panporovo kayak merkezinden bir görüntü

3.7. ÇEVRE SORUNLARI

Bulgaristan'ın güneyi hava kirliliği açısından en sorunlu alanlardan bir tanesidir. Özellikle Filibe şehri ve çevresinde çok sayıda sanayi tesisinin bulunması, nüfusun fazla olması ve bu nüfusun kullandığı araç sayısının 68.200 olmasından dolayı araçlardan çıkan gazlar hava kirliliğine neden olmaktadır. Yerleşim alanlarının çevresine kurulmuş olan elektrik nakil transformatörleri radyasyon kirliliğine neden olmaktadır.

¹⁴⁴ Balabanov, Gerova, a.g.e, s.295

Şehir içi ve çevresinde atık çöpleri toplayan iki şirket bulunmaktadır. Saflık Ltd. ve ECO Globul Ltd'dir. Tbo ‘’ Plovdiv’’ şirketi evsel atıkları toplayan şirkettir. Evsel atıkların boşaltıldığı yer Katunitsa köyüdür¹⁴⁵. Şehir içerisinde evsel atıklar için üç farklı çöp konteynerleri bulunmaktadır.

Meriç nehrinin suları zaman zaman atık tabakası ile kaplanmaktadır (Foto 3.36).

Foto 3.36. Meriç nehrini kaplayan kirli tabakadan bir görüntü

Filibe şehrinde havayı kirleten en önemli elementler karbon dioksit ve karbon monoksit'tir. Hava kirliliğine neden olan elementler şunlardır;

- 1.Kükürt Dioksit: Kükürt dioksitin oluşmasında en büyük etmen dizel motor araçlarının kullanılmasıdır.
2. Nitrik Asit,
- 3.Toz: Kentte kullanılan otobüslerin kullandığı yakıttan kaynaklanan hava kirliliğidir.
- 4.Kurşun: Kurşun emisyonunun oluşmasında benzinli otomobillerin payı (%99,13) dir.

¹⁴⁵ PUDOOS: Predpriyatie Za Upravleniye Na Deynost Za Opazvane Na Okolnata Sreda

5.Kadmiyum: Kadmiyumun hava kirletici oranı %1'dir¹⁴⁶.

6.Azot Oksit: Havadaki azot oksit oranı 679 ton'dur.

7.Metan: Havadaki metan oranı 43040 ton 'dur.

8.Karbon Dioksit: Havadaki karbon dioksit oranı 406732 ton'dur¹⁴⁷.

¹⁴⁶ Loykov, a.g.e, s.116

¹⁴⁷ Tsarov, a.g.e, s.48

SONUÇ

Bu çalışma sırasında Filibe şehrinin zengin tarihi ve doğal kaynaklarının olduğu gözlenmiştir. Stara Planina, Sredna Gora ve Rodop Dağında zengin doğal bitki örtüsü ve su kaynakları bulunmaktadır. Bu kaynakların büyük bir kısmı günümüzde kullanılmakta, hidroelektrik santrali sayesinde elektrik enerjisi elde edilmektedir.

Şehirde Türk izlerini görmek mümkündür. Özellikle ‘‘Stariyat Grad’’ küçük bir Türk kasabası görünümündedir. Burada bulunan evlerin büyük bir kısmı Türkiye/Safronbolu’da bulunan evler ile benzerlik göstermektedir Burada bulunan evlerin bir kısmında günümüzde Bulgarlar yaşasada, yaşlı Türk nüfusunu hala burada görmek mümkündür.

Etnik milliyetçilik bugün için Bulgaristanın en önemli sorunlardan bir tanesidir. Avrupa Birliği üyesi olmasına rağmen başta Filibe olmak üzere Türklerin yoğun olarak ikamet ettiği Kırçali, Ruse, Silistra, Momçilgrad gibi şehirlerde Türkler zaman zaman Bulgar milliyetçileriyle sorun yaşamaktadır. Şehirde Türk-Bulgar ırk ayrımı gerek gündelik hayatta gerekse kamusal alanda kendini hissettirmektedir. Şehirde parkların temizliğinde Roman nüfusu çalışmaktadır. Bu etnik unsur kamusal ve siyasal alanda kendini ifade edememektedir. Türkler ise kamusal alanın önem arz etmeyen işlerinde çalışmaktadırlar.

Osmanlının şehri fethi ile birlikte yeni dini ve sosyal yapılar inşa edilmiş, bu yapılardan en önemlisi ise camilerdir. Günümüzde şehirde sadece iki cami bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi Cuma Camisi’dir. Caminin onarım ve restarasyonu Türkiye hükümeti tarafından yapılmıştır. Türk yaşlı nüfusu giderek azalmaktadır. Camilerde ibadet edenlerin büyük bir kısmı yaşlı nüfustur. Genç nüfus camiye gitmemekte, kendi dininden ve kültüründen uzaklaşmaktadır.

Günümüzde şehir altı ana idari bölgeye ayrılmıştır. Bu bölgelerden en önemlisi Tsentralen yerleşim alanıdır. Bu alan Meriç nehri ve çevresinde bulunmaktadır. Meriç nehri ve çevresi tarihin her döneminde şehir için önem arz etmiş en önemli sosyal ve yerleşim alanları bu nehir çevresinde kurulmuştur.

Şehirde dikkat çeken diğer bir gelişmede Türk-Roman evliliklerinin giderek yaygınlaşmasıdır. Günümüzde Stolipinovo semptinde yaşayanlar arasında Türk-Roman evlilikleri giderek yaygınlaşmaktadır. Türk-Bulgar evliliklerinde evlenen çiftlerden bayan Türk ise evlilik sonrasında kendi örf, adalet gelenek ve göreneklerini doğacak olan çocuklarına aktarmıyor. Bunun sonucunda zamanla Türk kültürü bu coğrafyadan yok olmaktadır.

Filibe'de boşanmaların dikkat çekici bir şekilde arttığı görülürken, bu bölgede yaşayanlar arasında Türklerle diğer gruplar arasında kıyaslama yapıldığında Türkler arasında boşanmaların daha düşük oranda olduğu dikkati çekmektedir.

Doğum artış hızının Filibe'de % -1,68 düzeyinde olması, nüfusun geleceği açısından büyük bir sorundur. Pasif nüfus sayısının çoğalması ve devletin ekonomik imkânlarının bu nüfusun sağlık, gıda ve sosyal yardımına daha fazla ayırması neden olmaktadır.

Şehirde eğitim gören nüfusun giderek azalması uzun vadede, ülkenin en büyük sorunlarından birisidir. İlköğretim düzeyinde öğrenci yetersizliği, okulun terk edilmesi, okullar için gerekli olan ödeneklerin verilmemesi en büyük sorun ve sıkıntıdır.

Balkan ülkeleri özellikle Bulgaristan üzerine yapılmış coğrafi çalışmaların, çevirilerin oldukça sınırlı olduğu saptanmıştır.

Şehirde Türk yatırımcıların sayısının giderek çoğaldığı, büyük kısmının inşaat tekstil ve bankacılık sektörlerinde çalıştığı gözlenmiştir.

ÖNERİLER

Şehir Bulgaristan'ın kültürel başkentidir. Şehir içerisinde tarihi, arkeoloji, kültürel öneme sahip eserlerin sayısı fazladır. Kültürel özelliklerin ve zenginliklerin korunması yönünde atılan adımlar yetersizdir. Şehrin bu özelliklerinin tanıtılması, turist bürolarının sayısının az olması, önemli bir ekonomik faaliyet olan turizm gelirlerinden yoksun olmasına neden olmaktadır.

Bölge insanı tarımsal faaliyetlerin büyük bir kısmını Trakya ovası ve Filibe-Pazarcık ovasında gerçekleştirmektedir. Tarım alanlarının biliçsizce kullanılıyor olması, verimli toprakların yok olmasına neden olmaktadır. Bunun önlenmesi için modern tarım yöntem ve metotları kullanılmalıdır.

Meriç nehri sularının büyük bir kısmının bölge topraklarının sulanmasında kullanılması, elektrik enerjisi üretmek için suyun barajlarda depolanması hidrografya alanında en önemli sorunların başında gelmektedir.

Bulgaristan/Filibe şehri ile Türkiye/İstanbul şehirleri kardeş şehirlerdir. Bu doğrultuda yılın belli zamanlarında Filibe'de İstanbulu tanıtan, İstanbul'da ise Filibe'yi tanıtan çeşitli fuar ve etkinlikler düzenlenmelidir.

Filibe güney merkezi alanının en nüfuslanmış şehridir. Şehir içerisinde yeşil alanlar, parklar ve bahçelerin sayısı oldukça azdır. Göçler nüfus ve nüfus sayısının artmasına ve yeşil alanların azalmasını hızlandırmaktadır.

Aktif nüfusta azalma, yaşlı nüfus sayısının fazlalılığı ve genç nüfusun azlığı şehir demografisi için en büyük sorunların başında gelmektedir. Doğumların devlet desteği öncülüğünde teşvik edilmelidir.

Bulgar nüfusta azalma, genç roman nüfusun evlilik dışı ve genç yaşta çocuk sahibi olmaları en büyük olumsuzluktur. Bu sebeple bu nüfusun eğitim-öğretim faaliyetlerine yönlendirilmesi ve ana çocuk sağlığı hakkında bilgi verilmelidir.

Artan nüfusa bağılı olarak, sanayi tesislerinin şehir dışındaki ilçelere taşınması, nüfusta göç hareketlerine ve şehir içi işsizlik oranının artmasına neden olmaktadır. İşsizliğin azaltılması için fabrikalar ve sanayi tesisleri şehir dışına istihdam sağlayacak şekilde kurulması sağlanmalıdır.

Şehir içi ulaşım artan araç sayısına bağılı olarak karayolu ve ulaşım ağı yetersizdir. Meriç nehri üzerinde yer alan köprülerin yenilenmesi veya bakımdan geçirilmesi gerekmektedir. Bunun gerçekleşmesi için şehir bütçesinden yol ve bakım müdürlüğüne ek ödenek sağlanmalıdır.

Hava alanının Sofya hava alanının alternatifi olmaktan çıkarıp yolcu sayısının artırılması ve kullanıma teşvik edilmelidir.

Artan araç sayısına bağılı olarak park yeri sorununun çözümü için park kullanım alanlarının oluşturulmalıdır.

Şehir bütçesi içerisinde tarımsal ürünlere ve zirai yatırımın minimum düzeyde olması, EU fonlarının başka amaçlar doğrultusunda kullanılması tarımsal üretim açısından olumsuzluklar yaratmaktadır.

Dış ticari ilişkilerin gelişmemesi yabancı yatırımın kısıtlanmasına neden olmaktadır. Bu amaçla siyasi ilişkiler geliştirilmelidir.

Şehir içerisinde bulunan tarihi yerleşim yeri Nebettepe üzerindeki yapıların bir kısmı onarımdan geçmiş iken, bir kısmı tamamen terk edilmiştir. Bu durum Osmanlıdan kalan binaların yıkılmasına neden olmaktadır. Bunun önlenmesi için Filibe Belediyesi ve gerekli makamların hassasiyetle çalışması gerekmektedir.

Filibe gerek tarihi gerek kültürel açıdan tüm Balkanlarda ve Avrupa'da tanınan bir şehirdir. Osmanlı'nın Balkanlardaki en önemli yerleşim merkezlerinden olan Filibe'nin Türkiye'de fazla tanınmıyor olmaması üzüntü verici bir durumdur. Şehrin ülkemizde tanıtılması için bilimsel çalışmaların yaygınlaşması, turizm acentelerinin şehre düzenledikleri kültürel turların sayısının artırılması gerekmektedir.

İmaret camisinin bahçesinde bulunan ve Şehabettin paşaya ait olan türbe günümüzde bakımsız durumdadır. Bu türbenin Bulgaristan baş müftülüğü ve Türkiye hükümeti işbirliği ile onarılmalıdır.

Osmanlı mirası mevlevihanenin restoran olarak kullanılıyor olması, şehirde Osmanlıdan kalma eserlere önemin verilmediğinin bir göstergesidir. Bu sebeple Bulgaristan'da, Osmanlı'dan kalma tarihi eser ve yapıları belirten bilimsel çalışma yapılmalı ve arşivlenmelidir.

Şehirde Türk nüfusun yoğun olarak ikamet ettiği Trakiya yerleşim yerindeki binaların büyük bir kısmı eski olup modernize edilip, tekrardan yaşam için uygun şartlara kavuşturulmalıdır.

Filibe nüfusu içinde Türk nüfus kitlesinin varlığı ve Türk kültürünü yansıtan eserlerin korunması gerekmektedir. Bu eserler içerisinde en önemli olanı Cuma Camisi ve İmaret Camisidir. Türk nüfus kitlesi ibadetlerini burada yapmaktadır. Bu gibi eserlerin Balkanlarda Türk varlığının kültürel gelişimi ile dini yapısının korunmasında büyük önemi vardır. Filibe'de bulunan bu eserlere zaman zaman çeşitli saldırılar düzenlenmekte ve Osmanlı döneminden bulunan tarihi eserler tahribata uğramaktadır. Bunun önlenmesi için Bulgar Hükümeti, Filibe Belediyesi ve Bulgaristan Baş Müftülüğü ile Türk yetkililerinin birlikte tedbir alması gerekir.

KAYNAKÇA

- ALBADJIEV Nikola, Plovdivska Hronika (Filibe'nin Kısa Kroniği), İzdatelstvo Letera, Plovdiv, 2000
- AKENGİN Hamza, Siyasi Coğrafya İnsan ve Mekân Yönetimi, Pegem Yayınevi, Ankara, 2010
- ARAYICI Ali, Avrupa'nın Vatansızları Çingenerler, Kalkedon Yayınevi, İstanbul, 2008
- BALABANOV Georgi, GEROVA Nadya, Tova E Bılgariya Natsionalen İnforsmationen Proekt (Bulgaristan Ulusal Bilgi Projesi), İzdatelstvo Evro Bul 999, Sofya, 2005
- DELİRRADEV Pavel, Prinost Kıym İstoriçeskata Geografiya Na Trakiya (Trakya'nın Tarihi Coğrafyasından Bir Pay), İzdatelstvo Bılgarska Akademiya Na Naukite, Sofya, 1953
- DENOVA Svetlina, Semeyni Praznitsi Pri Smesen Brak Po Materiali Ot Grad Plovdiv (Filibe Şehrinde Karışık Evliliklerde Aileler Arası Bayramlar), İzdatelstvo İmeon, Plovdiv, 2005
- DİMİTROVA Lilyana, Tursko-Bılgarski/Bılgarski-Tursko Reçnik (Türkçe-Bulgarca, Bulgarca-Türkçe Sözlük), İzdatelstvo Gaberoff, Veliko Tırnovo, 2004
- DOÇEV Donço, DİMİTROV Djovani, BASAMAKOV İlko, Pitevoditel Plovdivski Okrıg (Filibe Bölgesi Klavuzu), Dırcavno İzdatelstvo Meditsina İ Fizkultura, Sofya, 1984
- DONÇEV Veselin, Plovdiv İ Razvıtieto Mu Prez XVIII-XX Vek. Urbanıçesko-Morfologıçni Aspekti/Solun i Plovdiv İ Tyahnoto Usporedno İstoriçesko, Kulturno i Obştestveno Razvıtie (XVIII – XX) Vek (Filibe Şehrinin XVIII-XX arasında Morfolojik Açıdan Gelişmesi-Filibe ve Selanik Şehrinin Toplumsal ve Kültürel Parelel Gelişimi), Plovdiv, 2000
- DONÇEV Donço, KARAKAŞEV Hristo, Geografiya Na Bılgariya (Bulgaristan Coğrafyası), Peçatnitsa Siela, Sofya, 2007
- DOYÇİNOV Doyçin, Plovdiv Ot A Do Ya (A'dan Z'ye Filibe), İzdatelstvo Tempodem Eood, Plovdiv, 2006
- İVANOV Anko, Fiziçeska Geografiya Na Bılgariya (Bulgaristan Fiziki Coğrafyası), İzdatelstvo Tiliya, Sofya, 1998

GENÇEV Nikolay, Vızrojdentskiyat Plovdiv Prinos Vıv Bılgarskoto Duhovno Vızrajane (Bulgaristan Ruhani Döneminde Filibe Rönesansı), İzdatelstvo İztok-Zapat, 2007

GYAUROV Andrey, Kratki Beleşki Za Minaloto İ Cegaşnoto Na Grad Plovdiv (Filibe Şehrinin Geçmişi ve Günümüze Ait Kısa Notlar), İzdatelstvo Trud, Plovdiv, 1899

KESYAKOVA Elena, PİŞEV Aleksandır, ŞİVAÇEV Stefan, PETROVA Nedyalka, Kniga Za Plovdiv (Filibe), İzdatelstvo Poligraf, Plovdiv, 1999

KINÇEV Dimitır, Geografiya Na Oblastite (Bölgeler Coğrafyası), İzdatelstvo Geyolibris, Sofya, 1999

KOSTOV Dimitır, Antiçna İstoriya Na Grad Plovdiv (Ot Nay Dılboka Drevnost Do Padane Pod Osmansko Vladiçestvo) (Filibe Şehrinin Antik Tarihi-En Eski Çağdan Osmanlı Yönetinine Kadar Olan Dönem), İzdatelstvo Janet 45, Plovdiv, 2008

KURADJİYEV Svetlin, Gornotrakiyska Nizina (Yukarı-Trakya Ovası), İzdatelstvo Narodna Prosveta, Sofya, 1990

LİNKOV Krasimir, PİŞEV Aleksandır, Balkanskiya Gradsı Fenomen (Solun İ Plovdiv: Preliçaşti Si Gradove) (Balkan Şehir Fenomeni, Selanik ve Filibe), Plovdiv, 2000

LOYKOV Krasimir, Obştinski Plan Za Razvitiye Plovdiv 2005-2013 (Filibe Şehrinin Gelişme Planı 2005-2013), Plovdiv, 2005

MARİNOV Vasil, Plovdivski Kray (Filibe Bölgesi), Sofya, İzdatelstvo Bılgarska Akademiya Na Naukite, 1986

MİTEVA İvanka, Obrazuvaniето İ Gramotnosta na Plovdivskoto Naselenie (1878-1885) Kato Beleg Na Modernost (Filibe Nüfusunun Eğitim ve Okur Yazarlığı 1878-1885), İzdatelstvo Pitiştа, Plovdiv, 1998

MORAVENOV Konstantin, Pametnik Za Plovdivskoto Hristiyansko Naselenie Vıv Grada İ Za Obştite Zavedeniya Po Proiznosno Predanie (Filibe şehrinde Hristiyan Nüfusuna Ait Heykel ve Kurumlar), İzdatelstvo Hristo G.Danov, Plovdiv, 1984

NAÇEV Nasko, Plovdiv Rehberi, İzdatelstvo Business Agency, Plovdiv, 2004

OVÇAROVA Petya, Stariyad Grad Plovdiv (Eski Şehir Filibe), İzdatelstvo Unikard OOD, Plovdiv, 2006

PANŞEV Andrey, ŞİVAÇEV Stefan, KESYAKOVA Elena, Plovdiv Po Pıtya Kım Moderniya Svyat (Modern Dünyaya Doğru Filibe), İzdatelstvo Pitiştа, Plovdiv, 1998

- PENİN Rumen, Prirodna Fiziçeska Geoğrafiya Na Bılgariya (Bulgaristan Fiziki Coğrafiyası), İzdatelstvo Bulvest 2000, Sofya 2007
- PETKOV Todor, Plovdiv İ Plovdivska Oblast (Filibe ve Filibe Bölgesi), İzdatelstvo Trud, Sofya, 2009
- POPOV Anton, KINÇEV Dimitir, SLAVEYKOV Petir, KINÇEVA Lilyana, Geografiya Na Bılgariya (Bulgaristan Coğrafiyası), İzdatelstvo Geyalibris, Sofya, 1997
- RADULOV Alexander, ‘‘Actife Faults İn The Plovdiv Depression And Their Long- Term Slip Late’’, No:36, İzdatelstvo Geologica Balcanika, Sofia, 2007
- SHANOV Stefan, YANEV Yotzo, LASTOVİCKOVA Marsela, ‘‘Temperature Dependence Of The Electrical Conductivity Of Granite Andquartz-Monzonite From South Bulgaria: Geodynamic İnferences’’, No:2, Jurnal Of The Balkan Geophysical Society, 2000
- SLAVEYKOV Petir, ZLATUNOVA Daniela, Geografiya Na Bılgariya (Bulgaristan Coğrafiyası), İzdatelstvo Paradigma, Sofya, 2007
- STANEV Stefan, Zeleniyat Svyat Na Plovdiv (Filibe’nin Yeşil Dünyası), Peçatnitsa Nova Timkompakt, Plovdiv, 2003
- STOEVA Romyana, Plovdiv Dreven i Veçen (Edebi ve Kadim Filibe), İzdatelstvo İmn, Plovdiv, 2003
- TSASAROV Stefan, Natsionalen Statiçeski İnstitut (Ulusal İstatistik Enstitüsü), Oblast Plovdiv Statiçeski Sbornik 1998-2002, Plovdiv, Peçatnitsa Eood, 2003
- TEMELKOV Blagovest, ANDREEV Tomislav, ‘‘Recent Bıvalve Ecology Applied To Thereconstruction Of Paleocommunities’’, Proceedings Of The Balkan Scientific Conference Of Biology İn Plovdiv, 2005
- İLÇEV Stefan, KERİMOV Yusuf, DELİORMAN Turgul, KLASOV Genço, NİKOLOV Strahil, Bılgarsko-Turski Reçnik, İzdatelstvo Bılgarska Akademiya Na Naukite, Sofya, 1961
- VELÇEV Yordan, Gradıt İli Mejdu İztoka İ Zapada (XIV-XVII) (XIV-XVII Yüzyıllar Arasında Doğu ve Batı Arasındaki Şehir) İzdatelstvo Janet 45, Sofya, 2005
- VLASEV Georgi, HORİSYAN Toros, Plovdiv İ Plovdivski Okrıg (Filibe ve Filibe Şehri), Sofya, İzdatelstvo Sofya Pres, 1980
- YANÇEVA İrena, Etnologiya Na Vızrojdenskiyat Plovdiv Vırhu Periyodiçniyat Peçat (Filibe’nin Uyanış Devrinde Etnolojisine Ait Periyodik Gelişmeler), Plovdivsko Universitetsko İzdatelstvo, Plovdiv, 1996

YORDANOV Tyanko, VELEV Velyo, Trakiyska Nizina (Trakya Ovası), İzdatelstvo Nauka İ İzkustvo, Sofya, 1956

ZİLLİOĞLU Mehmet, TEMELKURAN Tefvik, Evliya Çelebi Seyahatnamesi (III – IV Cild), Üçdal Basımevi, İstanbul, 1986

ZOİNSKİ İliya, Zelenata Ogırlitsa Na Plovdiv (Filibe'nin Yeşil Gerdanlığı), Peçatnitsa Adg, Plovdiv, 2006

İnternet

<http://www.isrs.nsi.bg>

<http://images.ibox.bg>

<http://tdkterim.gov.tr/bts/>

Harita

Bulgarıa guide map

Karta Arhitekturna – İztoriçeski Rezervat, Starinen Plovdiv (Eski Filibe'nin Arkeoloji Haritası Tarihi Rezervuar)

Regional Map Plovdiv 1:10 000

Kurum ve Kuruluslar

Agentsiya Po Geodeziya, Kartografiya İ Kadastr (Jeodezi, Kartografi ve Kadastro Bürosu)

Arhitekturno-İstoriçeski Rezervat Starinen Plovdiv Karta (Tarihi-Arkeolojik Rezervuar/Eski Şehir Filibe)

DBT, Direktsiya Byüroto Po Truda (İş ve İşçi Bulma Kurumu)

Dvijeniye İ Prava Za Svobodi (DPS) Hak Ve Özgürlükler Hareket Partisi

Ministerstvo Na Obrazovanie İ Naukite/Otdel ON Obrazovanie i Nauki-Plovdiv (Eğitim Ve Bilim Bakanlığı/Filibe Eğitim ve Bilim Bürosu)

Ministerstvo Na Zemedeliye İ Hranite/ Zemedeliye İ Gori-Plovdiv (Tarım ve Gıda Bakanlığı/Filibe Orman ve Tarım Müdürlüğü)

MTS, Ministerstvo Na Transporta İ Sıobšteniyata/ Regionalna Pıtna Mreja (Ulaşım ve Haberleşme Bakanlığı/Bölgesel Ulaşım Ağı)

Natsionalen Institut Po Meteorologiya I Hidrologiya NIHM- Plovdiv "Maritsa" stantsiya (Ulusal Meteoroloji ve Hidroloji Enstitüsü/Filibe "Maritsa" gözlem istasyonu)

NIPK, Natsionalen Institut Za Pametnitsite Za Kulturata (Ulusal Heykeltraş ve Heykeltraş Enstitüsü)

PUDOOS, Predpriyatie Za Upravleniye Na Deynost Za Opazvane Na Okolnata Sreda (Çevre Koruma ve Yönetme Kurulu)

PPTK, Tırgovsko-Pomişlena Kamara, Plovdiv

Rayonna Mitniçeska Direktsiya-Plovdiv (Filibe Gümrük Müdürlüğü)

Turistiçeski Informatsionen Tsentr-Obşтина Plovdiv (Filibe Şehri Turist Enformasyon Bürosu)

ÖZGEÇMİŞ

1985 yılında Bulgaristan'ın-Kırçali şehrinde dünyaya gelen R.Rafet MUSTAFA ilköğrenimini (1-4 Sınıf) bu şehirde bulunan "Petko Raçev Slaveykov" ilköğretim okulunda tamamladı. 1996-2000 yılları arasında İstanbul-K.Çekmece ilçesinde bulunan "Kemalpaşa İlköğretim" okulundan mezun oldu. 2000-2003 yılları arasında "Sefaköy" Lisesi'nde (4.81) not ortalamasıyla okul birincisi olarak mezun oldu. 2003-2004 yılları arasında Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesinde Fen Bilgisi eğitimi aldı. 2004-2008 yılları arasında Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler öğretmenliği bölümünden mezun oldu. 2008-2010 yılları arasında Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dünyası Coğrafyası Anabilim dalında " **Bulgaristan Filibe ve yakın çevresinin coğrafi etüdü**" adlı çalışma ile tezli yüksek lisansını verdi. İleri düzeyde Bulgarca ve Makedonca, başlangıç düzeyinde Kırgızca dillerine hâkimdir.